MARBODI LIBER LAPIDVM SEV DE GEMMIS

VARIETATE LECTIONIS

ET

PERPETVA ANNOTATIONE

ILLVSTRATVS

A

IOHANNE BECKMANNO.

ADDITIS OBSERVATIONIBVS

PICTORII, ALARDI, CORNARII.

SVBIECTIS SVB FINEM ANNOTATIONIBVS

AD

ARISTOTELIS

AVSCVLTATIONES MIRABILES

ET AD

ANTIGONI CARYSTII

HISTORIAS MIRABILES.

GOTTINGAE

TYPIS IOANN. CHRISTIAN. DIETERICH.

1799.

Etsi *Marbodi*, episcopi Redonensis, libellus de lapidibus siue de gemmis, neque ingenii neque sermonis gratia commendatur, neque quidquam aliud, quod magni aestimandum sit, continet, nisi quod a Plinio aut Solino acceperit auctor; tamen operae pretium duxi, nouam eius curare editionem. Certum est enim, reperiri in eo non pauca, quae eos iuuare possint, qui in eas res explicandas operam locare volunt, quas veteres de lapidibus ac metallis eorumque natura memoriae tradiderunt. Quo nomine istum libellum saepissime laudatum videmus a CONRADO GESNERO, SALMASIO, BOCHARTO, VOSSIO, BARTHIO, HARDUINO, LESSINGIO et celsis. comite A. F. DE VELTHEIM, aliisque viris summae eruditionis *). Neque eo quisquam facile carebit, qui istorum virorum sententias de lapidum nominibus, quorum mentionem fecerunt veteres, aestimare velit, quas argumentis ex Marbodi carmine petitis non raro confirmatas esse constat.

Prostant quidem iam tot editiones huius libri, vt rarior videri nequeat, at sunt certe rariores editiones eae, quae aliis praestantes potissimum expetuntur. Atque omnes multis vitiis scatent; in-

 signis

*) Scaligerana II. p. 150: "Marbodaeus, poeta Gallus. „traité *de gemmis;* on a corrigé beaucoup de passa- „ges de Pline par lui. J'en ay vn Ms. que P. Da- „niel m'a donné; c'est un petit poete.

ſignis ac numeroſa eſt vbique lectionum varietas, quam nemo adhuc colligere atque diiudicare dignatus eſt. Neque vlla editio integra eſt, cum cuique deſint aliquot verſus, qui in aliis leguntur editionibus, quae et ipſae aliis verſibus carent.

Iam cum noſtra aetate virorum eruditorum cura magis magisque ad hiſtoriam naturalem veterum explicandam dirigitur, volui aliquid ſubſeciui temporis ſtudiis meis ſubtrahere, et impertiri nouae huius libelli editioni, quae etſi non omnibus numeris abſoluta, at comparatu tamen et vſu facilior ſit. Sed ne longiori exordio legentes fatigentur, quae praeſtare conatus ſum, paucis verbis indicabo.

Perpetuam omnium editionum collationem inſtitui, et e variis lectionibus eam retinui, quae vel plurimis, vel mihi ſaltem optima viſa eſt; ſed omnes ſedulo recenſui, vt lectores meliorem inde eligere poſſint, vbi a probabili aberrauerim.

Quas lectiones codicis, quem caeſarea bibliotheca Vindobonenſis ſeruat, addidi, eas debeo viro erudititſſimo, eximio litterarum amore flagranti mihique amiciſſimo, Joh. Dan. Ribini, qui, vſus fauore et venia humaniſſimi viri, Denis, bibliothecae praefecti, exemplum a ſe ipſo exſcriptum, pro ſuo in me amore, mihi donauit. Idem etiam codicem illum cum editione principe, quam curavit Cvspinianvs, diligentiſſime contulit. Quidquid itaque ex hac editione protuli, illud omne amico Ribini meo, grato animo acceptum refero.

E Pictorii, Alardi et Cornarii annotationibus, quae lectoribus vtilia seu grata fore putabam, excerpsi meisque interserui, cuiusuis auctoris nomine subscripto. Sed sunt perpauca, neque magni momenti esse videntur.

Iam de annotatione nostra aliquid dicendum est, quam nec ipse magni pretii esse confiteor. Sunt symbolae, quas ad eam historiae naturalis veterum partem, quae de lapidibus agit, et hodie *mineralogia* vocatur, explicandam offero, quas lectores aequi bonique consulant rogo.

Interpretationem Gallicam auctoris cuiusdam Marbodo aequalis, quam primus Beaugendre diuulgauit, adiicere non dubitaui, cum sit rarum ac venerabile monumentum vetustissimae linguae Gallicae, quod iis quam maxime gratum erit, qui et inter nostrates huius linguae origines rimantur. Quorum in vsum multam operam dedi, vt carmen, quod hactenus a nemine repetitum est, accurate exscriberetur. Sed quae de eo praeterea commemoranda sunt, ea legant lectores allata a nobis cum ex Beaugendri, tum ex aliorum virorum libris.

De auctore quidem, qui saeculo vndecimo vixit, in fronte huius opusculi differere nihil attinet, quandoquidem in eo argumento versati sunt ii, qui vitas virorum eruditorum exposuerunt, quorum in numero sunt Fabricius in *biblioth. lat. med. aeui.* Vossius lib. 2, 44. *de historicis latinis* p. 372. et *de poetis latinis* cap. 6. p. 72. Polyc. Leyserus in *Histor. poet. med. aeui* p. 368. et Ham-

BERGER in *zuverläſſigen Nachrichten von Schriftſtellern* IV. pag. 93. aliique.

Sed cum complures variis de rebus, quae ad Marbodum pertinent, diffident, cuius nomen aliis *Marbodaeus*, aliis *Marboldus* minus recte ſcribitur, non intempeſtiue ſubiiciuntur a me, quae BEAUGENDRE de viro retulit, quippe qui multa certior ſcire potuit, cum vſus ſit antiquis monaſteriorum et eccleſiarum actis et litteris. Deinde *opera Hildeberti ac Marbodi* edita a BEAUGENDRE multis in bibliothecis deſiderantur, vt non poſſint in promptu eſſe cuiuis, qui anquirere omnia diligenter velit.

Denique ſicut ANTIGONI *hiſtoriis mirabilibus*, bona cum venia lectorum, nouas annotationes, tanquam curas poſteriores, ad ARISTOTELIS *auſcultationes mirabiles* antea a nobis editas, addidi, ita deeſſe mihi nolui, quin et huic libello adiicerem, quae et *Ariſtotelis* et *Antigoni* libris denuo addenda habui. Spectant enim haec omnia ad hiſtoriam naturalem veterum, quam qui non curant, iis nec iſta ſcripſimus, horumque iudicium de hiſce opuſculis noſtris modeſte deprecamur.

Scr. Gottingae d. 4. Aug. 1798.

BEAU-

BEAUGENDRE

IN PRAEMONITIONE AD MARBODI OPERVM EDITIONEM PAG. 1382.

Qualis et quantus fuerit Marbodus e pluribus praecipue diplomatibus in archiuo Monasterii S. Albini Andegavensis asseruatis liquet, quorum copiam amplam fecit Petrus Cosson, eiusdem monasterii Subprior, post diligentissimam et exactissimam illorum discussionem. Ex his autem euincitur, ipsum Marbodum in Andegavensi comitatu, vel etiam in ipsa vrbe Andegavensi clara ortum, et iam tunc numerosa familia. Quod patet ex antiquo diplomate, quo Robertus Pelliciarius, dictus etiam in alio diplomate

 Para-

Paramentarius, Marbodi pater, praesente vxore sua, cum duobus filiis suis Hugone et Salomone, cum pluribus sororibus suis, iisque annuentibus, cedit monachis S. Albini quemdam descensum aquae, sub certis conditionibus; cui cessioni cum Marbodus natu minor non interfuisset, maior factus, illam ratam habet. Eius porro familiae nobilitatem innuere videtur Vlgerius episcopus Andegavensis, cum in eius elogio funebri asserit quod *natus erat, quorum decus erat Andegavorum.*

Licet autem ex ipso Marbodo, qui a iuuenilibus annis se Deo et ecclesiae mancipauit, eius familiae non fuerit orta progenies, nil obstat, quin e fratribus eius Hugone et Salomone laicis plures natos liberos opinemur, e quibus eorum propagata fuerit numerosa familia, quae ob insignem Marbodi famam, Marbodorum potius quam Pelliciariorum e fratribus forte obscuris nomine claruit.

Et certe si nos non fefellit coniectura, qua epistolam 35. lib. 2. epistolarum Hildeberti ab ipso coniecimus directam fuisse Marbodo, non quidem episcopo, sed tunc tantum canonico, (qua illum dignitate ornatum asserunt fratres Sammarthani in Gallia Christiana ad Eusebium, quod et alii) liquebit iam tunc Marbodi familiam fuisse nominatissimam; si quidem, vt in illa epistola testatur Hildebertus, canonicis Andegavensibus, *iam incubuerat timor Marbodi et suorum, quibus et eius suspecta erat vniuersitas parentelae.* De qua non improbabile videtur exortam per auos et proauos fuisse illustrissimam Marbodorum familiam, vulgo dictam *de Marboeuf*, qui nunc etiam supremos in suprema Armoricae curia magistratus, summa

ſumma cum integritate exercent, regis obſequio ſemper addictiſſimi miniſtri. Nec huic Marbodianae familiae claritati repugnat publica, qua claruit Andegavis Marbodus, eloquentiae profeſſio, cum primoribus etiam viris in pretio ſemper fuerit ars illa, inter liberales artes potiſſima.

Hinc ſane et ex illa, quam ſibi Marbodus conciliauerat optime et apte dicendi facultate celebri fama, ad ſcholarum eccleſiae Andegavenſis magiſterium euectus eſt, et qui ſecundum Burdigneum et Hiretum, rerum Andegavenſium hiſtoriographos, publicis Andegavenſibus ſcholis dederat initium; in modum, vt aiunt, cuiusdam vniuerſitatis, ſacris etiam eccleſiae ſcholis praeeſſe dignus eſt habitus. Andegauenſis porro fundationem Vniuerſitatis a Marbodo innuere videtur Vlgerius epiſcopus Andegavenſis, dum in eius epicedio ſic ait: *Transtulit huc ſtudium, transtulit ingenium.*

Hoc autem ſcholaſtici munere egregie functum fuiſſe per totos quatuordecim annos, ſcilicet ab anno 1067 ad an. 1081. patet e duobus diplomatibus eccleſiae cathedralis S. Mauritii Andegavenſis, in quibus expreſſe dicitur ſcholaſticus eccleſiae Andegavenſis, cuius poſtea archidiaconatum eſt conſecutus; in qua dignitate e variis etiam eiusdem eccleſiae diplomatibus conſtat, ipſum ita praeclare ſe geſſiſſe ſub tribus praeſulibus Andegavenſibus, Euſebio ſcilicet, Godefrido I. et Godefrido II. vt tandem exigentibus meritis, et iubente Vrbano II. ſummo pontifice, in ipſo Turonenſi concilio an. 1096, vt ait Vlgerius in eius epicedio: *Hic praeſul factus, nolens licet, atque coactus,* et ſolemni ritu conſecratus fuerit eccleſiae Redonen-

 ſis

ſis epiſcopus. Hanc vero cum per annos viginti et octo pie rexiſſet, tandem ad caeleſtem patriam anhelans, abdicato ſponte pontificatu, in monaſterium S. Albini Andegavenſis, vbi monachum ſub regula S. Benedicti profeſſus, per aliquot annos regulariter vixit, et plenus dierum et bonorum operum ſanctiſſime deceſſit III. Idus Septembris an. 1123, annos natus octoginta circiter et octo, vt patet ex epiſtola congregationis B. Albini Andegavorum epiſcopi, ſeu monachorum in monaſterio eius ibidem ſub regula S. Benedicti Deo militantium, qua vniuerſis eccleſiae filiis ſanctiſſimum Marbodi obitum denunciant.

CATALO-

CATALOGVS EDITIONVM.

*Quibus vti mihi contigit, hoc ſignum * appoſui.*

1511. *Libellus de lapidibus pretioſis nuper editus.* In fine legitur: *Viennae Pannoniae per Hieronymum Victorem Philouallem. Anno* M. D. XI. *Septimo Kalen. Martii.* 4. Prima editio curata a *Ioan. Cuſpiniano*, quae nec Beaugendro, nec Fabricio, nec Hambergero cognita fuit; cuius notitiam dedit Denis in *Wiens Buchdruckergeſchichte* pag. 55. Qui vitam Cuſpiniani expoſuerunt, e. gr. Nic. Gerbelius, Freherus aliique, inter ſcripta eius, Marbodi nullam iniecerunt mentionem. Ex iſto exemplo, quod in bibliotheca Vindobonenſi adſeruatur, excerpſit in meum vſum varietatem lectionis vir praeſtantiſſimus *I. D. Ribini*, deſcripſitque Cuſpiniani dedicationem ac praefationem, vnde quae praecipua videntur, mox afferam. Libellum nullis editor adornauit annotationibus, ſed ſupra quoque ſegmento poematis, quod et ipſe vocauit: *Enchiridion Marbodei Galli de lapid. pret.* indicauit loca Plinii, Solini aliorumque, vnde poeta hauſit, aut vbi eadem referuntur, eodem modo, quo vſus eſt in ſua editione Pictorius.

1524. In collectione prima *operum Marbodi edita Redonis apud Ioannem Maçe, bibliopolam, iuſſu Yvonis Redonenſis epiſcopi.* Vnum tantum exemplum ipſa in Gallia invenire potuit Beaugendre, qui inde lectionis varietatem addidit ſuae editioni. Conf. Leſſing *Kollektaneen* 2. pag. 137.

* 1531. *Marbodei Galli poetae vetuſtiſſimi de lapidibus pretioſis enchiridion, cum ſcholiis Pictorii Villingenſis. Eiusdem Pictorii de lapide molari carmen.* 56 folia in 8. ſine loco, ſed certe Friburgi. Priores editiones Pictorius ignoraſſe videtur. Poematis ſegmenta, ſecundum

nomina

nomina gemmarum, in ordinem alphabeti temere coegit, quae in codicibus msptis aliter disposita leguntur. Ex annotationibus ea, quae alicuius momenti esse videntur, sedulo expiscatus sum. Huius editionis meminerunt Mettaire *ann. typ.* tom. V. vol. 2. p. 51. et Fabricius *bibl. medii aeui* V. p. 53. qui commemorat, Marbodeum Pictorio vocatum esse Gallum *Cenomanensem*, quod cognomen equidem ibi non reperio.

* 1531. Eadem editio, sed charta et litteris nitidioribus, repetita est Parisiis: *excudebat Christian Wechelius* pagg. 110 in 8.

* 1539. *Marbodaei Galli Caenomanensis de gemmarum lapidumque pretiosorum formis, naturis atque viribus eruditum cum primis opusculum, sane quam vtile, cum ad rei medicae, tum scripturae sacrae cognitionem; nunc primum non modo centum ferme versibus locupletatum pariter et accuratius emendatum, sed et scholiis quoque illustratum per Alardum Aemstelredamum; cuius studio additae sunt et praecipuae gemmarum lapidumque pretiosorum explicationes, ex vetustissimis quibusque autoribus coactae. Cum scholiis Pictorii Villingen. Coloniae excudebat Hero Alopecius* 1539. 126 folia in 8. Codex msptus, quem habuit Alardus, multo integrior meliorque fuit eo, quo vsus est Pictorius, quam ob caussam complures versus haec editio continet, quibus prior caret. Primum etiam inde innotuerunt duae epistolae ab Evace Tiberio scriptae, quas, etsi haud dubie confictas a monacho quodam, infra lectoribus offeramus. In fine p. 76. b. leguntur: *Marbodaei siue potius incerti auctoris versus aliquot* (93) *hactenus desiderati.* Hos, quibus priores editiones carent, etiam nostrae inseruimus. Vitia, quibus scatebat libellus, passim correxit Alardus, addiditque varietatem lectionis in margine, et suas et Pictorii annotationes, cuius tamen ordinem segmentorum alphabeticum merito respuit. Adiunxit praeterea multorum auctorum integra loca de gemmis, nimirum: Plinii, Solini, Dioscoridis, Galeni, Philonis, Hegesippi, qui de excidio vrbis Hierosolymitanae scripsit, Originis, Basilii, Geor. Nazianzeni, Chrysostomi, Hieronymi, Ambrosii, Augustini, Theodor. Cyrenensis, Marsilii Ficini, Hermolai Barbari, Rabbinorum quorundam, inprimis eorum, qui de gemmis a Mose ad pectorale sacerdotum exornandum

nandum adhibitis differuerunt, quarum notitia Alardo theologo maxime cordi fuit. Ex iis, quae praefatus est, lectu digna infra sequentur.

* 1540. *Macri de materia medica lib. 5. versibus conscripti. Per Ianum Cornarium medicum physicum emendati ac annotati, et nunquam antea ex toto editi. — — — Lib. quintus de lapidibus ac gemmis.* In fine legitur: *Francofurti. Chr. Egen.* (Egenholf). 132 folia in 8. Adiunxit Cornarius Macri libello libellum Marbodi, quoniam in quodam veteri exemplari eos coniunctos repererat. "Quintus, inquit, liber de lapidibus, plane diuersi „auctoris est, et non paulo elegantior, siue verborum „selectorum, siue carminis venustatem spectes, quam„quam etiam in hoc non desint naeui syllabarum moris „inhaerentes. Quaedam exemplaria Merboldum episco„pum autorem praefixum habent. Alii Merbodeum „citant, versibus inde allegatis, sed nobis vterque velut „ignotissimus quisque ignotus existit." — — Addidit annotationes, quae maxima ex parte e locis Plinii aliorumque continentur. Ordo segmentorum fere idem ac in editione Alardi.

1555. *Marbodi dactyliotheca, scholiis Georgii Pictorii, nunc altera vice supra priorem editionem illustrata. Item de lapide molari et de cote carmen panegyricum, auctore eodem Georg. Pictorio.* Basileae per Henrichum Petri. 8. Conf. *Catalogus biblioth. Bunauianae.* I, 3. p. 2027. Hamberger IV. pag. 97.

* 1574. *De gemmis scriptum Evacis regis Arabum, olim a poeta quodam non infeliciter carmine redditum et nunc primum in lucem editum. Opera et studio D. Henrici Rantzovii, sereniss. Danorum regis per Holsatiam et Dietmarsiam legati. Wittebergae, excudebat Laurent. Schwenck.* Folia 27 in 8. E bibliotheca Rantzovii, vnde complures libri prodierunt, edidit *Henricus Moller*, Hamburgensis, qui et ipse praefatus est. "Hic libellus, „inquit, ab Evace Arabum rege, quem sub Tiberio et „Nerone Imper. Romanis floruisse constat, graeco ser„mone primum conscriptus, postea vero a quodam poeta „versibus non infeliciter redditus — — nunquam ante„hac integre, quod sciam, editus, — — profertur." At multa hic desiderantur, quae iam habebantur in editione Alardi, quam Moller ignorasse videtur. Neque is quid-

quidquam ad libellum explicandum vel expoliendum contulit. Possideo hanc editionem dono viri illustris, comitis *A. F. de Veltheim*, domini fundorum Harbke, Aderstedt etc. metallorum regis Britan. et electoris Brunsuic. curae praefecti, de litteris optime meriti.

* 1575. Eadem editio repetita Lubecae apud *Ioan. Balhornium*, folia 32 in 8.

* 1585. Iterum eadem editio repetita *Lipsiae. Imprimebat Georg. Defnerus.* Folia 53 in 4. Eadem praefatio, etsi annus subscriptus sit 1585. Quae annexa sunt, huc non pertinent.

1695 et * 1707. *Marbodaei, Galli, Caenomanensis, poetae vetusti, carmen de gemmis et lapidibus.* In Abr. Gorlaei *dactyliothecae* parte secunda, quam curauit Iac. Gronovius. Lugduni Bat. in 4. Comparatione instituta intellexi, cum Alardi editione eam prorsus conuenire, differre tamen in segmentorum diuisione, quam sustulit Gorlaeus. Eadem lectionis varietas in margine; neque desunt epistolae duae Evacis, neque versus incerti auctoris, quos primus euulgauit Alardus. Annotationes additae nullae.

* 1708. Inter reliqua Marbodi opuscula cum Hildeberti operibus coniuncte edita ab *Auton. Beaugendre*, monacho Benedicti e congregatione Mauri. Parisiis. fol. p. 1635 - 1690. Hic ita de Marbodo meritus est, vt nemini plus quam ei debeat. Vsus est compluribus codicibus msptis et editione Redonensi, vnde variantes lectiones annotauit, addiditque plura alia, quae in codicibus repererat, etsi non Marbodi, tamen vetusta, nec prorsus despicienda. Sed quantum praestiterit, cognoscant velim lectores ex ipsius verbis, quae iamiam allaturus sum.

* 1740. *Marbodaei de lapid. pretiosis enchiridion — — Ex bibliotheca Bruckmanniana recus. Wolffenbuttelae.* pagg. 84. in 4. Repetitio editionis anni 1531; praeter praefationem, quae pauca de auctore commemorat, nihil additamenti.

Cum

Cum ordo ſegmentorum in libris et manu ſcriptis et editis adeo varius eſt, vt non duae editiones prorſus conueniant, operae pretium duxi, in tabellam coniicere collationem editionum, quae illam euoluendi moleſtiam leuaret.

B. = ſegmenta editionis Beaugendri, quam noſtra ſequitur.
V. = codex bibliothecae Vindobonenſis.
C. = editio Cuſpiniani.
P. = Pictorii editio, vbi ſegmenta in ordinem alphab. digeſta, ſed etiam numeris diſtincta ſunt.
A. = Alardi editio.
Cor. = Cornarii editio.
R. = Rantzovii editio, quae in ſegmenta diſtributa eſt, quibus nos numeros adſcripſimus.

B.		V.	C.	P.	A.	Cor.	R.
	Prologus v. 1–23. —	—	1	—	–	—	—
1	de adamante. v. 24–49. —	1	2	1	1	1	1
2	de achate. v. 50–73. —	2	3	2	2	2	2
3	de alectorio. v. 74–91. —	3	4	3	3	3	3
4	de jaspide. v. 92–102. —	5	6	39	5	4	4
5	de ſapphiro. v. 103–128. —	6	7	53	6	5	5
6	de chalcedonio. v. 129–133. —	7	8	21	7	6	13
7	de ſmaragdo. v. 134–161. —	8	9	54	8	7	14
8	de ſardonyche. v. 162–173. —	11	13	56	11	8	15
9	de onyche. v. 174–183. —	12	14	46	12	9	16
10	de ſardio. v. 184–189. —	10	12	55	10	10	17
11	de chryſolitho. v. 190–197. —	13	15	11	13	11	18
12	de beryllo. v. 198–209. —	14	16	9	14	12	6
13	de topazio. v. 210–218. —	15	17	59	15	13	7
14	de hyacintho. v. 219–240. —	16	18	38	17	15	9
15	de chryſopraſo. v. 241–245. —	-	10	12	16	14	8
16	de amethyſto. v. 246–254. —	17	19	4	18	16	10
17	de chelidonio. v. 255–273. —	18	20	14	19	17	11
18	de gagate. v. 274–289. —	19	21	29	20	18	12
19	de magnete. v. 290–319. —	20	22	43	21	19	24
20	de corallo. v. 320–337. —	21	23	20	22	20	25
21	de alabandina. v. 338–340. —	—	24	8	23	21	26
22	de corneolo. v. 341–349. —	—	25	15	24	22	27
23	de carbunculo. v. 350–357. —	—	26	10	25	23	28
24	de lyncurio. v. 358–368. —	—	27	41	26	24	29
25	de aetite. v. 369–391. —	—	28	27	27	25	19
26	de ſelenite. v. 392–403. —	—	29	57	28	31	20
27	de gagathromeo. v. 404–409. —	22	30	30	29	26	21
28	de ceraunio. v. 410–428. —	23	31	22	30	27	22

DEDICA-

DEDICATIONES ET PRAEFATIONES.

I.

CVSPINIANVS *Lectori.*

Si Varronis, Celii, Galbae, Mutiani, Cor. Nepotis, Pisonis, Fabii Tuberonis, Fabiani Catonis monumenta extarent, vt interim Graecos omittam, qui de gemmis ac lapidibus scriptitarunt, superuacuum esset hunc prodire libellum in publicum. Nam et Theophrasti liber de lapidibus ad nos lacer peruenit. Et Nicander a plerisque ob difficultatem negligitur. Sed et Diis lacte supplicamus et mola salsa litamus, vt ille ait, quum thura non habemus. Idcirco hunc amicis libellum amplectere brachiis, candide lector. Quodsi obscura quaedam tibi videbuntur, quaedam obstrusa, si Viennae es; non pudeat te Gymnasium nostrum publicum subire, atque ea excerpere quae quotidie haud negligenter dictamus: nulla enim tibi verecundia inde accedet, si non erit ingens aliqua vtilitas. Si abes: expecta donec nostri egredientur Commentarioli. Interea Plinium et eius metaphrasten Solinum, Dioscoridem, Galenum, Avicennam, Serapionem et Albertum: hic digito tibi signatos perlustrato et gemmarum tibi patescent vires. Vale.

IOANNES CVSPINIANVS AVGVSTINO MORAVO *Olomucensi et Brunnensi praeposito, Regis Hungarorum et Bohemorum secretario* S. P. D.

Redeunti nuper mihi istinc ex legatione, vir amplissime atque optime, cum me strena Saturnalitia et pulcherrima, simul et artificiosissima donasses, illud Graecanicum Antipelargin succurrebat. Et tritum hoc Adagium: fricantem refrica: ne tibi viderer oppido quam ingratus atque ideo fierem exosus. Carthaceum itaque ingressus Gazophylacium: omnem meam supellectilem euolui haud incuriose, singula quaeque examussim librando, atque examinando paulo diligentius. Fastidiosum enim habes stomachum qui quotidiano non oblectatur cibo, ac triuiales aspernatur dapes. Quae namque omnibus pertrita ac vulgaria sunt, ne gry quidem aestimas, vt Graeci dicunt, sed perinde vt floccos vestium facis. Et id iure quidem. Quis enim te vno Bibliothecam habet variis, rarioribus, melioribusque libris in omni litterarum genere refertiorem. Taceo antiquitates insignes, obmitto Caesarum Consulumque ac regum vetustissima nomismata, quibus apud nostrates nemo est te ditior. Cum ergo aliquem pro stomacho tuo quaererem libellulum (nam aliud nil referam tibi Glauci ac Diomedis permutatione vsus), qui rarior nostris esset minimeque spernendus etiam sciolis: ne periret hactenus tinea corrosus et mille vulneribus perfossus: libellus de lapidibus primum sese obtulit: qui *Marbodaei Galli* esse circumfertur, licet *Hermolaus Bar.* Aucto. obscurum appellet atque ignotum: popularibus autem a prima forte primi capitis dictione Evax nominetur. Hunc vt potui, pro virili reficiebam atque redintegrabam, sanatis plerisque vulneribus, quibus contemptibilis multis visus est, tuoque nomine

nomine emiſſum publicaui ſignum obſeruantiae in te meae: dignum exiſtimans, vt te duce prodeat in lucem qui lapides prodat praecioſiores — — cet.

II.

D. Vdalrico Wirtner, *patricio et ſenatorii ordinis, primati integerrimo, artiumque optimarum magiſtro celebri,* Pictorivs *apud nobile Briſacogeae Friburgum ſcholaſticae iuuentutis moderator. S. D.*

Venit nuper ad manus noſtras, integerrime vir, Marbodei Galli de lapidibus pretioſis Enchiridion, antiquitatis gemma quaedam, hactenus paucis admodum obuia, praeſertim cum tam diu in librorum noſtri alicuius amici ſingularis, puluerulenta delituiſſet ſuppellectile, ſed cum ex nominis vetuſtate velut illectamento, tum etiam ex verborum lenocinio minime infelicis et ad phraſin certe frugaliſſimi poetae tangerer, libuit ſcholiis ex auctorum poenu adnotatis hunc, muſis vtcunque iuuantibus, ad vberiorem intellectum illuſtrare, illuſtratum in publicum edere: non tamen niſi tutore quem pupillis addere conſentaneum eſt adhibito, ad omnem videlicet impetuoſum columniatoris flatum inſtructum. — — — Valeto ac Pictorii tui clientuli immemor ſis nunquam. Datum Friburgi anno virginei partus ſesquimilleſimo triceſimo.

Pictorivs *lectori candido S. D.*

Habes hic in Marbodei Galli poetae vetuſtiſſimi Enchiridion annotationes, a nobis triuiali admodum ſtilo congeſtas, praeſertim cum plus interpretationi quam verborum elegantiae hic ſtuduerimus, ad omnia fere auctorum rationibus adiunctis, Plinium ſequuti,

 qui

qui ingenue fatetur vbique per quos sua composuerit, tacite innuens, eum improbe facere, qui in alieno libro per se ingeniosus esse studeat. Veniam igitur dabis, candide lector, si quid vsquam hic peccatum sit, rabiem furibundam in nos cohibiturus.

Prooemium.

Vetustum sane institutum, vt poetam interpretaturus, illius nominis et vitae mentionem faciat. Deinde libri titulum, carminis qualitatem, librorum numerum, et poetae intentionem enarret. Poetae igitur nomen est Marbodaeus Gallus. Nam sic nostri exemplaris initium habuit. At de vita illius multa scribere ambiguum est, quia vel propter materiam in eo contentam, vel temporum vetustatem, neglectus ita latuit, vt vix tandem in nostri seculi commodum prodierit, tametsi non dubito eum a doctissimis ad limam rectiorem esse politum, etiam nostris temporibus. Quoniam illius poetae versus crebro apud Vincentium in speculo naturali, et apud Bartholomaeum Anglicum lib. 16. *) citatos inuenio. Non tamen bene admodum sonantes, et ad poeticas regulas emendatos, vt hi sunt: qui quidem Enchiridion hoc lapidarium saepiuscule appellitant. Cui cordi est verum perscrutari, tale speculum lib. 9. fere singulis capitibus euoluat, et in multis Anglicum, qui vt suas rerum proprietates auctoritate roboret, frequenter citat hoc manuale.

Libello

*) Bartholomaeus Glaunvile s. Glanvil, cognomine Anglicus, conscripsit librum de proprietatibus rerum, cuius variae editiones iam oppido rarae recensentur a Fabricio in *biblioth. medii aeui* I. p. 479. et ab Hallero in *biblioth. botan.* I. p. 231. Vtor exemplo edito Argentinae 1491. fol. quod cum antiquioribus habet bibliotheca academiae nostrae. *B.*

Libello nomen enchiridion, quod pugionem aut manuariam tabellam, teſte A. Gellio lib. 20. vocant, inditum reperi.

Carminis qualitas eſt, non grandiloqua neque ſublimis. Nam de lapidibus ſcripſiſſe humili genere, vniformi, et puro heroico ſatis eſſe quis inficias iret?

Vnicus eſt liber poetae animum et beneuolentiam in amicos referens, quem tribus vt multis communicaturum ſe oſtendit in praefatione ſua, propter frugem et commodum, quae omnia ex hoc Enchiridio venari licet. Quoniam multos in ſe contentos habet lapides, quibus ſi rite vtaris, facile omnigenis morborum generibus medebere. Reliqua ex ſcholiis noſtris colligas.

III.

Reuerentiſſimo in Chriſto patri, et eidem principi illuſtriſſ. ſummoque religionis aſſertori, D. GEORGIO HAECMONDENSI, *epiſcopo Trajectenſi,* ALARDVS *Aemſtelredamus S. D.*

Inter tot inſignia donoria, quibus vndique cumulatiſſime aucta eſt donataque regia illa Hollandiae Haecmunda *), praeſul ampliſſime, non alia res mihi

*) Haecmunda, Hecmunda olim erat nomen eius pagi, qui hodie plerumque Egmunda ſ. Egmont vocatur, in Hollandia ſeptemtrionali prope oceanum, olim comitatus titulo inſignis, vnde antiquiſſima gens Egmondana nomen traxit. Fuit ibi et arx, quam comites incolebant, et coenobium et abbatia Benedictinorum ditiſſima, quam Alardus *regiam* vocat, more veterum, qui baſilicam et epiſcopi palatium ſic vocare ſolebant. Habuit iſtud coenobium bibliothecam ditiſſimam, quam auctor

mihi ſemper impenſius arriſit, quam quod D. Egbertus Theodorici ſecundi Hollandiae comitis, optimi patris optimus filius, primum ſubitas fundatiſſimae Haecmundenſium familiae ruinas de integro inſtauravit. Deinde bibliothecam abſumptam incendio impenſiſſime reparandam curauit. Ad extremum apud Treviros archiepiſcopus, eam optimis quibusque autoribus, tum ſacris, tum profanis egregie inſtruxit. Quam nimirum bibliothecam cum ſuperioribus annis diligenter excuterem accurateque luſtrarem, vt ſcholiis meis in opus d. Auguſtini de doctrina Chriſtiana non nihil adiectionis adiungerem, atque perquiſitius inueſtigarem, ecquid eſſet, quod faceret ad cognitionem lapidum pretioſorum, quorum frequens admodum mentio fit in arcanis litteris; incidi in libellum Marbodaei Galli de lapid. pret. perpuſillum quidem, ſed rei medicae ſacrarumque litterarum ſtudioſis mire vtilem et lectu non iniucundum, nempe in quo lector habeat, quod expendat, non quod numeret. Non enim poteſt eſſe delectus, vbi numero laboratur. — — — Proinde libellus hic non erit in poſtremis habendus cum ob multa alia, tum certe inprimis ob tabulam auream, vndecunque pretioſis lapidibus eminus intermicantem pariter et irradiantem. Nam etſi multa ſint Haecmundae antiquitatum monumenta, tamen hoc e multis vnum eſt maximum, poſſetque fortaſſe (vt abſit inuidia verbo) non peſſime vocari octauum orbis miraculum. — — Vale. Coloniae pridie Epiphaniae dominicae. Anno 1539.

Alardvs

auctor merito collaudat, ſed quae paulo poſt tota diſtracta atque penitus deleta eſt. Gens etiam ipſa Egmondana tota iam interiit. Georgius Haecmundenſis, cui auctor librum ſuum dedicauit, fuit epiſcopus Trajectenſis penultimus, mortuus 1559. *B.*

Alardvs Aemstelredamvs *lectori.*

— — — Libellum hunc multis vndique oppressum lituris nihil aut fere nihil adiutus veterum praesidio exemplariorum, sed factis duntaxat coniecturis ex Plinio ac Solino, quos videtur mihi non infeliciter aemulatus esse Marbodaeus, a nobis accurate recognitum, et additis scholiis vtcunque illustratum, curauimus excudendum. — — Ad extremum qua caussa, quoue casu acciderit, equidem nescio; illud scio in Marbodaeo per Pictorium Villingensem prodito, cum saepe alias, tum in Galactite lapide non posse non inuersum esse ordinem, eumque lapidem coniuncte statimque sequi debere Crystallum, argumento, quod postea vltimus de crystallo versus sic habeat:

Quo potu credunt implerier vbera lacte.

Mox in exemplari quo nos sumus vsi Haecmundensi subiicitur:

Nec minus et cineri similem Galactida dicunt,
Cum mulso tritum lac multiplicare bibenti.

Ecquis non hanc malit lectionem, quam eam, quam affert Pictorius?

Hunc lapidem cineri similem Galactida dicunt etc.

Quamquam quid attinebat vnum hoc referre, cum huius farinae loca nusquam non sunt obuia? Bene valebis, ac illud scias velim, lector, in exemplari Villingensi non parum multa etiamnum desiderari; nempe principio legitimum totius operis ordinem, cum epistolis duabus, et versibus plus minus octodecim. Deinde octoginta, aut fere octoginta alios versus Marbodaei aut alterius, quibus nos impertitus est Ioannes Nouiomagus, vir non tantum Graece literatus, sed et in mathematicis probe versatus. Ad extremum non parum multa alia, quae inter confe-

rendum facile cognoris. Quae ad vnum omnia huic adſcripta libello deprehendere eſt, vt omittamus innumera, quae ſuſtulimus errata. Verum de iis aliorum eſto iudicium.

IV.

Beaugendre *in praemonitione pag.* 1379.

Inter caetera Marbodi opuſcula, magno ſemper apud literatos in pretio fuit liber de ſexaginta gemmis ſeu lapillis, qui cum caeteris in editione Redonenſi ſub eius nomine prodiit 1524. — — Hunc vero in manuſcriptis, quos nobis videre licuit, ita vniformiter Marbodo Andegavenſi epiſcopo tributum vidimus, vt non mediocriter mirati ſimus, eruditiſſimum Morerium alium Marbodum, nec epiſcopum, nec Andegavenſem, ſed ciuem Cenomanenſem libri illius auctorem deſignaſſe. Cum vero id ſine probatione aſſeruerit, manuſcriptorum fidei, et veteri editioni nobis adhaerendum fuiſſe duximus, praeſertim vero manuſcripto inſigni Sancti Victoris coaeuo, aut fere coaeuo, qui illum diſerte epiſcopo Andegavenſi tribuit, et vbi non ſolum latinus textus legitur, ſed etiam eius Gallica interpretatio, vt plurimum quaſi de verſu ad verſum, ſed illo antiquo Gallico idiomate, quod tunc apud maiores noſtros erat in vſu, et cui etiam ſubiicitur eiusdem Marbodi ingenioſa cuiusque lapidis et virtutis eius ad mores applicatio, quam in hoc ſolo Victorino manuſcripto, nec vsquam in vllo alio vidimus. Et quidem huius interpretationis primos tantum verſus, quaſi ad illius aeui idiomatis ſpecimen edere nobis mens fuerat; verum plurium antiquitatis ſtudioſorum conſilio moti, illam

illam ex integro e regione repraesentandam censuimus, quam ipsi velut authenticum antiquae, licet obsoletae, locutionis monumentum posteritati consignandum existimauerunt.

Monitum Beaugendri *pag.* 1635.

Hunc librum excusum Redonis anno 1524 inter caetera Marbodi opuscula, legitimum eius esse foetum didicimus e msptis Colbertinis 4181 et 6609. et e Victorino Parisiensi, n. 905. in quo et traductio Gallica veteri idiomate, eiusdem manu qua originale ipsum, exscripta cernitur. De hoc autem ita Bollandus 4. Februarii *) loquitur: (poema de gemmis et lapidibus, auctore *Marbodaeo*, seu *Marboldo*, ita nomen varie scribitur, saepius excusum tradit in Bibliotheca Gesnerus, citarique aliquando a Vincentio et Alberto, aliisque huiusmodi auctoribus, sub *Liliarii*, vel *Lapidarii*, interdum etiam sub *Evacis* nomine, non quod Evax fuerit cognominatus, vt afferunt Balaeus et Pitsaeus aliique, sed ob exordium ipsius poematis, quod tale est:

Evax Arabum dicitur scripsisse Neroni.)

Porro ad caput Victorini, qui nobis caeteris antiquior apparuit, vtpote sexcentorum ad minus annorum, scriptum legimus, sed manu longe recentiori: (auctor huius libri est Marbodus Redonensis episcopus, qui ante episcopatum litteras humaniores docebat Andegavi, et tandem ob singularem doctrinam in Episcopum Redonensem assumptus est. Florebat

*) Acta sanctorum. Febr. pag. 482. E. *B.*

rebat iuxta Trithemii ſupputationem, anno domini 1060.) Hoc autem poema recenſuimus ad Mſſ. codices S. Victoris Pariſienſis, n. 905. et ad Turonenſem Maioris - Monaſterii, licet mancum ſub finem, et ad primam editionem Redonenſem anni 1524. et etiam ad recentem 1695. Lugduni Batav. curis Abrahami Gorlaei, cum ſcholiis I. Gronovii.

Vario autem in variis titulo inſignitur, ſed ad idem recidente. In Victorino ſiquidem ſic intitulatur: *Incipit liber lapidum*, quem titulum, vtpote antiquiorem, retinuimus. In editione Redonenſi: *Incipit liber Marbodi de lapidibus ſexaginta.* Turonenſis ſub finem mancus et imperfectus: *Libellus Domini Hildeberti Cenomanenſis epiſcopi*, (hoc autem, vt ex omnibus aliis patet, omnino mendoſe,) *de diuerſis naturis lapidum.* De hoc autem libro Petrus Diaconus, lib. de viris illuſtribus Caſſinenſibus, ſuas ipſe lucubrationes enumerans, cap. 47. et vltimo ſic ait: *Librum Hevax regis Arabum de lapidibus transtulit.* Pro variis autem lectionibus in margine notatis, aduertat lector litteram *V.* ſignificare Victorinum Mſ., literam *T.* Turonenſem, *R.* Redonenſem editionem, *G.* Gorlaeianam, *M.* poſt *G.* notulam marginalem Gorlaeianae editionis *), ad cuius finem inueniuntur duae epiſtolae Evacis regis Arabum ad Tiberium imperatorem, quae quaſi praefationis vicem ad ipſum librum de gemmis praeſtant; quas licet vnde illas eruerit Gorlaeus non indicet **), illas tamen, ne quid

*) Variantes lectiones accepit Gorlaeus ab Alardo. *B.*

**) Gorlaeus hosce verſus habuit ab Alardo, qui illos e codice mſpto eruit. *B.*

quid desit, illi attexendas censuimus, sicut et versus sequentes, quos asserit nunquam editos fuisse. Ad traductionem quod attinet, mens quidem primo fuerat primos tantum illius versus veteris Gallici sermonis, quasi in specimen referre; verum plures eruditi et antiquitatis studiosi, satius putarunt, si hoc antiquitatis monimentum non spernendum, ad lectorum vtilitatem et oblectamentum, ex integro, prout iacet, excudendum curaremus. Quorum iudicio refragari non ausi sumus, cum praecipue non nisi rarissimae, vt ipsis visum est, habeantur vndecimi, aut etiam duodecimi saeculi veteri illo Gallico idiomate lucubrationes, et haec poematis huius Gallica versio felix adeo fuerit, vt in plerisque illius articulis, quasi de versu ad versum, fideliter gallice reddita fuerint quae latine tradita fuerant.

COMPEN-

COMPENDIA NOMINVM

QVIBVS VSVS SVM IN VARIETATE LECTIONIS INDICANDA.

A. = Alardi editio.
A. m. = Alardus in margine fuae editionis.
Ald. = Aldrovandi mufeum metallicum, vbi complura fegmenta noftri libelli leguntur.
B. = Beaugendre, cuius editio optima eft.
B. m. = Beaugendre in margine.
Bel. = Vincentii Bellovacenfis fpeculum naturale, vbi magna pars noftri libri inferta legitur.
Cor. = Cornarii editio.
Cuf. = Cufpiniani editio princeps.
P. = Pictorii editio.
R. = Redonenfis editio, cuius lectiones excerpfit Beaugendre.
Rz. = Rantzovii editiones.
T. = Turonenfis codex mfptus, quo vfus eft Beaugendre.
V. = Victorinus codex mfptus, quo vfus eft Beaugendre.
Vin. = Vindobonenfis codex mfptus, quem contulit cel. I. D. Ribini.

EMENDANDA.

Pag. 14. B. lin. 27. pro *tubulae* lege *tabulae.*
— 24. A. lin. 24. lege *achatas.*
— 27. A. lin. 5. lege *pyritae.*
— 42. B. lin. antepen. lege 274.
— 56. B. lin. 6. lege *achatae.*
— 68. A. lin. 8. lege *achatas.*
— 70. A. lin. 6. pro *vis* lege *vir.*

SALVTEM DICIT TIBERIO EVAX.

Desideranti tibi scribi a me mysteria omnium lapidum, [1]) quae generi humano ea sapienti prodesse videantur, negandum tibi non fuit. Tu itaque custodi summa diligentia mysterium summi altissimique dei. Hoc enim mysterium [2]) caeteris genti-

1) *Quod generi humano ea prodesse sapientibus videbatur.* Alardus in margine. *quanta generi humano ea sapienti prodesse videantur.* Cod. Vindob. 2) *neque ceteris Aegyptiis litteratis, neque allophilis tradideris, aliiue cuiquam, ne ad sterilitatem* — Vin.

Euacis nomen apud veteres non reperitur, nisi apud Plinium lib. 25. cap. 2. vbi medici Graeci recensentur: *ex his (Euax rex Arabum, qui de simplicium effectibus ad Neronem scripsit), Crateuas.* — Sic in antiquis ac optimis editionibus. Attamen SALMASIVS in praefatione ad *Homonyma hyles iatricae* p. 15. et HARDVINVS p. 388. negant, ista verba, vncinis quae inclusimus, in codicibus msptis inueniri, etsi vnde ea huc irrepserint, coniicere haud in promptu sit. Neque habuit ista verba codex msptus, quem possedit CORNARIVS, qui eius ad hunc locum Marbodi meminit. Desideratur etiam Euacis nomen in indice auctorum, quibus vsus est Plinius. Errauit vero LESSINGIVS commemorans, HARDVINVM putasse, e Marbodi carmine verba ista in Plinii locum irrepsisse, quod ille ne somniauit quidem. Neque liber, vnde hausit Marbodus, *de simplicium effectibus*, sed *de lapidibus* inscribebatur, quam ob caussam prorsus

gentibus incognitum, Aegyptiis vero cognitum, neque ἀλλοφύλοις neque aliis hoſtibus tradideris, ne vnquam ad ſterilitatem huius ſcientiae deueniat Aegyptus, et ne eadem per aliquem concremata, incendio

prorſus alius fuerit, neceſſe eſt. Sed cum Lessingio omnino conſentio, habuiſſe Marbodum vere librum vetuſtum, qui ab Euace ſcriptus credebatur, e quo ſuum contexuit. Sunt etiam auctores, qui eodem ſe vſos eſſe dictitent, ex. gr. auctor libri ſummae raritatis, qui *Lumen animae* inſcribitur, cuius auctor in prologo, vbi varios libros, e quibus excerpſit, laudat, etiam Euacis librum de ſigillis lapidum, ſicut et complures alios libros hodie ignotos, commemorat. *In d'leto ſtd'o*, inquit, *reperti ſunt libri quodam tradente Iudaeo.* Notis compendiariis adeo perplexis et obſoletis expreſſus eſt iſte liber, vt admodum difficulter legatur. Neque ego ſolus ſum, quem verborum iſtorum ſenſus fugiat. Götze, qui in *Merkwürdigkeiten der Bibliothek zu Dresden.* III, 1. pag. 459. eius libri notitiam dedit, ea ſic reddidit: *In deleto ſecundo.* —. At quidnam eſt iſtuc? non enim intelligo. Raspe in *Critical eſſay on oil-painting.* London 1781. 4. p. 139. vbi de Lumine animae diſſerit, auctorem commemoraſſe perhibet, ſibi libros, repertos Toledi in Hiſpania, tradidiſſe Iudaeum quendam; ego vero qua ratione haec ex illis verbis efficiantur, non intelligo. Nominat Euacem etiam Albertus Magnus *de mineralibus* lib. 2. tract. 3. cap. 14. et paſſim; ſaepius Euacis lapidarium laudauit Matthaeus Syluaticus in *Pandectis medicis.* Turini 1526. fol. ſed omnia, quae ab Euace hi acceperunt, quamquam totos libros non peruolutauerim, nec in noſtro Marbodi carmine deſunt, etſi ipſa eius verba non exceperint. Huc etiam pertinent verſus Henrici Mediolanenſis in carmine *de controuerſia hominis et fortunae.* 2. v. 521.

Ipſe Celidonius gratos hominesque diſertos,
Ipſe rubens Euax vt tulit, eſſe facit.

Equidem haec mecum conſiderans dubito, num Farinator, cui *Lumen animae* debetur, Albertus M. Sylvaticus atque reliqui, qui de Euace loquuntur, eius librum

cendio conflagretur, aut immissis in Aegyptum regibus [3]) seruos efficiat omnes Aegyptiis dominantes. Hic enim aliis traditus non est, [4]) et ne alii in sua potestate detineant, perpetua custodia [5]) habeatur. Iuro autem tibi per summum [6]) deum, quod [7]) parem melioremue librum Aegyptus non habet. Cuius iurationis testis est [8]) summus deus. Mittam enim tibi [9]) bonum scilicet nomen, per quod genus noscetur. Igitur perpetualiter custodiatur [10]) in nobis. Praestat enim multum in omnibus actionibus per singulas hierarchias, quas Graeci vocant omnium lapidum. Vale.

EVAX

3) *seueros faciat omnes dominantes.* Vin. 4) et deest in codice Vindob. 5) *habeant.* Vind. 6) *per summum patrem deum.* Vind. 7) *quod meliorem librum.* Vind. 8) *summus* deest in Vind. 9) *solum bonum nomen per quod significetur.* Vind. 10) *a nobis.* Vind.

librum ipsum habuerint, an Marbodi carmen, quod olim Euacis nomine appellabatur. Certe omnes multo post Marbodum scripserunt. Fuerunt denique qui ipsi Marbodo *Euacis* cognomen tribuerint, sicut fecerunt BALAEVS, PITSEVS et REINESIVS, qui in *defensione variarum lectionum* pag. 75. suspicatus est, Marbodo cognomen suum occasionem praebuisse, se pro Euacis interprete gerendi. Verum enim vero ab exordio carminis nomen illud temere inditum est auctori. Neque dubito, quin codices manuscripti, qui sub Euacis nomine hodie in bibliothecis delitescunt, idem habeant carmen, in quo edendo horas subsiciuas iam consumimus. Talis codex extare fertur, inquit CONR. GESNERVS in *Biblioth.* p. 187. Ferrariae apud Petrum Bonum, et carmine elegiaco translatus Viennae apud Wolfgangum Lazium. Conf. Tiraquellus *de vrb.* cap. 31. p. 194. At codex saltem, quem possedit Lazius, etsi elegiacum carmen dicatur, tamen idem est, e quo vir clariss. Ribini mihi variantes lectiones misit. In prima enim codicis pergameni pagina adscripsit bibliothecarius quidam: *Euatis regis Arabiae de lapidibus et*

gemmis

EVAX
TIBERIO IMPERATORI SALVTEM.

Magnifica tua dona accepi, per centurionem [11]) Lucinium Frontonem nomine, quem dignatus es mittere ad me. Et ego tibi inuicem misi quod-

11) *Lucinum.* Vind.

gemmis libellus carmine hexametro scriptus ad imp. Tiberium Neronem. Ex bibliotheca Wolfgangi Lazii in bibliothecam caesaream translatus, nec dum typis euulgatus, de quo mentionem facit Bibliotheca Gesneriana et Hieron. Cardanus lib. 17. cap. 98. *de rerum varietate.*

Lessingius in *Kollektaneen* I. pag. 227. censet, Euacem fuisse vnum e magis, quos secum Romam adduxerat Tiridates, eumque librum suum, non Tiberio, sed Neroni Claudio scripsisse, quo nemo vnquam auidius arti magicae fauit, teste Plinio lib. 30. sect. 5. et 6. Marbodum autem temere supposuisse Tiberium Neronem in locum Neronis Claudii, quoniam, sic putat Lessingius, Marbodus adduci non potuit, vt crederet, hunc Neronem omnibus flagitiis contaminatum optasse libros atque legisse, id quod in Tiberium potius conuenire existimauit. Peruulgata erat etiam aetate Neronis Claudii magorum infanda vanitas, de gemmis medicinam promittens, quod Plinius lib. 37. sect. 14. exemplis abunde probauit. Neque obstat regis nomen, quo minus magum credamus Euacem, cum memoriae traditum est, magos interdum reges esse dictos. *Magos fere reges habuit oriens*, inquit Tertullianus lib. 3. *adv. Marcian.* Atque vetusta est persuasio vulgi, magos qui Christum adorarunt, fuisse reges. Neque reticere volo, quod iam in memoriam occurrit, etsi non magni momenti esse videatur. Magi fuere sacerdotes, atqui etiam Romae erat *rex* sacrificus vel sacrorum.

Quod reliquum est, cum rex Arabiae dicitur Evax, quaerendum porro est, magi fuerintne quoque in Arabia.

quodcunque carius per [12]) terram in Orientis partibus de omnibus lapidibus [13]) remediorum nomen existit. Vale.

12) *terras.* Vind. 13) *remediisque.* Vind.

Arabia. Fuit saltem haec iam Iustini, Epiphanii, Tertulliani aliorumque opinio, magos Christum adorantes venisse ex Arabia, etsi plurimi viri docti cum Chrysostomo Persarum magos eos credant. Qua de re disputare meum non est; mihi quidem ad probandum satis videtur, non dubitasse istos, quin fuerint in Arabia magi. Accedit praeterea auctoritas Plinii, qui lib. 25. cap. 2. sect. 5. p. 360. non solum Persidis, sed Arabiae quoque et Aethiopiae Aegyptique magos commemorauit. Nisi quae me forte fugiunt, hae sunt fere omnium de Euace sententiae.

PROLOGVS.

Evax rex Arabum legitur ſcripſiſſe Neroni,
Qui poſt Auguſtum regnauit in vrbe ſecundus,
Quot ſpecies lapidum, quae nomina, quiue colores,
Quae ſit his regio, vel quanta potentia cuique.
Hoc opus excipiens dignum componere duxi 5
Aptum geſtanti forma breuiore libellum,
Qui niſi praecipuis, paucisque pateret amicis;
Nam maieſtatem minuit qui myſtica vulgat,
Nec ſecreta manent, quorum ſit conſcia turba.
Hunc

1. *Ovax* T. ſed mendoſe. *fertur* A. m. Cuſ. Cor. Pic. *legunt* Vin. 3. *Quod* Vin. *lapidis* Cuſ. P. 4. *Quaeque ſit* A. m. Cuſ. P. *Quaeue ſit* Vin. *Quae ſit et his regio* Cor. *iis* pro *his* Rz. 5. *Hic* pro *hoc* R. *excerpens* P. A. Vind. Cor. 6. *geſtari* Rz. 7. Sic Rz. *Qui mihi praecipue, paucis pateret amicis.* 8. *mihi praecipuis paucisque* Vin. *praecipue paucisque* A. P. 9. *Sit* pro *ſit* Cuſ. A.

3. Gemmae ac vniones ſaepe dicuntur *lapides*. Sic *clari lapides* apud Horat. *carm.* 4. 13. 14. De vnionibus exempla congeſſit diligentia Broukhuſii ad Tibull. 1, 9, 39. p. 170. Quamquam iurisconſulti inter gemmas et lapillos et margaritas agnouerunt diſcrimen, quippe qui eo diſtinguebant, quod gemmae eſſent pellucidae materiae, lapilli autem contrariae naturae, et margaritae eſſent partes conchae. Sic *Digeſtor.* lib. 34. tit. 2. *de auro argento* §. 19, 17, 18. Hac ratione diſtinguuntur lapilli et gemmae *Digeſtor.* lib. 1. tit. 8. *de diuiſ. rerum.* §. 3. et gemmae, lapilli ac margaritae *Digeſt.* lib. 41. tit. 2. *de adquiſit. poſſeſ.* §. 1. Eodem modo Arnobius *aduerſus gentes* Lib. 2. edit. Lugd. 1651. 4. p. 72. ait: *gemmas, lapillos, margaritas caſtitatis diſpendio comparant.*

5. *Excipere verba loquentis* apud Cicer. *de orat.* 2, 273. Qui *excerpens* malunt, petant argumentum e fine huius carminis, vbi idem verbum recurrit.

6. *Aptum geſtari*, non male. Ita Ovidius *de ar. am.* I, 10. *aetas mollis, apta regi.*

Hunc tribus, vt multum, dandum ſancimus amicis. 10
Qui numerus ſacer eſt, et nos ſacra pandimus illis,
Qui ſecreta dei ſeruando decenter honorant,
Quos grauitas morum, vitae commendat honeſtas.
Occultas etenim lapidum cognoſcere vires,
Quarum cauſſa latens effectus dat manifeſtos, 15
Egregium quoddam volumus rarumque videri.
Scilicet hinc ſolers medicorum cura iuuatur,
Auxilio lapidum morbos expellere docta.
Nec minus inde dari certarum commoda rerum
Autores perhibent, quibus haec perſpecta feruntur. 20
Nec dubium cuiquam debet falſumque videri,
Quin ſua ſit gemmis diuinitus inſita virtus.
Ingens eſt herbis virtus data, maxima gemmis.

§. 1.

10. *Cum tribus* V. *Hinc tribus, haud multis dandum cenſemus amicis* Rz. *Hunc tribus, vt multis* P. 11. *Qui munus facis eſt, et nos facit.* B. m. 12. *ſeruanda* P. *honorent* Cuſ. P. Rz. Hic verſus deeſt in V. ſed adeſt in R. A. T. Rz. 13. *commendet* Cuſ. Rz. 14. *autem* pro *etenim* Bel. 15. *Quorum* Cuſ. Rz. 16. *quiddam* Vin. A. P. Cor. Rz. 17. *iuuat nos* Cor. *his* pro *hinc* Bel. 19. *nimis* pro *minus* Bel. *cunctarum* V. A. P. Rz. Vin. *reliquarum* Bel. 20. *perfecta* Bel. 21. *cuiuis* Bel. 22. *rebus* pro *gemmis* Rz. *virtus diuinitus inſita gemmis* Cor. Bel. 23. Hic verſus deeſt in Cuſ. Bel. P.

10. En eadem religio ſeu affectatio, qua chryſopoei non niſi paucis, iisque virtute praecellentibus arcana ſua elargiri volunt. *Vt multum,* ſic Plinius 15, 3. in fine: *tribus vt plurimum bonitatibus diſtat;* vbi tamen pro *plerumque* dictum videatur. Cicero eique aequales *plurimum* dicunt, vbi Graeci ἢ τὸ πλεῖστον, *zum höchſten, höchſtens.*

23. Attamen fuerunt iam olim ſapientiores, qui gemmarum vires negauerint ac ludibrio habuerint, quorum in numero fuit faeculo quarto imperator Conſtantinus, teſte Euſebio, cuius verba ab aliis praetermiſſa ſubiiciam: *Aurum et argentum, quae vulgo maxime expetuntur, genera lapidum, quae ſunt in admiratione, qualia ſunt natura, talia etiam ea eſſe conſiderat, hoc eſt, materiam plane inutilem, quippe quae nihil ad malorum curationem adferat adiumenti.* οὐδὲν πρὸς κακῶν ἀλέξημα οἷά τε ὄντα βοηθεῖν· *Ecquid enim iſta vel ad mor-*

 bos

§. 1.

De adamante.

Vltima praecipuum genus India fert adamantis,

De

24. *Vltima, praecipue genera Indiae sunt adamantis.* Bel.

hos sanandos; vel ad deuitandam mortem habent momenti? τί γὰρ ταῦτα πρὸς νόσων ἀπαλλαγὴν, ἢ θανάτου ἀποφυγὴν ἰσχύει; Orat. de laudibus Constantini. cap. 5. ed. Valesii 1695. pag. 507.

24. Nouerunt certe veteres istos adamantes, quos mineralogi nostri veros appellant, de quo nemo dubitare potest, qui ea, quae de iis prodita sunt, colligere vult atque considerare. Sed argumentum, quod ad probandum Delisle aliique a crystallisatione a Plinio indicata trahunt, mihi quidem non satis firmum videtur. *Laterum*, inquit, *sexangulo laeuore turbinatus in mucronem; aut duabus contrariis partibus, vt si duo turbines latissimis suis partibus iungantur.* lib. 37. cap. 4. sect. 15. p. 773. Inde Solinus cap. 52. *in mucronem sexangulum vtrimque secus leuiter turbinatus.* Equidem consiteor, me dubitare, num Plinius cogitauerit octaedrum seu formam aluminarem, an potius eam, quam duae pyramides sexangulares latissimis suis partibus iunctae constituunt, cuiusmodi crystallisatio in adamantibus, quod scio, nunquam reperitur, (quibus aluminaris propria est), sed solis in crystallis montanis; quamquam in iis tam raro, vt fuerint qui eam prorsus negauerint. Horum in numero est Andreae in *Briefen aus der Schweitz* pag. 147. qui semper prisma sexangulare pyramidibus interiectum esse contendit. Sed adsunt exempla huius crystallisationis. Habuit talem Wallerius *syst. min.* I. p. 218; habuerunt quoque Tessin ac Born. Conf. *museum Tessin.* p. 30. n. 7. von Born *index fossil.* I. p. 23. Caeterum nomen *adamas* non solum gemmam pretiosissimam significat, sed interdum etiam magnetem; sicut *aymant* significat et magnetem et adamantem. Ita vetus interpres Gallicus huius poematis adamantem vocauit *aymant*, sed magnetem *magnete*, qua de vocum singulari permutatione disseruit Menage in *Diction. etymol.* v. *Aimant* p. 13, vbi auctoritate nostri poetae vsus est.

De cryſtallorum natum ſumptumque metallis. 25
Hunc ita fulgentem cryſtallina reddit origo,
Vt ferruginei non diſinat eſſe coloris;

25. *Ad chryſtallorum natum* Bel. *Quem cryſtallorum natum.* Rechenberg in diſſertat. de gemmis. 26. *Nunc ita fulgentem chryſtallorum* Bel. *imago* pro *origo* A. Cuſ.

25. Metalla ſunt loca, vbi non ſolum metalla, ſed etiam lapides effodiuntur, lapicidinae. Plinio *adamas auri modo in metallis repertus dicitur, — nec naſcens niſi in auro, praeter Indicum, non in auro naſcentem, ſed quadam cryſtalli cognatione.* Solinus: *in quodam cryſtalli genere inuenitur.* Matrix adamantis Indici ne nunc quidem ſatis explorata eſt. Poteſt tamen fieri, vt naſcatur inter cryſtallos, ſicut cryſtalli montanae non raro inter ſpata calcaria reperiuntur. Eſt mihi fruſtum, cui et topazii veri, et cryſtalli et quarza cryſtalliſata confertim inſident. Cryſtalli cognationem in adamante recte agnorunt veteres.

27. Ferrugineus color non vsquequaque eſt ille ex rubro et nigro mixtus, nec nigrioris ruboris, quaſi violacei, ſed ſaepe idem eſt, quem noſtrates vocare ſolent *hyalinum*, *klare Waſſerfarbe.* Voluit poeta hoc verſu reddere, quae acceperat a Plinio, qui, adamantis cognationem cum cryſtallo, eo probat, quod non differat colore translucido, quique adamantem Cyprium dicit vergentem in aërium colorem. Sic quoque Epiphanius *de gemmis* p. 11. b. ὁ λίθος ὁ ἀδάμας ἐμφερής ἐστι κατὰ τὴν χροιὰν τῷ ἀέρι. *Adamas colore ſimilis eſt aëri.* Idem pag. ſeq. ὅς ἦν ὁ δηλωθεὶς ἀδάμας, τὴν χροιὰν ἀερίζων. *Adamas colore aërem referens.* Vtor editione C. Geſneri, Tiguri 1566. 8. Plautus in milite IV, 4. 43: *Palliolum habes ferrugineum; nam is color thalaſſicus eſt;* ad quae verba Nonius Marc. p. 792: *vere ferrugineus color eſt caeruleus.* Immo non prorſus caeruleus, ſed potius pellucidus, qui paululum ex caeruleo trahit, qualem in aqua limpida et in aëre puro animaduertimus. Sic Donatus auctor eſt, ferruginem aërii coloris eſſe. Igitur hoc vult poeta: adamantem, qui inter cryſtallos naſcitur, habere etiam ab hac cognatione vel origine colorem ſuum hyalinum. Ne quis autem miretur, nomen coloris ferrugi-

Cuius durities solidissima cedere nescit,
Ferrum contemnens, nulloque domabilis igne.

Quae

29. *igni* Vin. Apud Pictor. post vers. 29. sequitur 31, quem excipit 30.

nei adeo immutatum esse, afferam eiusmodi exemplum nostra ex lingua. *Ghele, geel,* quod nostrates in dialecto *Platteutsch* dicta pro *gelb,* s. *luteo* dicunt, fuit olim *caeruleum,* quod constat e glossariis atque ex interpretatione Lutheri, vbi *gele Seide* legitur pro *himmelblaue.*

29. Plinius 37, 4. p. 773: *Incudibus sic deprehenduntur, ita respuentes ictum, vt ferrum vtrimque dissultet, incudesque etiam ipsae dissiliant. Quippe duritia inenarrabilis est, simulque ignium victrix natura, et nunquam incalescens.* Solinus cap. 52: *Nec ferro vincuntur, nec igne domantur.* Paulo cautius Psello pag. 6. vocatur κραταιὸς τε καὶ δύσθραυστος, *solidus et fractu difficilis.* Eadem Priscianus in periegef. v. 1063:

Hic adamas fulget limphantia pectora sanans,
Et prohibens miseris occulti damna veneni;
Quem minime valeat ferrum superare, nec ignis:
Frangitur hircino maceratus sanguine tantum,
Sed tepido, fractis multis incudibus ante.
Hic iuxta positus magnetem viribus arcet
Occultis ferri raptu, vel tractibus ante
Admotum retrahit, defendens robore miro.
Hic lychnis lucem simulat splendore lucernae:
Hinc meruit nomen praeclaro lumine dignum.

Haec autem plena errorum sunt omnia. Disertus esse possem, si contra ista dicerem. Iam a Io. Bapt. Porta in *Magia* lib. 7. cap. 53. pag. 328 et seq. explosae sunt istae opiniones, atque irrisae a Thom. Brown in *Essay sur les erreurs populaires.* Paris, 1738. 8. I. pag. 142, 180, 209. Nostra memoria experimenta, quae primus fecit Italus, nomine Marci, quaeque a bene multis repetita sunt, demonstrarunt, igne fortiori adamantes destrui omnes atque prorsus euanescere. Sed digna est sententia Aldrovandi aut potius Barthol. Ambrosini, qui Aldrovandi *museum metallicum* edidit Bononiae 1648. fol. quae huc referatur. *Nos autem,* inquit pag. 948, *credimus horum asserta deflectere a veritate; cum diuturnitate temporis, ignibus consumatur adamas,*

Quae tamen hircino calefacta cruore fatiſcit. 30
Incudis damno, percuſſorumque labore,
Huius fragmentis gemmae ſculpuntur acutis.
Hic ſed auellana maior nuce non reperitur.
Alterius generis producit Arabs adamantem,
Non ſic inuictum; nam frangitur absque cruore. 35
Nec par huic nitor eſt, pretiique minoris habetur,
Pondere ſit quamuis, et enormi corpore maior.

Tertius

30. *Haec* pro *Quae* Vin. V. P. A. *liqueſcit* Bel. Locus hic in omnibus plane codicibus deprauatus habebatur. Quidam ita ſcriptum habebant: *fatigata*, alii *rigata*, mihi videtur legendum *macerata*, quae vox eſt apud Plinium, vbi agit de adamante. *Fatigo* enim producit mediam. Quamquam Marbodaeus et alias ſaepe non admodum anxie obſeruat legitimas ſyllabarum quantitates, quippe Gallus. ALARDVS pag. 11. b.
31. *Incudis dempto percuſſorisque labore* Cor. 32. *Cuius* Cor.
33. Hic verſus deeſt apud Bel. 34. *Arabia.* Bel. 35. *quia* pro *nam* Rz. 36. *Nec nitore par huic* Bel. 37. *et eorum corpore* Rz.

adamas, et ferro tandem in puluerem redigatur, ſi piſtillo ferreo in mortario contundatur. Igitur is iam coniectura proſpexit, aut expertus prodidit, quod recentior aetas multis experimentis probauit.

32. Adſcribamus verba Vettori e *diſſertatione glyptographica*, edita Romae 1739. 4. pag. 100: "Gemmarum caelatores ad eas incidendas, „vel *adamantem*, vel *rotam* „adhibere ſolent. Siquidem „in ſummitate ſtyli, ſiue axi„culi, qui ferreus eſt, te„nuis, nec palmarem longi„tudinem adſequitur, ſco„bem, ſiue fruſtulum ada„mantis ita componunt, vt „moueri nequeat, dum opus „ſculpturae perficiunt, quod „agunt, ſola cuſpide ada„mantis, gemmam perfri„cando. Oleum vero quan„doque guttatim infundunt, „et ſmiridis puluere inficiunt „gemmam, ſicque iuuant ada„mantem. De his fragmen„tis, inquit Plinius 37, 4: „*expetuntur a ſcalptoribus*, „*ferroque includuntur, nul*„*lam non duritiem ex facili* „*cauantes;* et Marbodaeus: „*Huius fragmentis gemmae* „*ſcalpuntur acutis.*" Conferantur, niſi moleſtum eſt, quae et nos hoc de argumento diſputauimus in *Hiſtoria inuentionum* III, 4. pag. 343.

37. Hic verſus indicat, apud Plinium *minor* falſo pro *maior* legi. *Similis eſt*, inquit, *huic quidem Arabicus*,

Tertius eſt adamas, quem dat maris inſula Cyprus.
Quartum producit ferraria vena Philippis.
Omnibus aequa tamen vis eſt adducere ferrum; 40
Quod facit et magnes abſente potens adamante;
Nam praeſens adamas magneti, quod rapit, aufert.
Ad magicas artes idem lapis aptus habetur,
Indomitumque facit mira virtute gerentem;
Et noctis lemures, et ſomnia vana repellit. 45
Atra venena fugat, rixas et iurgia mutat.
Inſanos curat, duroſque reuerberat hoſtes.
Clauſus in argento lapis hic, auroue feratur,
Cingat et hinc laeuum fulgens armilla lacertum.

§. 2.

40. *vna* pro *aequa* Vin. 45. *noctu* Vin. verſus 45. 46. 47. deſunt apud Bel. 46. *vincit* pro *fugat.* Vin. P: Cor. Rz. *ſedat* A. 47. *Inſanosque* P. *dirosque* Cor. 48. *geratur* P. 49. *Stringat* Cor. Cuſ. *Stringit et hunc* P. *haec* pro *hinc* Rz. Poſt hunc verſum in codice Vindobon. legitur: *Evax: in nuce argentea poni debet.*

cus, *minor tantum*, caet. antea dixerat de Indico, ipſum eſſe magnitudine auellonae nuclei. Arabicus itaque non minor, ſed maior eo exiſtit, ſi huic verſui credimus. Verum vt non legendum ſit maior, ſed vera lectio ſit, *minor*, verba Plinii ſequentia docent, vbi ait, vnum ex his Cenchron vocari, quod eſt milii magnitudine. Cornar. Equidem adſentior Harduino, qui putat, Marbodum verba Plinii ſic accepiſſe, vt minoris pretii quidem, non item molis, intellexerit.

38. Vel in hoc verſu apparet, veteres in adamantum numero habuiſſe etiam cryſtallos et quarza eximiae pulcritudinis. Quis enim in Cypro vel in Macedonia, vbi fuerunt ſodinae Philippicae, vnquam inuenit adamantes, vel quis ibi eos requiſiuit? Quin etiam recentiori tempore, qui inſulam peragrarunt, nos certiores fecerunt, prope vrbem, quae olim Paphos, hodie Baffa nuncupatur, effodi cryſtallos praeclarae duritiae magnique ſplendoris, quae vulgo adamantum nomine quamplurimo venire ſoleant. Vid. Pocockes *Beſchreibung des Morgenlandes.* Erlang. 1754. 4. vol. I. p. 332. Mariti *Reiſen.* Altenburg 1777. 8. pag. 18. Deinde Plinius ipſe auctor eſt, Cyprios adamantes ictibus frangi et alio adamante perforari poſſe, atque, vt degeneres, nominis tantum auctoritatem habere.

§. 2.

De achate.

Vt perhibent primum, lapis eſt inuentus achates 50
In ripis fluuii, qui nomine dictus eodem.
Hic pretio diues, Siculas perlabitur oras.
Sit licet ipſe niger, zonis tamen obſitus albis.
Hic lapis ingenitas memoratur habere figuras;
Cuius natiuis facies interlita venis, 55
Nunc regum formas, nunc dat ſimulacra deorum.
Rex Pyrrhus digito geſſiſſe refertur achatem,
Cuius

50. *Vt primum perhibent.* Cuſp. P. 51. *eodem eſt.* Vin. P. 52. *Eſt* pro *hic.* V. 53. *Sic* pro *Sit.* Beaug. *venis* pro *zonis.* Cuſp. P. Rz. 54. *His* pro *Hic* R. *perhibetur* A. 56. *Hunc* pro *Nunc* Vin. Cuſp. *Nunc formas rerum* Bel.

50. Theophraſtus *de lapid.* §. 18: καλὸς δὲ λίθος καὶ ὁ ἀχάτης, ὁ ἀπὸ τοῦ Ἀχάτου ποταμοῦ τοῦ ἐν Σικελίᾳ. Plin. 37, 10. pag. 786: *Achates* (gemma) *reperta primum in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, poſtea plurimis locis.* Solin. cap. 5. Iſidor. 16, 11. Vibius Sequeſter p. 3. *Achates Siciliae, qui pari nomine lapillos edit, vnde gemmae fiunt.* Priſcian. *periegeſi* v. 502:

Cernitur egregius lapis hic, cui nomen achates;
Hoc dederat fluuius, cuius generatur ad vndas,
Hanc ſimulacra vides venis oſtendere gemmam.

Hodie fluuius inconpertus eſt. conf. Fazellus *decad.* I. lib. 1, 4. Cluveri *Sicilia* p. 201. et Diorvillius in *Siculis* p. 78 et 80.

52. Diues laudatur fluuius ob magnum pretium lapidis, qui in eo multus erat.

55. *Interlita*, i. e. commaculata. Nam *interlino* verbum ſuperinducto atramento, aut alio liquore rem aliquam vel picturam eſt deſtruere, quod ex hoc Ciceroniano intelliges: tabulae ſunt in medio, ſe corruptas atque interlitas eſſe clamant. Pictor.

57. Plin. 37. cap. 1. p. 764. *Fama eſt gemmae Pyrrhi illius, qui aduerſus Romanos bellum geſſit. Namque habuiſſe traditur achaten, in qua nouem Muſae et Apollo citharam tenens ſpectarentur, non arte, ſed ſponte naturae ita discurrentibus maculis, vt muſis quoque ſingulis redderentur*

Cuius plana nouem signabat pagina musas.
Et stans in medio cytharam tangebat Apollo;
Naturae, non artis opus, mirabile dictu. 60
Hunc

58. *plena* pro *plana* A. m. Rz. 59. *Et status medio* Vin. 60. Versus hic desideratur in Vin. et Cusp.

derentur insignia. Eadem Solinus cap. 5. Achates ex variis lapidum vitreorum (*vitrescibilium*, vti loquuntur nostrates) generibus vario modo compositus vel concretus est, potissimum ex chalcedonio, quarzo, carneolo, jaspide, quod nostri mineralogi non primi probarunt, sed quod recte iam edocuit Orpheus *lapid.* 16, 4. vnde innumerabiles existunt discolores maculae et picturae multiplices, in quibus indocta credulitas varias imagines agnoscere sibi videtur. Quali in lapide Pyrrhus Musas cum Apolline cernebat, in tali maiores nostri superstitione infecti non raro Mariam cum infante stupebant. Qui auet exempla cognoscere, euoluat Aldrovandi *museum* p. 107. Kircheri *mundum subter.* lib. 8. sect. 1. p. 43. et quos libros ad Plinii locum indicauit Harduinus.

60. Igitur iam tunc temporis videtur ars excogitata atque vsitata colorandi, tingendi et pingendi non solum marmora, sed etiam lapides vitreos seu vitrescibiles, quod Plinii auctoritate comprobatur, libr. 35. cap. 1. p. 678: *Coepimus,* inquit, *et lapidem pingere. Hoc Claudii principatu inuentum.* Solinus, vbi Pyrrhi achaten arte pictum esse negat, *non inpressis figuris*, ait, *sed ingenitis.* Equidem non intelligo, qua arte possint figurae imprimi lapidibus. Claudianus in Eutrop. 2. v. 272. p. 287. *marmor pictum*, i. e. arte infectum laudat. At cum artifices nostri ad lapides pingendos necessario adhibere debent et metalla salibus acidis liquata, et resinae spiritu vini dissolutae, quae omnia, excepto vitriolo admodum impuro, veteribus prorsus incognita fuerunt, vix credo, eos hac in arte longe procedere et progredi potuisse. Parum abest, quin sentiam, Plinii aetate lapides non alio modo, quam tubulae ligneae, esse pictos, ita nimirum, vt pigmenta superficiei tantum illita, non a lapidibus intus absorpta fuerint, quod tamen a nostris hominibus omnino efficitur. Sed leguntur apud Plinium pag. 787, quae probare videntur, coxisse

Hunc quoque corallo similem gerit insula Creta;
Cuius planities chryseis est illita venis.
Iste nocens virus fugat, et quod vipera fundit.
Reddentem varias facies dat et Indus achatem;
Nunc nemorum frondes, nunc dantem signa ferarum. 65
Hic

61. *Nunc quoque coralio.* Rz. Bel. 62. *croceis* A. m. P. *caeseis* Rz. *illisa* B. Totus versus deest in Vin. 63. *nocens* Bel. *nepae* A. P. Cusp. *quidem* Vin. *Nempe idem virus* Rz. *Isteque nempe fugat virus quod vipera fundit.* Cor. 64. *species* pro *facies* V. *fert* pro *dat et* Vin. *India* Cor. *achates* Cusp. 65. *praebet* pro *dantem* Ald.

xisse veteres achates tingendos per aliquot horas cum oleo et pigmentis; neque pernegare audeo, posse olea tenuissima, dum coquuntur cum pigmentis, penetrare in lapides non valde crassos. Ante annos 150 complures artifices, maximam partem Germani, hac in arte ita feliciter elaborarunt, vt ea statim ab iis absoluta videatur. Quorum in numero fuere eques Vannius, et Albertus Guntherus, Germanus, qui Kirchero adiutor fuit, et Wild, Stutgardiensis, cuius honorifice meminit Mart. Gerbert in *itinere Alemannico.* 1765. 8. pag. 318. Vannium artis inuentorem praedicat Kircherus in *mundo subter.* 2. pag. 43. et ipse se inuentorem iactauit in tabula, quam pinxit, marmorea, quamque Senis vidit Biörnstähl cum inscriptione tali: *Michel Angelus Vanno, novae huius in petra pingendi artis inuentor.* 1656. Conf. Biörnstähls *Briefe* 2. p. 142. Elegantissimum huius artis opus, quod vnquam vidi ipse, est tabula achatina picta Augustae Vindel. regi Gustapho Adolpho donata, quae adseruatur in bibliotheca Upsaliensi, cuius in vna pagina transitus Iudaeorum per mare rubrum, in altera vltimum iudicium cernitur, cuius tabulae mentionem iniecit Wallerius in *systemate miner.* I. pag. 286.

62. Plin. *Coralloachates guttis aureis sapphiri modo sparsa, qualis copiosissima in Creta.* Solinus: *Dat Creta, quem curaliachatem vocant, curalio similem, sed inlitum guttis auro micantibus, et scorpionum ictibus resistentem.*

63. Plinius: *putant eam* (gemmam) *contra araneorum et scorpionum ictus prodesse.*

65. Plinius: *dendrachates, velut arbuscula insignis.* Solinus:

Hic sedare sitim, visumque fouere putatur.
Est et qui myrrhae succensus spirat odorem.
Sanguineas maculas est qui perhibetur habere.
Cerea cui facies, quia creber, vilis habetur.
Portantem munit, viresque ministrat achates, 70
Facundumque facit, gratumque, bonique coloris,
Et persuasorem, mundoque Deoque placentem.
Hoc Anchisiades comitante pericula vicit.

§. 3.

66. *visumque* Cusp. 68. *Est qui sanguin. mac.* Cusp. P. 69. *Aerea cui facies, cui creber visus habetur.* Bel. 70. *Portanti munus* T. P. Cusp. Rz. *tutum* pro *munit* Vin. Cor. 71. *gratum* Vin. 72. Versus deest in ed. Al. 73. *Haec* pro *Hoc* Beaug.

linus: *Dat India reddentem nunc nemorum, nunc animalium facies, quem vidisse oculis fauet, quique intra os receptus sedat sitim.* Hunc iam Orpheus *lapid.* 4. p. 312. depinxit verbis, quae latine reddam: *Si manu gestaueris fragmentum lapidis Dendrachatis, deorum immortalium valde animus delectabitur. In quo arbores multas conspicies, velut in horto florente, densis ramis frondente. Idcirco ei homines Achatis arborescentis cognomen imposuerunt, quoniam partim similis est achati, partim vero speciem praebet hirtae siluae.* Solet vocari *pierre de Mocka*, quia olim ex Arabia afferebatur, nunc abundanter eum mittit pagus Trevirensis, *Oberstein.* Aliam huius nominis originem coniecit, quem honoris caussa nomino, vir gen. de Veltheim in libello: *über die Reformen in der Mineralogie.* pag. 61; nempe a voce *Moch*, quae in Saxonia *Moos*, *muscus*, significare dicitur, vt sit *Moosstein.* At aut me omnia fallunt, aut nomen *pierre de Mochha* antiquius est germanico, *Mockastein*, quod a Gallis nostrates sero accepisse mihi quidem videntur.

67. Etiam haec Plin. et Solinus. Qui lapides vsti odorem reddunt, iis petroleum inesse solet, quod quidem calcarei, non vitrei, facile absorbere queunt.

68. Solinus: *haemachates sanguineis maculis irrubescit.*

69. Solinus: *qui sunt facie cerea, abundantes triuialiter, negliguntur.*

73. Ad ineptias abit Marbodus. Non lapidem achatem gestabat Aeneas, Anchisae filius, sed erat eius comes fidus Achates.

§. 3.

De alectorio.

Ventriculo galli, qui testibus est viduatus,
Cum tribus, vt minimum, factus spado, vixerit annis, 75
Nascitur

74. *testiculis viduatus* Bel. *spoliatus* A. m. 75. *cum tres vel minimum* Vin. *vt nimium* Cusp. *ad minimum* Bel. et Aldrov. *vt minimum* vti versu 10: *vt multum.*

74. Plinius 37, 10. p. 787: *Alectorias vocant in ventriculis gallinaceorum inuentas, crystallina specie, magnitudine fabae, quibus Milonem Crotoniensem vsum in certaminibus, inuictum fuisse videri volunt.* Solin. cap. 1. p. 6. Isidor. *orig.* 16, 13. Plinio vocatur *alectoria*, intellige gemma, Solino *alectorius*, scilicet lapis. Deuorare subinde aues, si non omnes, at multas tamen, lapillos, eosque in harum ventriculis reperiri, peruulgatum est; etsi quidnam caussae sit, cur deuorent, nondum satis constet. Certum est autem, hosce lapillos nequaquam generari in ventriculis, sed deuoratos potius ibi paulatim atteri, quod experimentis physicorum recentiorum satis exploratum est. Neque eiusdem generis lapilli vsque reperiuntur in ventriculis gallinaceorum, quod genus idcirco, quasi iis proprium, possit alectorium vocari, sed tales sunt lapilli, quales auibus locus, vbi degunt, offert, silicei tamen, saltem non calcarei, qui, vt fragiliores, continuo contererentur. Qui in hirundinum ventriculis obuii sunt, vocabantur olim chelidonii, quorum mentionem fecit noster §. 17. de quibus confer. Velschii *hecatostea* I, 55. pag. 74. Quae de struthionum lapillis prodidit Aelianus *hist. anim.* XIV, 7. pag. 772. lectu digna sunt, propterea quod a veritate longe non abesse videntur. ἡ γαστὴρ αὐτῆς ἀνῃρημένης εὑρίσκεται καθαιρομένη λίθους ἔχουσα, οὕσπερ οὖν καταπιοῦσα ἡ στρουθὸς ἐν τῷ ἐχίνῳ φυλάττει, καὶ πέττει τῷ χρόνῳ. *In eius ventre a sordibus expurgato lapides inueniuntur, quos haec posteaquam deuorauit, in omaso prope reticulum diu asseruatos concoquit.* Plura qui desiderat, legat Halleri *physiolog.* VI. pag. 268. Conf. Harveus *de*

Nascitur ille lapis, cuius non vltima laus est,
Et per bis binos capit incrementa sequentes,
Mensuramque fabae crescens excedere nescit.
Crystallo similis, vel aquae, cum limpida paret.
Hinc alectorio nomen posuere priores. 80
Inuictum reddit lapis hic quemcunque gerentem,
Extinguitque sitim patientis in ore receptus.
Nam Milo Crotonias pugiles hoc praeside vicit.
Hoc etiam multi superarunt prelia reges.
Hic expulsorum promptus solet esse reductor, 85
Acquiritque nouos, veteresque reformat honores.
Hic oratorem verbis facit esse disertum,
Constantem reddens, cunctisque per omnia gratum.
Hic circa Veneris facit incentiua vigentes.
Commodus vxori quae vult fore grata marito. 90
Vt bona tot praestet clausus portetur in ore.

§. 4.

77. Apud Pictorium versus sic sequuntur: 77. 80. 78. 79. 81. 83. 84. 82. 85. 78. *Censuramque* T. 79. *aqua* P. *aquae quae* Vin. 80. *Huic* pro *Hinc* B. *alectorum* A. *Allectoria* Beaug. vbi semper cum *ll*. Apud Vinc. Bellovac. hic versus deest. 81. *Inuictum lapis hic reddi. quemcunque gerentem*, Bel. 82. *sitientis* pro *patientis* Tur. Cusp. P. Rzt 85. *Hoc* pro *Hic* B. *excussorum* A. *propulsorum* Vin. 86. *instaurat* A. 87. *Hic verbis rhetorem facit esse disertum.* Vin. 88. *cuncti* B. 89. *vigentem* Rz. 90. *quae vult grata videri* Vin. *q. v. g. esse marito* Rz. *vxori et quae* P. Cusp. *et dominae* A. m. 91. *At* pro *Vt* A. *portatur* B. *in aere* Cusp.

de generatione animal. Hagae comitis 1680. 12. exercit. 7. p. 38. *Art de faire eclorre des oiseaux, par* Reaumur. Paris. 1749. 8. vol. 2. pag. 114. Buffon *Naturgesch. der vierfüß. Thiere*, ed. Lipsiens. IV, 1. p. 21. eiusdem *Naturgesch. der Vögel*, ed. Berolin. IV. p. 140. Schwenkfeld *theriotroph.* p. 276, 288. — *Viduare* significat non raro priuare. Sic Horat. *orni viduantur foliis.* Virgil. *vrbem viduare ciuibus.*

80. Inter hunc versum et sequentem interserit sola Alardi editio hos versus:
Nomen apud Graecos de galli nomine sumptum.
Nam quem nos gallum communi more vocamus,
Grammatici Graeco hunc ἀλέκτορα nomine dicunt.
Facile credam, esse haec Marbodi, cum eiusmodi etymologia iisdem fere verbis legitur etiam v. 180 – 182; sed forsitan et hi versus sunt interpolati.

§. 4.

De jaspide.

Jaspidis esse decem species septemque feruntur.
Hic et multorum cognoscitur esse colorum,
Et multis nasci perhibetur partibus orbis.
Optimus est viridi transculentique colore, 95
Et qui plus soleat virtutis habere probatur.
Caste gestatus fugat et febres et hydropem,
Appositus-

93. *Hic quoque* Vin. 95. *in* pro *est* Cusp. Vin. A. P. B. sed *est* Rz. Bel. 96. *Et quod* Vin. 97. *portatus* Rz. *febrem fugat, arcet hydropem*, Cusp. A. P.

92. Patet jaspidis notio apud veteres multo latius, quam apud mineralogos nostros, siquidem olim ea continebantur non hi solum lapides, hodie jaspides dicti, sed etiam alii et inter se maxime diuersi, etiam translucentes et crystallini, et nescio, an quoque marmora quaedam. Quodsi hoc nomine vel solos jaspides, qui hodie appellantur, complecti volumus, tamen hi tot coloribus, quos veteres potissimum spectabant, variant, vt cuncta nomina, quae inde quondam traxeruut, et enumerare longum, et explicare prorsus ἀδύνατον esse videatur. *Illud*, inquit Plinius 37, 12. p. 795. *meminisse conueniet, increscentibus varie maculis ac verrucis, linearumque interueniente multiplici ductu et colore, mutata saepius nomina in eadem plerumque materia.* Huiusmodi nominum perturbatione laborant etiam nunc architecti Itali, qui acceptum a maioribus loquendi morem, diligenter retinent. Quod reliquum est, vocabulum jaspis poetis trisyllabum est, quod noster disyllabum fecit. Morem saeculi tenuit scripsitque negligentius. Sed de vitiosa poetarum christianorum prosodia conferantur, quae copiose et abundanter disputata sunt in Daumii praefatione ad Ben. Paul. Petrocorii lib. *de vita b. Martini*, editum Lipsiae 1681. 8. atque ibidem p. 197, 234, 326, 327. in notis Iureti ad librum primum, sed potissimum in spicilegio notarum isti editioni adiuncto p. 344 et seq

97. In editione Cornarii inter versum 97 et 98 legitur hic: *Sanguinis adstringit fluxum, pellitque venena.*

 At

Appositusque iuuat mulierem parturientem,
Et tutamentum portanti creditur esse;
Nam consecratus gratum facit atque potentem, 100
Et sicut perhibent, phantasmata noxia pellit.
Huius in argento vis fortior esse putatur.

§. 5.

De sapphiro.

Sapphyri species digitis aptissima regum,
Egre-

99. *portantis* K. 102. *Cuius* Cusp. A. *probatur* T, A, Aldrov.

At hunc ad vnum omnes libri habent §. 29. vbi de heliotropio agitur, vbi etiam idem versus in ipsa Cornarii editione recurrit. Nihilo minus verum est, etiam jaspidi illas vires quondam esse attributas. Nam Vincentius Bellovac. ex Arnoldi libro, quem cognoscere mihi nondum contigit, haec refert: *est virtus eius contra fluxum sanguinis et menstruorum.* Eadem Albertus Mag. *de miner.* 2, 2, 8. p. 232: *Expertum est, quod stringit fluxum sanguinis et menstruorum.*

100. Consecratione videlicet magica et caractere, vt in magicis docetur. Pictor.

101. *Multa quidem generat viuis miracula rerum;*
Sed tamen egregio crystalli pondere gemmam,
Atque, malos lemures quod pellit munus, iaspin;
Nocturni manes fugitant quam membra tuentem.
Haec de mari Caspio a Prisciano in *perieg.* 689. e Dionysii περιηγ. 724. traducta sunt, quamuis Avienus non habeat.

103. De hoc lapide nihil attinet plura nunc disserere, quandoquidem de eo satis abundanter a nobis disputatum est in *Historia inuentionum* III. p. 182. quam legas, si forte non molestum est. Apertum atque perspicuum est, scriptores veteres non omnes sapphiri nomine vnum et idem lapidum genus notasse; at nos teneamus, vt plurimos saltem et eos, qui de gemmis accurate diligenterque et studiose exposuerunt, censeamus, intellexisse eum

Egregium fulgens, puroque simillima coelo,
Vilior est nullo virtutibus atque decore. 105
Hic et Syrtites lapis a plerisque vocatur,
Quod circa Syrtes Lybicis permixtus arenis,
Fluctibus expulsus, feruente freto reperitur.
Ille sed optimus est, quem tellus Medica gignit.
Qui tamen asseritur nunquam transmittere visum, 110
Quem natura potens tanto ditauit honore,
Vt sacer et merito gemmarum gemma vocetur;
Nam

104. *Gemma refulgens est* Aldrov. 105. *Inferior nullo est* A. *colore* pro *decore* T. 106. *Hic quoque Syrtites* Vin. A. *Consircites* R. *lapis est plerisque vocatus* Bel. 108. *expulsis* B. 109. *Indica* habent quaedam exemplaria pro *Medica*. Corn. *mittit* Corn. 110. *tantum* B. *Qui lapis asser.* Rz. 112. *Vt sacra et* Bel.

eum lapidem, quem nos *Lazuli* vel *lazureum* appellare solemus. Quantum vero mihi cernere datum, fuerunt iam olim, qui eo etiam retulerint temere lapidem calcarium cupro tinctum, quem vulgo vocant *armenum*. Nae illi falsi sunt, qui existiment, sapphirum veterum esse gemmam, hodie ita dictam, quae tum forma, tum duritia ac pondere ad cognationem et similitudinem adamantum proxime accedit.

106. Plin. 37, 10. p. 793: *Syrtides* (Syrtites) *in litore Syrtium, iam quidem et in Lucania inueniuntur, e melleo colore croco refulgentes; intus autem stellas continent languidas*. Solinus 2. p. 12. *Eruitur gemma in parte Lucaniae, facie adeo iocunda, vt languentes intrinsecus stellas, et sub nubilo renidentes croceo colore perfundat. Ea quoniam in littore Syrtium inuenta primum est, Syrtites vocatur.* — At quidnam caussae est, cur hic lapis referatur ad sapphiros? Nec Plinius, nec Solinus quidquam ad hanc sententiam probandam tradiderunt. E paucis istis verbis ne Oedipus quidem gemmam posset agnoscere. Bartholomaeus Anglicus *de rerum proprietatibus*. Francofurti 1601. 8. p. 759. eum itidem vocat sapphirum, vsus auctoritate Dioscoridis, quis autem sit iste Dioscorides, aut ex quonam libro deperdito ista traducta sint, iam non inquiro.

Nam corpus vegetum conseruat et integra membra.
Et qui portat eum, nequit vlla fraude noceri.
Inuidiam superat, nullo terrore mouetur, 115
Hic lapis, vt perhibent, educit carcere vinctos,
Obstructasque fores, et vincula tacta resoluit,
Placatumque deum reddit, precibusque fauentem.
Fertur et ad pacem bonus esse reconciliandam;
Et plusquam reliquas amat hanc necromantia gemmam, 120
Vt diuina queat per eam responsa mereri.
Corporeis etiam morbis lapis iste medetur.
Scilicet ardorem refrigerat interiorem,
Sudorem stringit nimio torrente fluentem,
Contritus lacti superillitus vlcera sanat, 125
Tollit et ex oculis sordes, ex fronte dolorem;
Et vitiis linguae simili ratione medetur.
Sed qui gestat eum, castissimus esse iubetur.

§. 6.

113. *vegetat* B. Rz. *vegetans* V. *conseruans integra* Vin. 114–128 desunt in Rz. 114. *non vlla fraude necatur* Bel. *illa* pro *vlla* R. 117. *Obstrusasque* V A. Vin. *Obstrictasque* P. 118. *Pacatum* T. Hic versus deest in Vin. Cusp. Bel. 119. *Perturque et pacem bonus esse ad conciliandam* Bel. 120. *hydromantia* Beaug. *nigromantia* T. 121. *queant* A. Bel. *moueri* V. A. m. P. Cusp. 122. *Corporibus morbisque* Vin. Hic versus deest apud Beaug. 123. *Solis et ardorem* Vin. 124. *terrore* pro *torrente* V. 125. *Contritusqae* Vin. *lacte* Cor. *lateri* Cusp. P. A. m. *parti* Aldr. *circumillitus* T. *vulnera* Vin. 126. *et fronte* Bel. *frontisque* Cor. *et forte dolores* Aldr. 127. *cum rore* pro *ratione* Vin. 128. *gestit* Vin.

120. Fortasse *hydromantia*, aut porro *necromantia* potius quadrabit mea quidem sententia, vt intelligas hac euocari imagines mortuorum. Alardvs.

128. Plerumque iubetur castissimus esse, qui gemmarum vires velit experiri; scilicet cauti id magi praeceperunt, vt haberent, quo se possent tueri aduersus eos, qui experti vires negatum irent.

§. 6.

De calcedonio.

Calcedon lapis est hebeti pallore refulgens,

Inter

§. 6. *De calcedone.* V.

129. Καρχηδὼν vel Καρχηδὼν, Carchedon, est Carthago. Καλχηδὼν, Καλκηδὼν, Χαλκεδὼν, est Chalcedon, Calchedon, vrbs ad Pontum e regione Byzantii. Inde nomina gentilia deriuantur: καρχηδόνιος et χαλκηδόνιος, de quorum crebra permutatione vide quae a nobis annotata sunt ad Aristotelis *mirabiles auscult.* p. 121. Lapides, quibus ab istis vrbibus nomina imposita sunt, videntur hi fere esse: 1) *chalcedonii smaragdi* apud Plin. 37, 5. p. 775, vbi tamen quaedam editiones habent *carchedonii*, quas sequutus est noster, vbi de smaragdis loquitur. 2) *carbunculi carchedonii* apud Plin. 37, 7. p. 779. et sect. 30. p. 780. Isidor. 16, 13. p. 391. de quibus Theophrastus *de lapid.* §. 31. ἄγεται ἐκ Καρχηδόνος. A Petronio cap. 55. p. 361. vocantur carchedonii ignes lapidei. Huc quoque referendus est καρχηδόνιος καλούμενος λίθος apud Epiphanium *de gemmis* 4. p. 5. etsi in quibusdam libris legatur χαλκηδόνιος. 3) *iaspis turbida, quam Calchedon mittit,* apud Plin. 37, 9. pag. 782. 4) χαλκηδὼν in Iohannis *apocalypsi* 21. v. 19. inter gemmas, vbi quaedam editiones καλκιδὼν. Hieronymus, Erasmus Roter. et Beza reddiderunt *chalcedonium.* Arethas, qui saeculo decimo scripsit commentaria in apocalypsin, dictum esse ab Chalcedone super Chrysopolim refert, ex iis, qui *Bithynica* scripserunt, et colorem similem facit carbunculo; cogitauit igitur carbunculum carchedonium Plinii.

Hisce cognitis ita prorsus existimo, nullum ex istis gemmis esse lapidem eum, quem nos appellamus chalcedonium; nisi quis velit opinari, Iohannem cogitasse nostrum chalcedonium. Id quidem esset coniectari, non probare. Quid enim argumenti potest afferre nudum nomen? Sed defendat quidem, quod quisque sentit.

Sunt

Inter hyacinthum medioximus atque beryllum; 130
Qui si pertusus digito colloque geratur,
Is qui portat eum perhibetur vincere caussam.
Haec species lapidis tantum tricolor reperitur.

§. 7.

131. *feratur* V. P. A. Cusp. 132. *causas* P. Rz. Cusp.

Sunt enim iudicia libera. Nos institutum tenebimus, nec sine argumentis quidquam statuemus. Deinde facile intelligitur, nullum lapidem veteribus simpliciter dictum esse *chalcedonium*, quod vocabulum hodie usitatum et tritum est. Atque haud scio, an noster Marbodus primus de chalcedonio scripserit. Quisnam autem sit hic Marbodi calcedonius, equidem coniectura non assequor. Albertus Magnus, qui eo auctore usus est, appellat calcidonium, lapidem pallidum, fuscum, aliquantulum obscurum. Chalcedonius autem nostrorum mineralogorum, non facile asseuerem, quod nomen olim habuerit. Num forte a maioribus est relatus ad achates? Conf. Conr. Gesneri, magni viri, *libellus de figuris lapidum*. Tiguri 1565. 8. p. 80. "Si „quis, inquit, morosior Cal„cedonii vocabulum retinere „velit, quoniam et graece „fere in Apocalypsi ita scri„batur, et hodie in multo„rum ore sit Calcedonius „lapis, fruatur ille opinione „sua; sed ita quoque χαλκη„δόνιος in Graeco legendum „foret, et latine Chalcedo„nius, *c* aspirato."

Refulgere, sicut *fulgere* et *fulgor*, saepe numero et proprie dicitur de gemmis. Plin. 2. p. 775: *refulgent in umbra smaragdi*. Ab eodem gemmae refulgentes passim laudantur, I. p. 462: *gemmae igneo colore fulgentes*. Idem: *fulgor carbunculi, opali*. Vide indicem Harduini. Lucan. 10, 122: *fulget gemma*. Valer. Flaccus 5, 514: *ensis fulgentibus gemmis*. Ammianus 16: *insidebat carpento fulgenti claritudine lapillorum variorum, quo micante lux quaedam misceri videbatur*. Phaedr. 3, 19, 7: *nitor smaragdi collo praefulget tuo*.

130. *Medioximus* i.e. medius. Chalcedonius hyacintho aeque similis est ac beryllo. A Plinio 37. sect. 20. p. 776. commemorantur berylli hyazinthizontes.

§. 7.

De smaragdo.

Omne virens superat forma viridante smaragdus;
Cuius bis quinae species, binaeque feruntur. 135
Sunt

134. Hunc versum habet quidem Vinc. Bell. sed qui praeter hunc ibi leguntur versus, pertinent non ad smaragdum, sed ad gagatem. Sunt itaque negligentia scriptorum ibi male transpositi. Vbi Vincent. de gagate agit, ibi desiderantur versus Marbodi, quos alias adscribere solet.

134. Disputatio de smaragdo veterum, quodnam nomen habeat in mineralogia nostra, non potest non esse copiosa concertationumque plena, quae itaque nequit esse huius libelli. Hic illud satis est, smaragdum veterum nequaquam esse gemmam, quam nos eodem nomine appellamus, neque scio, an adsint argumenta, quibus certo probari possit, nostram gemmam Graecis iam atque Romanis in vsu fuisse. Quid, quod ipse Plinius 2. p. 774. auctor est, multum distare smaragdos a gemmis. Deinde e libris veterum facile cuique intelligitur, non vnum lapidum genus obtinuisse nomen smaragdi, sed varios lapides virides eo esse relatos. Quorum in numero sunt inprimis qui hodie fluores, *Flußspate*, vocantur, itemque lapides, quos artifices *matrices smaragdi*, Smaragdmutter, *primes d'emeraude* nominant, nimirum crystallus viridis et quarzum eiusdem coloris, vulgo *Praser*, *prasem*, et qui ad huius similitudinem accedit, lapis nephriticus; porro vitrum viride, quod montes crebris ignibus ardentes fundunt, et *achates Islandicus viridis* vulgo vocatur. Sunt etiam, qui iaspidem viridi colore eodem nomine nuncupatam esse contendant, me non dissentiente. Verum de hoc argumento nolumus repetere, quae a nobis disputata sunt in *Historia inuentionum*, vol. 3. p. 295. Mecum consentit von Veltheim in *Anmerkungen über Reformen in der Mineralogie*. p. 62. Quae noster refert, accepit magna ex parte a Plinio lib. 37, 5. p. 774. et Solino cap. 15. *Smaragdos*, inquit ille, *tanto libentius spectamus*, *quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret.* Lactantius *de phoenice* v. 135: *Albicat insignis misto viridante smaragdo.*

Sunt etenim Scythici, Bactriani, Niliacique.
Sunt et qui venis nasci perhibentur in aeris,
Quos maculis vitiosa notat natura metalli.

Sunt

136. *Sunt, enim* — *Bactrani.* Cusp. *Malicianі* pro *Niliaci.* A. m. *Sunt etiam* Vin. *Brittanni* Vin. 138. *preciosa* pro *vitiosa* Rz.

136. Niliaci i. e. Aegyptii, quos saepe celebrarunt veteres. Eruebantur, Plinio teste, circa Copton oppidum Thebaidis in collibus, ex cautibus. De loco, vbi eruti sunt, conferantur Strabo, et inprimis quem alii non laudarunt, Photius in *bibl.* p. 194. vbi ex Olympiodori historia refertur, iuxta Talmin, Aegypti vrbem in extremis finibus, fuisse smaragdi fodinas, σμαράγδου μέταλλα, vnde Aegypti regibus magnus fuisset prouentus. Hinc in tabulis geographicis nomen montis Smaragdi. Nostra memoria ista loca prorsus ignorantur, quae tamen ante pauca saecula nota fuisse videntur. Eorum meminit Guilelmus de Boldensleve s. de Baldenzeel in historia peregrinationis inserta *Lectionibis antiquis* Canisii tom. 4. pag. 342. Fuit in Aegypto circa annum 1315. *In superioribus*, inquit, *Aegypti est vna Smaragdina, vnde ibidem eruuntur smaragdi meliores, et in meliori forma, quam in aliqua mundi parte habentur.* Quin etiam auctor quidam saeculi 16, cuius ex scriptis excerpta leguntur in *Notices des manuscr. de la bibliotheque du roi* I. p. 253. pro certo tradidit, fuisse fodinas istas prope Aswan. Aswan s. Assevan est Syrene veterum. Vid. Albulfedae *descriptio Aegypti*, quam edidit Michaelis noster Gottingae 1776. 8. p. 1, 16 et 97. Verum conferantur praeter auctores laudatos in *Historia inuentionum* 3. p. 297. Prosp. Alpini *histor. natur. Aegypti* 1, 3, 4. p. 174. Maillet *description de l'Egypte*, Pococke *Beschreibung des Morgenlandes*, edit. 1754. I. p. 145. Paul Lucas *Reise in Türkey und Syrien* 2. p. 78 et 152. Bruce *Reise*, edit. Lips. 1. p. 258. et 5. p. 248. Aegyptii quidem smaragdi videntur non fuisse fluores, sed potius matrices smaragdi, quas modo indicauimus. Nam non tam facile scalpi poterant, quam caeteri. *Duritia tanta*, ait Plinius, *vt nequeant vulnerari.*

138. *Reliqua genera*, ait Plinius, *in metallis aerariis inueniuntur.* Idem et Solinus: *reprobant eos, qui intrinsecus quasdam sordes habent,*

Sunt Carchedonii, reliquos piget enumerare.
Praecipuus Scythicis honor est et gratia maior. 140
Gryphibus eripiunt seruantibus hos Arimaspi.
Quos visus penetrat, famae potioris habentur;
Quorum luce virens vicinus tingitur aër;
Quos neque sol mutat, nec clara lucerna, nec vmbra.
Strata superficies quibus est, vel concaua forma, 145
More iacentis aquae, vultum spectantis adumbrat.
His vsum speculis testatur fama Neronem,

Cum

139. *Calcedonii* B. *Calchedonii* Vin. *residos* pro *reliquos* B. 140. *gloria* pro *gratia* A. m. 141. *Griffibus* B. *Gryphilus* T. *Erimaspi* T. Rz. 142. *formae* Cusp. 143. *tangitur* Vin. Cus. Rz. P. A. m. 144. *nec vmbrae* P. B. 145. *Sacra* pro *Strata* T. 146. *obumbrat* A. Rz. *adumbrat* P. Cor. 147. *His speculis vsum* Rz.

bent, nec puri, nec concolores sunt. Maculas metalli, quas noster vitia esse docet, efficiunt, vt mea fert opinio, particulae seu micae pyritis et minerae cupri, saepe fluoribus admixtae, adnatae et concretae.

140. *Quos supra gryphes ditissima rura smaragdo,*
Qualem non alius terrarum possidet orbis,
Atque aurum sibimet defendunt pondere puro.
Omnia sed duri superans audacia lucri.
Aduersus volucres heu commouet arma virorum;
Proelia nam faciunt Arimaspi gryphibus hostes.
Priscian. *perieg.* v. 698. conf. Solinus cap. 15.

143. *Inficientes circa se repercussum aëra; non sole mutati, non vmbra, non lucernis, semperque sensim radiantes et visum admittentes.* Plin.

145. *Quorum corpus extensum est, eadem, qua specula, ratione supini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorum pugnas spectabat smaragdo.* Plin. *Figura sua melior est planities superficiei, quia tunc vna pars non obumbrat aliam. Melior autem est, quae nec lumina nec vmbra variatur.* Haec Albertus M. De speculo Neronis abunde disputauimus in *Historia inuentionum* 3. p. 295. — Verum liceat et mihi homuncioni in libro vili, quod semper licuit summis viris Burmannis, Graeuiis, Gronouiis aliisque in libris excellentissimis et praestantissimis, relinquere intactos versus, quos prorsus intelligere mihi ipse non videor.

Cum gladiatorum pugnas spectare liberet.
Optimus hic situs est, quorum sunt corpora plana.
Commodus iste lapis scrutantibus abdita fertur, 150
Cum praescire volunt ac diuinare futura.
Auget opes lapis hic sese reuerenter habentis,
Omnibus in caussis dans persuasoria verba,
Tamquam facundi vis sit sermonis in illa.
Collo suspensus durum fugat hemitritaeum, 155
Et sanare potest ipsa ratione caducos.
Emendat fessos viridi mulcedine visus,
Et tempestates auertere posse putatur.
Fertur lasciuos etiam compescere motus.
Perficit in viridem magis exactumque colorem, 160
Ablutus vino, viridique perunctus oliuo.

§. 8.

De sardonyche.

Sardonychem faciunt duo nomina, Sardus Onyxque.
Tres capit ex binis vnus lapis iste colores.

Albus

148. *libebat* Vin. Cus. P. 151. *per vndam* pro *futura* R. A. Rz. *aut* pro *et* A. m. *vel* Cor. 152. *Auget opes idem sese reuerenter habent.* Vin. Rz. Cor. *habentes* Cusp. P. 153. *dat* pro *dans* V. Cor. Rz. 154. Hic versus deest in Vin. Cor. Rz. *sit vis* B. *in illo* A. 155. *erutyriceum* B. *ermitileum* T. *dirum fugat* Orcipotentem. Rz. 156. *simili* pro *ipsa* A. m. 157. *Emundat* B. *medicamine* T. A. 160. *in viridi, magis accenditque* Cus. P. *accenditque colorem* A. m. *decorem* R. A. 161. *aut viridi preuentus oliuo.* Cusp. *aut viridi* P. *Elutus vino aut viridi peruentus oliuo.* Erasm. Stella. 162. *Sardus et onyx.* B. Vin. Cus. *sardus onyxque* A. P. Rz. Cor. recte, nam *onyx* habet primam breuem. 163. *ex vinis* Cor.

155. Ἡμιτριταῖος πυρετὸς, febris semitertiana, de qua conf. Foesii *oeconom. Hippocratis* p. 262. et Celsus 3, 3 et 8.

162. *Sardonyches olim, vt ex nomine ipso apparet, intelligebantur candore in sarda, hoc est velut carnibus vngue hominis imposito, et vtroque translucido.* Plin. 37. sect. 23. p. 778.

Albus in his nigro, rubens supereminet albo.
Ipsum distribuunt species in quinque magistri. 165
Sed qui tres puros impermixtosque colores
Sic in se retinent, vt distent limite certo,
His honor amplior est, et eorum forma probatur.
Densior et raro plus fertur habere decoris.
Hic solus lapidum ceram conuellere nescit. 170
Hic humilem castumque decet, vultuque pudentem.
Cuius virtutes alias reperire nequiui.
Partibus hunc nostris Arabes, sed et India mittit.

§. 9.

164. *et hinc* pro *in his* A. m. *Albus inest nigro atque* Cor. *Albus in his nigro, rubeus supereminet albo.* A. Rz. *Albus et hinc niger est, rubeus supereminet albo.* Cus. P. Quae lectio, ait Alardus, impendio plus arridet, nisi essent non parum multi, qui rubeum negent probum esse vocabulum. 165. *Istum* A. 166. *Sed quasi* P. Cusp. 167. *cum* pro *vt* T. *distent vt lumine certe* Vin. 168. *fama* pro *forma* V. 169. *clarus* pro *raro* B. 170. *cum ceram vellere* Vin. *nescit conuellere ceram* A. 171. *vultumque* A. *multumque pudentem* Rz. *facit multumque pudicum* Cus. P.

170. Adhibuisse veteres ceram ad obsignandas litteras, translaticium est. Gemmam annulo insertam, ne cera adhaeresceret, madefaciebant plerumque saliua. Ovid. *trist.* 5, 4, 5:

Flens quoque me scripsit; nec qua signabar, ad os est
Ante, sed ad madidas gemma relata genas.

Idem *amor.* 2, 15, 15:

Idem ego, vt arcanas possim signare tabellas,
Neue tenax ceram siccaue gemma trahat,
Humida formosae tangam prius ora puellae.

Huc spectat *gemma vda* apud Iuvenal. 1, 68, quam scholiastes dicit saliua tactam propter signaculi impressionem. Sardonyches olim placuisse, refert Plinius, quoniam solae prope gemmarum scalptae ceram non auferrent. Inde Isidor. 16, 8: *haec sola in signando nihil cerae euellit.* Sic noster: *ceram non conuellit.* Plinius laudat quoque sardam p. 780. quod partem cerae in signo non teneat.

§. 9.

De onyche.

At collo ſuſpenſus onyx digitoue ligatus,
In ſomno lemures et triſtia cuncta figurat. 175
Multiplicat lites, et commouet vndique rixas.
Dicitur et pueris nimias augere ſaliuas.
Hanc quoque dant nobis Arabes, dat et India gemmam.
Haec etiam quinas ſpecies perhibetur habere.
Nomen ab vngue trahens Graeci ſermonis in vſu, 180
Nam quos nos vngues noſtro ſermone vocamus,
Hos ὄνυχας patrio ſolet ille tenore vocare.
Sardius at praeſens ſi ſit tibi, non nocet onyx.

§. 10.

174. *Collo, ſuſpenſus onyx.* Sic Marbodus, qui pro iure ſuo priore producta vſus eſt. Nos autem manente ſenſu incolumi mutauimus. ALARDVS. *Et collo* A. m. *At collo* Vin. 175. *Inſomnes* Vin. Cuſ. P. A. Aldrov. *repellit* P. A. m. Cuſp. 177. *in pueris* P. 180, 181, 182. deſunt in Victorino, in P. Cor. Vin. Cuſp. ſed adſunt in A, et apud Aldrovandum. 182. *ſi ſit, nil laedet onyx te.* Ita Cornarius, fortaſſe eo conſilio, vt purgetur verſus vitio, quod in prima vocis vltimae ſyllaba recurrit.

175. *Figurat*, hoc eſt: repraeſentat, effingit, ob oculos proponit. Sic Curtius 7, 1, 36. *vtinam non inanes ſpecies anxio animo figuraret.* Neque probatur mihi lectio: *repellit.* Quidquid enim de onyche refertur, non laudis eſt, ſed in vitio ponitur. Accedit etiam auctoritas Alberti Magni 2, 2, 13. p. 234: *Aiunt, quod collo vel digito ſuſpenſus, excitat triſtitiam et timores et in ſomno phantaſias terribiles, et multiplicare fertur triſtitias et lites.* Denique de locis, vnde veteres hunc lapidem, quem maximae molis habuerunt, petierint, ſubtiliter nuper diſputauit vir, in mineralogia cum veterum tum recentiorum vel inprimis nobilis, A. F. de Veltheim: *Etwas über die Onyxgebirge des Ctesias und den Handel der Alten nach Oſtindien.* Helmſtädt, 1797. 8.

§. 10.

De ſardio.

Sardius a Sardis eſt, a quibus ante repertus,
Sortitus nomen. Rubei ſolet eſſe coloris. 185
Hic inter gemmas viliſſimus eſſe probatur,
Praeter fulgorem cum nil ferat vtilitatis;
Excepto quod onyx nequit hoc praeſente nocere.
Huic quoque dat quinas ſpecies ſtudioſa vetuſtas.

§. 11.

De chryſolitho.

Auro chryſolithus micat, et ſcintillat vt ignis. 190
Iſte mari ſimilis, quoddamque viroris adumbrans.
Eſſe

184. *receptus* T. 185. *rubri* Cor. 186. *putatur* A. *vtiliſſimus* B.
191. *quiddam* Vin. P. *quoddam* A. *quiddamque* Cor.

184. Plinio vocatur *Sarda*, ſed iam Tertulliano *adv. Marc.* 2, 10. et Iſidoro 16, 8. p. 386: *Sardius*. Videtur omnino idem lapis eſſe, quem hodie plerumque appellant corneolum ſ. carneolum. *Sarda*, ait Plin. 37, 7. *gemma vulgaris et primum Sardibus reperta*. Sed Salmaſio monente legendum videtur *Sardis*. Sic praeter noſtrum Iſidorus: *Sardius dicta eo, quod primum reperta ſit a Sardis*. Nomen igitur impoſitum eſt non a Sardibus, Lydiae vrbe, ſed inſula Sardinia.

190. Chryſolithi nomen in ſcriptis Graecorum veterum non niſi in ſacris litteris *apocal.* 21, 20. et *exodi* 28. legitur, frequens autem eſt in libris latinis. De hac gemma copioſe et acute egit von Born, in *Abhandlungen einer Privatgeſelſchaft in Böhmen*. 2. pag. 16. cuius amici praematuram mortem vsque doleo. Probauit argumentis, chryſolithum Plinii eſſe eandem gemmam, quam Graeci vocant τοπάζιον, topazium, hanc vero diuerſam eſſe a topazio Plinii. Sunt autem chryſolithi Plinii non vnius generis; aliae videntur eſſe hyacinthi, aliae cryſtalli infumatae, *Rauchtopaſe*, aliae etiam quarza flauo colore translucentia. Conf. Braun *de veſtitu ſacerdotum hebraeor*.

Esse phylacterium fixus perhibetur in auro.
Contra nocturnos fortis tutela timores.
Pertusus setis si transiiciatur aselli,
Daemones exterret, et eos agitare putatur. 195
Traiectum laeuo decet hunc gestare lacerto.
Aethiopes legimus nobis hanc mittere gemmam.

§. 12.

De beryllo.

Conspicuos reddit sexangula forma beryllos.

Quae

193. *nocturnus prohibet fortis* A. 194. *Percussus* T. *transmittatur* Rz. 195. *Daemonicos terret, et* Rz. 196. *portare* B. Rz. 197. Versus octo, qui sequuntur, in editione Rantzovii pertinent ad lyncurium.

hebraeor. 2. p. 509. cui multa iam perspecta et cognita fuerunt, quae postea edocuit von Born.

192. Minutius quidem, sed tamen obiter annotandum, non satis constare carmen hoc, quod antepenultimam productam habuit in phylacterion, quandoquidem per η scribatur. ALARDVS.

194. Vincentius Bellovac. ex libro *de natura rerum*, cuius iactura incommode accidit: *chrysolithus auro micat, et vt ignis scintillat. Qui si perforatus fuerit, et foramen setis asini repletum fuerit, daemones exterret et exagitat.* Albertus M. 2, 1. 8: *fertur, quod perforatus et setis asini in foramine repletus, et brachio ligatus sinistro, fugat terrores et melancholicas passiones.*

198. *Beryllus* (*βήρυλλος*) *in India gignitur*, inquit Isidor. 16, 7. *gentis suae lingua nomen habens.* Parum abest, quin beryllum veterum eundem esse lapidem existimem, quem etiam nos ita appellamus, nimirum et gemmam eiusdem nominis et *aquam marinam* ad schörlitem proxime accedentem. At rationes huius sententiae afferre longum est. Iudicent, velim, lectores ipsi.

Contra syllabae rationem corripuit primam. Propertius 4. 7. 9: *Et solito digitum Beryllon adederat ignis.* Iuven. sat. 5, 38: *Heliadum crustas et inaequales beryllos.* Rhennius (Priscianus) *perieg.* 935: *Quod fert berylli munus, pretiosius auro, Berylli lapidem liquidum glaucique coloris* — — Prudentius autem

Psych.

Quae nisi fiat, hebes his pallor inesse videtur.
Eximios oleo similes lymphaeue marinae 200
Esse volunt, et eos probat horum gnara vetustas.
Hic lapis ad nostras partes descendit ab Indis.
Hic et coniugii gestare refertur amorem,
Et se portantem perhibetur magnificare.
Dicitur et sese stringentis adurere dextram. 205
Infir-

199. *Quodni* R. T. *Quod nisi* A. Cor. Rz. Aldrov. *Quae nisi sit* P.
200. *Eximiae violae* A. 203. *Hic quoque* Vin. *praestare* pro *gestare* Aldr. 205. *gestantis* T. P. Cus.

Psych. 855, vt Marbodus, primam corripuit: *Hinc sibi sapphirum sociauerat, inde beryllum.* Haec leuicula non tam subinde admonerem, nisi perspicerem, hanc diligentiam vel illud praestaturam, ne posthac Marbodi versus facile queant deprauari, aut si deprauati fuerint, iis adminiculis possint restitui. ALARDVS.

199. Plin. 37, 6. p. 776; *poliuntur omnes sexangula figura artificum ingeniis, quoniam hebescunt, ni color surdus repercussu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorem eundem.* Haec Solinus ita reddidit: *beryllos in sexangulas formas Indi atterunt; vt hebetem coloris lenitatem angulorum repercussu excitent ad vigorem.* Sunt, qui inde deducant verba *brillare*, *briller*, quae de corpore quocunque dicuntur, quod insignem vulgorem habet. Confer. *Dizionario della academ. della crusca* et *Diction. etymologique par* Ménage.

205. *Stringentis* legendum censeo. Nam Vincentius Bellov. p. 518. ex Helinandi mortui anno 1227. *chronicor.* lib. 10. haec seruavit verba de beryllo: *dexteram stringentis adurit. Aqua, in qua iacet pota, valet infirmis oculis*, caet. Ad fabulam explicandam faciunt verba philosophi a Vincentio allata: *beryllus est lapis conspicuus, oleo vel aquis marinis colore similis. Radium solis ad se trahit, qui scilicet radius lapidem sine continuitatis solutione penetrans, ex altera parte lapidis, quae scilicet remotior a sole, stuppas et panniculos et quaecunque sicca et comburenda facile attrahit et accendit. Manum*

Infirmis oculis, in qua iacet, vnda medetur,
Potaque ructatus simul et suspiria tollit.
Hepatis et cunctos fertur curare dolores.
Istius esse nouem species voluere magistri.

§. 13.

206. *in quis* P. 207. *Pota simul ructus, simul et* A. Aldr. 208. *Et cunctos hepatis* Vin. Cus. P. A. Rz. Aldr. 209. *dixere* A. m. Aldr.

num quoque se tenentis adurere dicitur. Haec e libro Aristotelis *de gemmis*, qui suppositititus habetur, desumta videntur, quem librum nunquam impressum magnopere desidero. Apud Bartholomaeum Anglicum *de proprietat. rerum* lib. 16, 21. p. 727. e libro Dioscoridis hodie ignoto: *humidos oculos sanat, manum gestantis exurit, si solis radio opponatur.*

206. Viriditas puri maris, quam, vt ait Plinius, imitantur berylli, in caussa fuit, cur vario modo inde medicinam oculis parare conati sint veteres, adeo quidem, vt lapidem in subtilissimum puluerem redactum inspersesrint oculis. Conf. Boetius de Boot 2, 71. p. 215. Potest etiam fieri, vt puluis subtilissimus oculis inspersus fricando seu atterendo auferat interdum nebulas aut nephelia, quae in oculorum superficie existere solent. Neque a vero abhorret coniectura, prima conspicilla facta esse e vitro viridi, colore berylli, cuiusmodi etiam nunc visui saluberrima in vsu sunt, eaque propterea vocata esse *Brille*, quod nomen statim post inuentionem receptum ac vsitatum legimus. Lectu digna sunt verba Joh. Buschii, qui *chronicon Windesem.* scripsit 1475, lib. 2. c. 42: *non per vnum solum, sed per duos simul, siue per beryllum duplicem legere consueuerat.* Quin etiam maiores nostri *Barill* dixerunt pro *Brill*, neque aliter Mathesius loquutus est in *Sarepta.* Beryllos vero crystallum tingendo adulterare Indi repererant iam Plinii aetate, atque vitrum sine magno artificio ita tingitur, cum vel paululum ferri, quod sponte accedit, efficiat viriditatem.

§. 13.

De topazio.

Nominis eiusdem Topazion insula gignit, 210
Qui quanto rarior, tanto magis est pretiosus.
Hic species tantum binas perhibetur habere.
Alterius puro color est vicinior auro.
Clarior alterius tenuisque magis reperitur.
Fertur haemorrhoicis idem lapis auxiliari; 215
Quodque magis mirum, limam sentire putatur.
Feruentes etiam compescere dicitur vndas.
Gignit et hunc Arabum gemmis ditissima tellus.

§. 14.

210. *mittit* Vin. 211. *rarus* P. Cor. Vin. Rz. *varius* Beaug. *Qui quo rarior est*, A. 212. *tamen* pro *tantum*. Vin. 213. *Alcerius* V. *Alteresius*, sic legit vetus interpres Gallus. 215. *Hic haemorrhoicis fertur lapis* Cor. 216. *limam* P. Cor. *lunam* A. Rz. Vin. Cus. 217. *eadem* pro *etiam* Cor. 218. *Hunc Arabum gignit tellus ditis. gemmis.* A. *gentis* pro *gemmis* Rz.

210. De insula maris rubri, vnde topazii innotuisse et cognominatae dicuntur, omnia veterum loca collegerunt Salmasius ad Solinum, Michaelis in *Fragen an die Reisenden in Arabien* p. 294. von Born a nobis iam ad v. 190. laudatus, atque Cellarius *geograph. Africae* p. 94. Iidem de nominis origine disputarunt, de qua conf. etiam Vossii *etymolog.* Eo etiam saeculo, quod medium vocant, topazios magni pretii fuisse, vel ex relatione Matthaei Paris apparet, qui de imperatore Friderico II. ad annum 1246 ait, *quae prius promiserat et in scriptis redacta, topazio suae maiestatis signauerat.* Plura exempla praebet Du Cange.

216. *Limam* legendum, non *lunam*, probatur auctoritate Plinii p. 781: *eadem sola nobilium limam sentit, caeterae cotibus poliuntur.* Hoc idem est, quod noster mirum praedicat. Haemorrhoidi, qui morbo haemorrhoidum laborant.

217. Vincent. Bellov. ex Arnoldo: *vndas feruentes compescit, easque bullire prohibet.* Idem ex Aristotele: *si supra rem bullientem suspenditur, cessant ampullae (bullae) ipsius.* Albertus Magnus: *Expertum est in nostro tempore, quodsi in aquam bullientem immittatur, ita deferuere facit, quod statim manu immissa extrahitur, et hoc fecit Parisiis vnus de nostris sociis.*

§. 14.
De hyacintho.

Hyacinthi ſpecies docti tres eſſe loquuntur;
Nam ſunt granati, ſunt citrini, venetique. 220
Confortatiuae cuncti virtutis habentur,
Triſtitiamque fugant et vanas ſuſpiciones.
Granatos praefert gemmarum quisque peritus.
His rufus color eſt, et rarius inueniuntur.
Caeruleus veneto, qui protinus aëra ſentit, 225
Nubilus obſcuro, rutilans clarusque ſereno,
Optimus huic tenor eſt, quem non aut denſior aequo
Obſcurat ſuccus, aut rarus perſpicuum dat.
Sed flos purpureus mixtum componit vtrumque.
Hic et in os miſſus plus frigidus eſſe putatur. 230
Duritie ſolida caedi ſculpique recuſat,

Fragmen-

219. *doctis tres eſſe feruntur.* Rz. Verſus hic plane vitioſus eſt, poſſet vtcunque ſic reſtitui: *Tres et hyacinthi ſpecies docti eſſe loquuntur.* ALARDVS. 221. *Confortatricis* Rz. 222. *Triſtitiasque* Cor. 225. *ſcindit* pro *ſentit* Rz. 227. *quem non depreſſior aequo* P. Cuſ. *quod non aut denſior aequo* Rz. 228. *viſus* pro *ſuccus* Rz. 229. *vtroque* A. B. *vtrumque* P. Vin. Cuſ. *mixtus componit vtrumque* Cor. Scholiaſtes Solini adducit: *Rarum perſpicuum dat, et mixtum componit vtrumque.* Alardus. 230. *nequitur* pro *putatur* Vin. Cuſ.

219. Haec maxima ex parte Solini ſunt cap. 30. §. 32. Mihi quidem argumenta adhuc deſunt, quibus vel affirmare vel negare poſſem, veterum hyacinthos eſſe eosdem lapillos, quos hodie vocamus veros hyacinthos; etſi ſint mineralogi, qui granatos colore dilutiori oſtendant pro hyacinthis. Neque dubitare licet, quin etiam nunc gemmae pleraeque, quae hoc nomine veneunt, propius ad granatos quam ad topazios accedant, cum veri hyacinthi orientales, quod attinet ad cryſtallorum formam, conueniant multo magis cum topaziis noſtris.

221. Verba: *confortare* pro firmare, corroborare, *medicamenta confortantia* ſ. *confortatiua*, ſunt noua, quae medici ſubinde in ore habent.

225. Solinus: *ſentit auras, et cum coelo facit, nec aequaliter rutilat, cum aut nubiloſus eſt, aut ſerenus dies.*

Fragmentisque tamen ſuperabilis eſt adamantis.
Pallida citrinos facies probat inferiores.
Sed quodcunque genus collo ſuſpendere poſſis,
Vel digito portes, terras ſecurus adibis, 235
Nec tibi peſtiferae regionis cauſſa nocebit.
Sed magis hoſpitibus cenſebere dignus honore;
Iuſtaque ſi qua petes, nullam patiere repulſam.
Aethiopes nobis transmittunt hanc quoque gemmam,
Cum multis aliis vitae communis in vſus. 240

§. 15.
De chryſopraſo.

At chryſopraſum lapidum domus, India, mittit.
Hic porri ſuccum referens, mixtusque colore,
Aureo-

232. *tantum* pro *tamen* P. Vin. Cuſ. A. Cor. Rz. 233. *facit* pro *probat* Cor. 235. *abibis* Vin. *obibis* P. Rz. Cuſ. 238. *Iuſtaque ſi petis* Vin. 239. deeſt in Vin. 240. Hunc verſum ſoli habent Alard. ac Aldrov. 241. *chryſopraſſus* B. Rz. *chryſopraſius* Cor. *chryſopraſus* A. P. Cuſ. *lapidem* Cuſ. A. P. Rz. 241.–245. deſiderantur in cod. Vindob. ſed adſunt in ed. Cuſp. 242. *mixtumque colorem* P. Cuſ. *mixtoque colore* Rz.

241. Sunt varia nomina gemmarum aureo colore fulgentium, quorum confuſio tanta eſt, vt aegre emendetur, neque ſcio, an operae pretium ſit emendare. Quae gemma a noſtro vocatur *chryſopraſus*, vocatur Plinio p. 782. *chryſopraſius, porci ſuccum referens, ſed paululum declinans a topazio in aurum.* Eadem Solino c. 52. §. 66. dicitur *chryſopraſus.* Ab hac diuerſa eſſe videtur gemma, quae noſtro Marbodo §. 60. dicitur *chryſopaſius* ſ. *chryſopation* in edit. Ranz. ſ. *chryſopacion* in ed. Beaugr. Haec eſt Solino cap. 30. §. 34. *chryſopaſtos.* Plura verba hoc de argumento fecit Salmaſius *ad Solin.* p. 289 et 778, ſed neſcio, an multum effecerit. Monet Conr. Gesnerus, non recte ſcribi *chryſopraſſus* vel *chryſopaſſus*, vel *chryſopraſius* quinque ſyllabis; at in omnibus Plinii editionibus legitur *chryſopraſius.* Conf. libellus *de figuris lapidum* pag. 75. b. et pag. 76.

Aureolis guttis quasi purpura tincta renidet.
Quas habeat vires potui cognoscere nondum;
Sed tamen esse reor, nec fas est omnia nosse. 245

§. 16.

De amethysto.

Purpureus color ac violaceus est amethysto,
Vel quasi gutta meri solet aut rosa munda videri.
Quidam marcidior velut euanescit in album,
Vt corruptus aqua vini rubor inesse putetur.
India mittit eum gemmarum maxima nutrix. 250
Hic facilis sculpi, contrarius ebrietati,
Carus haberetur merito, si rarior esset.

At

243. *quas* pro *quasi* Cus. *renitet* P. Cus. *refulget* A. 244. *nondum cognoscere quivi* A. 245. *nec enim fas omnia nosse* A. 246. *aut* pro *ac* Vin. 247. *Qui quasi* A. *grana meri* Rz. *maris* pro *meri* Vin. 250. *virtus* pro *nutrix* Vin. 252. *si rarus adesset.* V. Vin. *varior* pro *rarior* Rz.

244. In vulgatis lapidum libellis habetur, chrysoprasium ad persuadendum valere in rebus bonis, et obscuritati visus conferre, quod sane coloris viridantis ratione euenire probabile est. Quare aut his omnibus vetustior est horum versuum auctor, aut his parum fidei habuit. Cornarius.

246. Sine controuersia hic lapis est quarzum amethystinum, minime infrequens, vel crystallus colore violaceo. At quid est rosae nitor et vini color in amethysto? De vtroque loquitur Plinius 37, 9. seg. 40. p. 783, cuius tamen verba ex Isidoro emendanda videntur. Saltem color vini gallici, quale nobis mittitur, rectius topazio, quam amethysto tribuitur. Igitur vina, quae rubra vocamus, cogitauit antiquitas. Ita sensit Marbodus, commemorans ruborem vini aqua corruptum seu dilutum. Recte Plinius: *perlucent autem omnes violaceo colore.*

At nunc negligitur, quoniam communis habetur.
Huic quoque dat ſpecies veterum ſolertia quinque.

§. 17.

De chelidonio.

At chelidonius lapis eſt; quem gignit hirundo, 255
Ventre gerens pretium quo digna ſit ipſa necari.
Nec de fulgentum numero lapis iſte putetur.
Paruus et informis, ſed nulli viribus impar,
Praeclaros quosdam lapides praeit vtilitate.
Huius ſunt binae ſpecies, geminique colores; 260
Nam niger et rufus caeſo de ventre trahuntur.
Cedit geſtato lunatica paſſio rufo.
Curat et inſanos, et languores diuturnos.
Facundos facit et gratos, multisque placentes.

Ex

253. *quando* pro *quoniam* A. *non* pro *nunc* Vin. 254. *ſententia* pro *ſolertia* P. A. Rz. Cor. Cuſ. ſed *ſolertia* Vin. In Victorino codice huic verſui interſeruntur duo ſequentes verſus, ſed manu longe recentiori, licet aliquatenus antiqua:

Hicque facit vigiles, tollitque malos cogitatus.
Hic intellectum confertque bonum lapidiſtae. BEAUGENDRE.

255. *Et* pro *At* Vin. *eſt lapis bic* Cor. 256. *ſit* pro *ſit* Rz. 257. *eſſe* pro *iſte* P. 259. *Quosdam praeclaros* Cor. *quondam* Vin. *premit* pro *praeit* P. Vin. Cuſ. 260. *geminae* pro *binae* A. Vin. Cor. 261. *tum* pro *de* T. *feruntur* P. Cuſ. 264. *multumque* T. *facundum* — *gratum* — *placentem.* Vin.

255. De lapillis, qui Plinio lib. 11, 37. ſeg. 80. chelidonii, et eidem lib. 37. ſeg. 56. p. 789. chelidoniae vocantur, diſputatum eſt ad v. 74.

Quid ſi legas? *Atque chelidonius.* Ad eundem modum errauit et Macer (de herbis 1, 56.): *Indeque nomen habet chelidonia.* Rhennius (Priſcianus *perieg.* v. 538.): *Fama chelidonias celebrat, quas nomine terras.* Columella (lib. 11. v. 415.): *Purpureaeque chelidoniae pinguesque mariſcae.* ALARDVS.

262. Lunaticos dixit comitiali morbo affectos, qui fere interlunio corripere ſolet, et his etiam peculiaris eſſe, qui interlunio nati ſunt. CORNARIVS.

Ex lino facto decet hunc inuoluere panno, 265
Et sic in chela clausum portare sinistra.
At niger in panno, pacto gestatus eodem,
Ad finem dignum suscepta negotia ducit,
Obsistitque minis, et regum mitigat iras;
Et dilutus aqua languentia lumina sanat, 270
In panno croceo lini sub tegmine texto.
Ipse lapis positus febres extinguere fertur,
Et simul humores compescere quosque nociuos.

§. 18.

De gagate.

Nascitur in Lycia lapis prope gemma gagates,
Sed genus eximium longinqua Britannia nutrit. 275
Luci-

266. *in theca* Rz. 271. *In croceo panno* Cor. 273. *expellere* A. *furores* pro *nociuos* P. 274. *et prope* P. Vin. Cus. Aldr. 275. *foecunda* Brit. A. Cus. Aldr. *gignit* T. *mittit* P. Cor.

266. Perdiu misere me torsit hic locus plane depravatus; coniecturis aliquot adducor legendum: *Et si sub chela* caet. Χήλη enim scorpionum et cancrorum brachia dicuntur. ALARDUS. Sane *chela* est brachium, lacertus, quod Du Cange probauit auctoritate Abbonis, poetae saeculi noni, *de obsidione Lutetiae a Normannis.* Non leuis est coniectura, quam fecit Velthusen in *Commentar über das hohe Lied* p. 190, poetam elegisse consulto et cogitato hoc nomen insolitum, quia quodam modo cum *chelidonio* conuenit, quo, pro istius aetatis superstitione vel stultitia, vsus iste probabilior censeretur. Auctores Marbodo fere aequales laudati a Vincentio Bellovac. lib. 8. cap. 53. p. 521, praecipiunt lapidem panno immissum circumligari in sinistro aegroti brachio (vtor vero ipsis eorum verbis); alii volunt portari lapidem in brachio sinistro, alii sub ascella (axilla) sinistra.

274. Plinius lib. 36. seg. 34. p. 749: *gagates lapis nomen habet loci et amnis Gagis Lyciae. — Niger est, planus, pumicosus, non multum a ligno differens, leuis, fragilis, odore, si teratur, grauis.*

Lucidus et niger est leuis, et laeuissimus idem.
Vicinas paleas trahit attritu calefactus.
Ardet aqua lotus, restinguitur vnctus oliuo.
Prodest gestatus tumidis intercute limpha,

Et

276. Versus, qui hunc excipiunt in editione Ranzoviana, sunt versus 114-128, male huc transpositi; qui vero h. l. desiderantur, temere relati sunt ad heliotropiam. 278. *restringitur* Cus.

grauis. — Cum vritur, odorem sulphureum reddit. Mirumque accenditur aqua, oleo restinguitur. Fugat serpentes ita, recreatque vuluae strangulationes. Deprehendit sonticum morbum, et virginitatem, suffitus. Idem ex vino decoctus, dentibus medetur. Priscianus *perieg.* v. 581: *Perfulget nigro splendore gagates Hic lapis, ardescens haustu perfusus aquarum; Ast oleo perdens flammas, mirabile visu; Attritas rapit hic teneras, ceu succina, frondes.* Nicander in *theriacis*, vbi de serpentibus fugandis canit v. 37:

Ἄλλοτε δ'ἀζαλέην καίων ἐγγαγγίδα πέτρην,
Ἣν οὐδὲ κρατεροῖο πυρὸς περικαίνυται ὁρμή.
Aut flammis etiam petram mandare gagatis
Arentem, rapido quae non consumitur igne.

Et v. 45:

Ἢ σύ γε Θρήισσαν ἐνὶ φλέξας πυρὶ λᾶαν
Ἥ δ'ὕδατι βρεχθεῖσα σελάσσεται, ἔσβεσε δ'αὐτὴν
Τουτθὸν ὅτ' ὀδμήσηται ἐπιῤῥανθέντος ἐλαίου.
Threicium pariter Vulcano trade lapillum,
Qui lymphis madidus flamma collucet, at idem
Protinus affuso flammam restinguit oliuo.

Sed non attinet plura huc referre, quandoquidem de gagate abunde disputauimus, et reliqua veterum verba collegimus ad Aristotelis *mirabiles auscultat.* p. 84 et 258. et ad Antigoni Carystii *histor. mirab.* p. 198. 225. 227. Sunt res cognatae, gagates et lapis Thracius, nec est, cur Plinius reprehendatur, qui gagatae tribuit, quae alii de lapide Thracio commemorarunt. Qui medicinas cognoscere vult, quas ex asphalto et petroleo, quod vtrique inest, parant medici nostri, is legat Gmelini *apparatum medicaminum e regno minerali* p. 152. 153.

276. Lapis est parui ponderis et lubricus, seu tactu minime asper.

Et dilutus aqua dentes firmat labefactos. 280
Per suffumigium mulieri menstrua reddit.
Accensus prodit fumi nidore caducos,
Effugat immites simili ratione chelidros:
Idem daemonibus contrarius esse putatur.
Euersos ventres iuuat, et praecordia tensa. 285
Vincit praestigias, et carmina dira resoluit,
Et solet, vt perhibent, deprehendere virginitatem.
Praegnans potet aquam, triduo qua mersus habetur,
Quo vexabatur, partum cito libera fundit.

§. 19.
De magnete.

Magnetes lapis est inuentus apud Troglodytas, 290
Quem lapidum genetrix nihilominus India mittit.
Hic

281. *Cuius fumigium* A. 282. *prodest fumi nidore caducis.* A. m. Rz. Vincent. Bel. *nitore* Cuf. 283. *simul* Rz. 284. *Inde* pro *Idem* P. Ald. *videtur* pro *putatur* Bel. Ordo horum versuum est: 283. 285. 284. 286. P. Cuf. Aldr. 285. *tonsa* Rz. *sanat* pro *tensa* Bel. 286. *praestigia* B. 289 *fundet* Rz. *fundit cito libera partum* Bel. *Hic* desinit, nec vltra progreditur qui ad me missus est mf. codex Turonensis. B. 290. *Magnes hic* Cor. 291. *lapidem* Cor. Aldr. *nutrit* Rz.

281. Veteres nec *suffumigium*, nec *suffumigationem* dixerunt, sed *suffimen*, *suffimentum;* at recentiores iis vocabulis vsi sunt; conf. Du Cange et Vossius *de vitiis sermonis.* Interrogat Alardus, an sit forte legendum: *Cuius suffitus?*

282. *Caducus*, qui morbo laborat comitiali, epilepticus.

285. Venter dicitur euerti, cum stomachus ob nauseam vomiturit. Alardus.

287. Albertus M. *de mineral.* 2, 2. cap. 7. *aiunt de expertis esse, quod si colatura, et eius lotura cum rasura detur virgini, bibita retinebit eam, quod non minget. Si autem non est virgo, statim minget; et sic debet probari an sit virgo.*

290. Magnes, qui nostro male dicitur magnetes, ferrum attrahens videbatur veteribus adamare ferrum, atque eum ferrum Marti sacrum

Hic ferruginei cognoscitur esse coloris.
Cui natura dedit vicinum tollere ferrum.
Deendor magus hoc primum dicitur vsus,
Conscius in magica nihil esse potentius arte. 295
Post illum fertur famosa venefica Circe
Hoc in praestigiis magicis specialiter vsa.
Hinc et apud Medos, cum res venisset in vsum,
Detexit lapidis magis experientia vires.
Nam qui scire cupit, sua num sit adultera coniux, 300
Suppo-

292. *aeruginei* Rz. 293. *Est cui naturae* B. *Et vi naturae* P. Rz. Vin. Cus. *Cui natura dedit* Cor. A. Aldr. 294. Interstitio versuum adscriptum erat in exemplari bibliothecae Haecmundensis: *Edegor, Deucalion, Ededon, Decedon.* Verum, vt fatear ingenue, nihil quidquam comperti de hoc mago potui subodorari. ALARDVS. *Deendon* R. Vin. *Dededon* — *primum fere dici* P. *Edendon* — *inprimis* Rz. *Dorindus* — *inprimis* Aldr. *Deucalion* — *inprimis* Cor. *primum fore* Vin. 298. *Hic* pro *Hinc* V. P. Vin. Cus. 299. *lapidem* Cus. 300. *si* pro *num.*

crum erat, magnetem Veneri assignabant. Sic Claudianus *idyll.* 5. *de magnete*, describit statuam Veneris e magnete, quae signum Martis ferreum solemni sacro rapiat, quo quasi complexu coniugium Martis cum Venere lusisse videntur sacerdotes. Hinc iste magnetem dixit magneticam Veneris gemmam. Iam facile intelligitur, quid in caussa fuerit, vt adulterii indicem opinati sint veteres. Ad illum Claudiani locum retulit Barthius testimonium Theophrasti *de lapidibus* §. 73. tanquam probantis e magnete factas esse olim imagunculas. At ἡ μαγνῆτις, quam lapidem τορνευτὸν, tornatum, tornatilem dicit, prorsus alius generis fuerit, necesse est, quoniam argento similem esse Theophrastus praedicat; magnes autem, ferrum qui trahit, prorsus ferruginei est coloris. Potest fieri, vt magnes Theophrasti sit talci argentei vel lunaris species.

294. *Quem hominem ego, qui sit homo, nescio, neque noui; neque natus, nec ne is fuerit, id solide scio.* Plautus *trinum.* 4, 2, 7.

300. Haec iam in Orphei poemate *de lapidibus* X, 10. p. 318. vnde latine adscribamus: *ego coniugem tuam iubeo te explorare, an castum ab alieno viro lectum et corpus seruet; hunc enim lapidem ferens tecum sub stragulis*

Suppositum capiti lapidem stertentis adaptet;
Mox quae casta manet, petit amplexura maritum,
Non tamen euigilans. Cadit omnis adultera lecto,
Tanquam pulsa manu, subito foetore coacta,
Quem lapis emittit celati criminis index. 305
Si fur claustra domus spoliis gazisque refertae,
Ingrediens, prunas ardentes per loca ponat,
Et superaspergat magnetis fragmina prunis;
Mox in ea quicunque domo mansere, fugantur,
Vt per tetragonum fumi vapor alta vaporet. 310
Mentibus euersis, velut impendente ruina,
Diffugient omnes, in ea quicunque manebant,
Et fur securus rapiet quaecunque libebit.
Conciliare potest vxoribus ipse maritos,
Et vice conuersa nuptas reuocare maritis. 315
Gratia praestatur simul, et suadela per ipsum,
Sermonisque decor, disceptandique facultas.

Cum

901. *adoptet* P. 302. *amplexa* B. 303. *Non tantum* B. *Non autem* Cor. *secedit* Vin. 304. *terrore* P. Rz. *tenore* Cus. *foetore* B. A. Cor. *coacto* Rz. Aldr. 309. Hic versus deest in Redonensi, etiam in Rz. A. Vin. Cus. *referta* Aldr. 310. *fumi calor* P. A. Cor. Vin. Cus. Aldr. 311. *impediente* P. Rz. Vin. Cus. 312. *Diffugiunt* Rz. Ald. Porta. *Diffugent* A. *manebunt* P. Rz. A. Cus. Ald. 314. *ipsa* B. A. *ipse* P. Rz. Cor. Vin. Cus. 315. *vice versa* B. versus deest in A. Rz. Vin. Cus. 316. *similis* Vin. *tutela* Cor.

lis clam depone, cantillans intra labia demulcentem homines cantilenam. Illa vero suaui licet somno stertens circa te manus extendens, amplecti conabitur. Quodsi vero illam incontinentiis vrget diua Venus, ex alto in terram exporrecta decidet.

310. Hoc est, per quatuor angulos. Pictorivs. Mihi quidem succurrit aliquando, tetragonum esse canalem tetragonum seu caminum, per quem e domibus nostris exit fumus, *Schornstein*, quem fumarium vel fornellum nominarunt scriptores medii aeui; at is nondum in vsu erat aetate poetae nostri. Conf. *historia inuentionum* vol. 2. p. 441. Penultimam corripit, sed non fine auctoritate. Saltem sic bis Ausonius *eclog.* 2. v. 21 et 42.

Cum mulso datus, hydropem purgando resoluit.
Et combusturas super aspersus medicatur.

§. 20.

De corallo.

Corallus lapis est, dum viuit in aequore, vimen. 320
Retibus auulsus, vel caesus acumine ferri,
Aëre contactus fit durior et lapidescit;
Quique color viridis fuerat modo, puniceus fit.
Hic velut arbusti ramusculus esse videtur.
Circa semipedem vix longior inueniendus, 325
Ex quo finguntur gestamina commoda multis;
Quippe salutaris gestantibus esse probatur.

Ipsius

318. *Cum mulsa* Vin. Cus. *purganda* B. *Cum mulsa potus purgando resoluit hydropem.* Cor. 319. *combusturis* Cor. *Partes ambustas* Aldr. Versus 318, 319. desunt in P. 321. *euulsus* Rz. Cor. 322. *contacto* R. A. P. Cor. Rz. Cus. *contactus* B. Bel. Vin. 323. *Cuique* B. 324. *Hoc* pro *Hic* Vin. *Et* Cus. 327. *portantibus* R. *putatur* Rz.

319. *Sanant et adusta cremati tritique.* Plin. 36. seg. 25. pag. 747.

320. Scribitur curalium, coralium, corallum, κουράλιον et κοράλλιον; idcirco prima syllaba producitur ab Ovidio, sicut a nostro, quae corripitur a Claudiano. Pleraque, quae hic leguntur, iisdem fere verbis habet Solinus 2, 41. Conf. Plin. 32 seg. 11. p. 575. Ovid. *metam.* 4, 749:

Nunc quoque curaliis eadem natura remansit,
Duritiem tacto capiant vt ab aere; quodque
Vimen in aequore erat, fiat super aequora saxum.

Conf. *metam.* 15, 416. Claudianus *in nupt. Honor. et Mar.* 10, 169:

Mergit se subito, vellitque coralia Doto.
Vimen erat, dum stagna subit, processerat vndis
Gemma fuit. — Falsa haec esse omnia non ignorant hodie, qui historia naturali vel paululum imbuti sunt.

321. Videntur veteres iisdem instrumentis vsi esse, quibus vtuntur etiam nunc piscatores, quae depicta vide in Krünitzens *Encyclopädie* vol. 44. p. 377. fig. 2566 sqq. Plinius: *occupari, euellique retibus, aut acri ferramento praecidi.*

Ipsius est, vt ait Zoroastres, mira potestas;
Et sicut scribit Metrodorus, optimus auctor,
Fulmina, typhonas, tempestatesque repellit 330
A rate vel tecto, vel agro, quocunque feratur.
Ast in vinetis aspersus, et inter oliuas,
Aut a ruricolis cum semine iactus in agros,
Grandinis auertit calamis contraria tela,
Multiplicans fructus, vt fertilitate redundent. 335
Vmbras daemonicas, et Thessala monstra repellit.
Introitus praestat faciles finesque secundos.
Collo suspensus pellit de ventre dolorem.

§. 21.

De alabandina.

Est Asiae regio, quae nomen habens Alabanda,
Fert

328. *Illius, vt dixit,* P. 329. *maximus* P. A. *quam optimus* Cor. 330. *typhonicas* Bel. 331. *geratur* A. Rz. Vin. Cus. Bel. 332. *oliua* A. 333. *Aut inde aunicul os* Bel. *sparsus* Rz. *in agris* A. *in agrum* Vin. 337. *faciles praestat* Cor. 339. *Ast* A. *habet* P.

328. Solinus: *Habet, vt Zoroastres ait, materia haec quandam potestatem.* — *Metrodorus, quod resistat typhonibus et fulminibus affirmat.*

333. Haec iam Orpheus *de lapid.* 15, 85, vnde latine reddam: *comminutum fere flauae Cereri miscens. Et omnem tibi pestem ex aruis tuis squaloresque expellet, spicarum succum exhaurientes, noxiumque grandinem, infinitis telis agro vulnus inferentem insanabile.* — Vndenam noster *grandinis tela* acceperit, nondum potui explorare. Sane non credo, eum suo ex ingenio ista depromsisse, neque verisimile est, nouisse eum Orphei βέλεμνα τῆς χάλαζας.

336. *Somnia, terrores magicos, miracula, sagas, Nocturnos lemures, portentaque Thessala vides?* Horat. *epist.* 2, 2, 209.

338. Hic versus tantum in editionibus Pictorii et Cuspin. legitur. Vincent. Bellovac. ex Arnaldo: *coralius collo suspensus epileptici casum prohibet.* Eandem virtutem laudant Albertus M. et Bartholomaeus Anglicus.

339. Alabanda vrbs Cariae, vnde varii lapides Plinio

Fert Alabandinam, cuius lux aemula sardi, 340
Iudicis ambiguum de nomine fallit acumen.

§. 22.

De corneolo.

Sed neque corneolos lapides memorare pigebit,
Qui licet obscurum videantur habere colorem,
Non

340. *sardae* Cor. 341. *Indicis* Rz. *de lumine* Rz. Totum hoc segmentum §. 21. deest in codice Vindobon. 342. *retinere libebit* A. 343. *ruborem* P. A. Cor. Cus.

nio dicuntur alabandici. Is, quem ad carbunculos refert lib. 37, 7. p. 779, idem videtur esse, de quo noster agit. *Alabandici*, inquit, *in Orthosia caute nascentes, sed qui perficiantur Alabandis. — ceteris nigriores scabrique.* Hunc *alabandinam* iam vocauit Isidorus, cuius colorem ad carchedonios accedere perhibet. Alius est alabandicus niger, quem fundi ad vsum vitri, auctor est Plinius. Illum sunt, qui magnesiam vitriariorum, *Braunstein*, esse putent; qua de sententia disputauimus in *Historia inuentionum* vol. 4. p. 409. Ex his nullius mentionem fecit Vincentius Bellov. sed Albertus M. de nostra gemma haec: *Alamandina seu alabandina ruborem habens fulgentem, et est lapis clarus fere vt sardinus.* Apud scriptores eius aeui, quod medium dicere solemus, frequenter occurrunt haec nomina gemmarum: alabandinae, alabandae, alabandiciae, alamandinae, alavandinae, almandinae, de quibus conf. Du Cange.

342. Hocce nomen in Plinii aliorumque veterum libris nusquam obuium est, nec scio, an noster primus eius mentionem iniecerit. Recentiori demum tempore mutatum illud est in *carneolum*, quasi deductum a carne. In libris de Boot, Caesalpini, Aldrovandi aliorumque legitur iam promiscue et *corneolus* et *carneolus.* Alberto M. scribitur *corneleus*, *lapis est*, inquit, *coloris carnei, hoc est, rubei, obscuri, sicut lotura carnis. Hic apud Rhenum flumen inuenitur frequentissime, valde rubeum habens fere colorem sicut minium* (falso minimum), *et quando politur, multum micat. Expertum autem est, quod*

Non spernenda tamen his creditur insita virtus.
Nam lapis hic digito, colloue gerentis adhaerens, 345
In disceptando surgentes mitigat iras.
Quique lauaturae carnis par esse videtur,
Sanguinis ex membro sistit quocunque fluorem,
Praecipue talem patitur si femina fluxum.

§. 23.

De carbunculo.

Ardentes gemmas superat carbunculus omnes; 350
Nam velut ignitus radios iacit vndique carbo,
Nomi-

344. *huic* P. Cus. 347. *bonus* pro *par* A. 348. *quemcunque* P. Rz. Bel. Totum hoc segmentum §. 22. deest in codice Vindobon.

quod constringit sanguinem, et praecipue menstruorum et haemorrhoidarum; fertur etiam iras mitigare. Hactenus Albertus M. cuius in editionibus pro *obscuri* legitur: *abscinditur;* sed *obscuri* inde retulit Matthaeus Syluaticus *in pandectis*, vbi *corneleus* scribitur. Vincentius Bellov. ex Arnoldi libro: *cornelius lapis est rufi et obscuri coloris, vt lauatura carnis; hic collo digitoque suspensus, iras mitigat, valetque contra quemcunque sanguinis fluxum, ac praecipue menstruorum.* Idem ex libro *de natura rerum: corneolus vel secundum quosdam cornelius, est lapis rubeus perlucidus, sed obscuri coloris, incisae carni similis.* Etiam Bartholomaeo Anglico dicitur *corneolus.* Etsi a sarda hunc lapidem distinguit noster, tamen plerique iam veteres eundem esse censuerunt, me non dissentiente.

350. Duorum generum sunt lapides, qui Graecis vocantur *ἄνθραξ* s. *ἀνθράκιον* et Latinis carbunculus. Alter est gemma rubino affinis, alter vero nigro colore est, similis marmori, qui in Chio inueniebatur. Hos temere confudit Plinius. Namque e carbunculo nigro fiebant specula, non e gemma ista pretiosissima et paruula. Ἄνθραξ seu *ἀνθράκιον* dicebatur gemma ob similitudinem carbonis ardentis, marmori autem illi inditum est idem nomen ob colorem atrum carbonis extincti. Conferantur quae hoc de argumento a nobis disputata sunt in *Historia inuentionum* vol. 4. P. 3. p. 298.

Nominis vnde sui causam traxisse videtur,
Sed Graeca lingua lapis idem dicitur anthrax.
Huius nec tenebrae possunt extinguere lucem;
Quin flammas vibrans, oculis micet aspicientum. 355
Nascitur in Lybia Troglodytarum regione;
Et species eius ter ternae, tresque feruntur.

§. 24.

De lyncurio.

Vertitur in lapidem quod stillat ab inguine lyncis.
Lyncurium vocitant; et calculus est pretiosus.
Nam

353. *Lingua sed graeca* P. Cus. 354. *lumen* Cus. 355. *nitet* P. Cus. *nocet* Cor. Etiam hoc segmentum desideratur in cod. Vindobon. 359. *Ligirium* V. *dicunt* P. *lapis est tamen hic pretiosus* P. A. Cus.

358. Est lyncurium e numero eorum lapidum, quorum appellationem hodiernam cum certa fide statuere non possumus, itaque de eo auctores variis dissident sententiis, quas omnes nunc non aestimabimus. Mihi quidem non multum aut fortasse non errare videntur, qui cum Agricola et Conr. Gesnero (in annotat. ad Epiphan. *de XII. gemmis* pag. 21. b.), quem ego auctorem vehementer sequor, credant, esse lyncurium succinum purissimum ac pellucidissimum, quam sententiam nuper probatam legimus in libello, qui inscribitur: *Memoria sul lincurio del cavaliere Carlo Antonio Napione.* Roma, 1795. 4. quamquam is quidem auctor nihil quidquam nouum protulerit. Attamen sunt, quae dubitationem afferre queant. Namque Theophrastus *de lapid.* §. 50, 51, 52. quo auctore omnes qui de hac re quidquam prodiderunt, vsi sunt, primum de lyncurio, deinde de succino, tanquam de rebus prorsus diuersis, loquitur. Idem etiam refert, fieri e lyncurio signa, γλύφεται τὰ σφραγίδια, atque esse gemmam, quae difficulter perficiatur; γίνεται δὲ καὶ κατεργασία τις αὐτοῦ πλείων. Atqui haec in succinum nostrum non conueniunt. Sed nolo dilatare hoc argumentum, de quo iam in *Historia inuentionum* vol. I. p. 241. multa a nobis scripta sunt. Lyncem esse animal, cui idem nomen seruauit recentior aetas, omnino

Nam credunt ipsas hoc persentiscere lynces, 360
Quae mox egestum certant operire liquorem,
Dum

360. *praesentiscere* A. Cor. 361. *properant* P. A. Cus.

omnino comprobauimus in annotationibus ad Aristotelis *auscultat. mirab.* cap. 78. p. 152. Equidem cum iis sentio, qui fabulam de lyncurii origine ortam esse censeant e nomine male intellecto, quod compositum creditum est ex λυγξ et οὖρος, vrina, cum potius ductum videatur a nomine istius terrae vel loci, vnde Graecis ista merx primum innotuit, videlicet e Liguria. Verum hac de etymologia confer. Stephanus in *thesauro linguae graecae* app. p. 1392. Salmasius ad Solin. p. 62. Bochart *hierozoic.* I. p. 799. Conr. Gesnerus *histor. quadrup.* p. 772. Fabula quidem extra modum absona et absurda est, atque vereor, ne lectoribus superuacaneum videatur id, quod ad eam declarandam conferre possum; dicam tamen, quod sentio, et dicam paucis verbis. Sunt omnino animalia, quorum vrina viscida est, et egesta refrigerataque arescit, et coit in materiam coagulo seu sebo non absimilem. Huius generis est vrina cerui, de qua confer. *Ephemer. nat. cur.* dec. 1. an. 8. obs. 30. et Halleri *elementa physiologiae* vol. 2. p. 124. Talis etiam videtur esse vrina *Cauiae capensis*, quam semper eodem loco, quem semel elegit, animal egerit, vbi ea tandem coire dicitur in materiam siccam, nigrescentem ac foetidam, qua medicina vtuntur Cafri. Saltem inuenitur in Capite bonae spei petroleum induratum, quod *Dassenpisse* vocant Belgae, putantes illud esse spissatam Cauiae, *Dasse* dictae, vrinam. Huius petrolei mentio facta est in *Nouvelle description du Cap de B. E.* Amsterdam 1778. 8. De eodem Thunberg in *Resa* I. p. 190: "Bergbeck „(bitumen), som landtmannen behagade kalla Dassenpiss, emedan han trodde „det vara inspisserad urin af „de store Bergrotterne (Cavia capensis), som der funnos. Det berättades, at „det fants i bergets springor „i myckenhet, besynnerligen vid en stor utskriutande „krants (groote krants). „Bergbecket var mycket „orent och hos landtmannen „bekant för sin nytta och „bruk uti benbrott;" vid. interpretatio germanica auctore Groskurd. 1792. I. p. 153. Conf. *Physikalisch-ökonomische*

Dum ſuper accumulant congeſtae pondus arenae,
Scilicet inuidia, ne noſtros cedat in vſus.
Electro ſimilem Theophraſtus habere colorem
Hunc ait, et ſimili paleas adducere pacto, 365
Affirmans ipſum ſtomachi placare dolorem;
Ictericis etiam priſcum reparare colorem,
Et perturbati compeſcere rheumata ventris.

§. 25.

De aëtite.

Inter praecipuos lapides numeratur aetites,
Quem petit extremis orbis Iouis ales ab oris, 370
Cuſto-

362. *Deſuper* P. Cuſ. *intumulant* Rz. 366. *Aeſtimans* B. *dolores* Rz. 367. *vigorem* R. Rz. Cor. A. m. *reuocare* Cuſ. 368. *tormina* Aldr. Etiam hoc ſegmentum deeſt in Vindob. 399. *Echites* Cor. 370. *ales Iouis orbis* Rz.

ſche Bibliothek 4. p. 8. et vol. 17. p. 224. Buffon. *hiſtor. natur. quadruped.* ed. Berolinenſ. vol. 14. p. 59 et p. 108. Quod reliquum eſt, animal in Europa, quando degere cogitur, ſolet vrinam protinus terra operire, (*Schriften der Berliner naturforſchenden Geſelſch.* vol. 3. p. 281.) ſicut operiunt etiam alia animalia, quorum quaedam inuidere hominum vſui, opinata eſt antiquitas.

368. Alberto M. dicitur valere contra dolorem ſtomachi et icteritiam et fluxum ventris.

369. In libris manuſcriptis vulgo legitur *Etites* vel *Ethites*, et ſic etiam ſcripſiſſe poetam noſtrum, veriſimile eſt, cum nomen fecerit trium ſyllabarum, quod quatuor habere, probatur et etymologia, cum ſit deductum ab ἀετὸς, aquila, et auctoritate Priſciani *perieg.* v. 985:
Hic aëtites eſt; ſonitum cui ſpiritus addit
Arcanum crepitans, praegnantibus vtilis aegris.
Solent aëtitae conſtare ex arena et terra martiali, quae arenam glutinat, quapropter etiam color plerumque ferrugineus vel fuluus eſt. Vbi magna eorum copia eſt, ibi excoquuntur in ferrum. Ita fieri hoc metallum in officinis ferrariis iuxta pagum Spadanum (Spa), auctor eſt Monnet

Custodem nidi defensoremque futurum,
Quo valeat pullis dubios auertere casus.
Continet hic alium praegnantis more lapillum.
Creditur ergo potens praegnantibus auxiliari,
Ne vel abortiuum faciant, partuue laborent; 375
Appensus laeuo solito de more lacerto.
Confert praeterea gestanti sobrietatem.
Auget diuitias, et amari cogit habentem,
Victoremque facit, populique fauoribus ornat.
Incolumes pueros dat viuere, siue puellas, 380
Atque caducorum fertur cohibere ruinas.
Si quis suspectus tibi sit de fraude veneni,
Tuque probare velis sua num sit iniqua voluntas,
Participem mensae, quem formidas, adhibeto;
Pulmento posito, cui sit submissus aetites, 385
Si fraus corde subest, tentans glutire, nequibit;
Si tuleris lapidem, cupide gustata vorabit.
Puniceum lapis hic memoratur habere colorem,
Oceanique latens in littoribus reperitur,
Aut aquilae nidis, aut Persarum regione, 390
Quem gemini Pollux Castorque tulisse feruntur.

§. 26.

372. *semper* pro *pullis* Cor. 381. *prohibere* P. Cus. *sedare* A. m. 387. *Sustuleris* pro *Si tuleris* B. Rz. 388. *Purpureum* Cor. *perhibetur* Cor. 391. *leguntur* P. Cus. Etiam hoc segmentum deest in Vind.

Monnet in *Exposition des mines*. Lutetiae 1772. 12. Quidquid veteres hoc de lapide memoriae prodiderunt, congessit diligentia C. Gesneri in aquilarum historia p. 181. Multa habet quoque Bochart. *hierozoic.* vol. 2. P. 2. cap. 27. p. 312. Conf. Wallerii *systema mineral.* 2. pag. 614.

373. Plinius lib. 10. cap. 3: *est lapis iste praegnans; intus cum quatias, alio velut in vtero sonante.*

382. Eodem modo Graeci adhuc tempore Bellonii fures deprehendi posse, opinabantur. Vid. *obseruation.* lib. 2. cap. 23. p. 97.

390. Haec fere omnia refert Vincent. Bellovac. *spec. natur.*

§. 26.

De ſelenite.

Nec ſelenitem fas eſt omnino taceri,
Qui velut herba virens, et jaspidis aemula gemma,
Luna-

392. *Non ſic* Bel. *ſileri* Rz. Cor. *ſilere* A. Bel. *tacere* A. m.
393. *Quae* B. Cuſ. Rz. Bel.

natur. lib. 8. cap. 23. p. 505. ex Arnoldi de Saxonia libro deperdito de virtutibus lapidum: *aëtites lapis eſt punicei coloris, qui reperitur in aquilae nidis, aut in Perſia, aut in littoribus oceani; hic alium lapidem continet, et in ſiniſtro ſuſpenſus lacerto, praegnantibus confert; caſum caducorum prohibet, contra etiam abortum et laborem praegnantis valet. Si de veneni fraude aliquis ſuſpectus eſt, hic lapis ſub eius cibo ſuppoſitus, ipſum deglutire prohibet, ſi reus eſt. Si vero lapidem a cibo ipſo ſubtraxeris, mox eundem cibum deglutiet.*

392. Prima ſyllaba corripitur. Sic Virgil. aen. 3, 105 — *palmoſa Selinus*. Silius Ital. 14, 200 — *arbuſta Selinus*, et Priſcianus *perieg.* 999:

Atque ſelenites, lunaris imagine lucis
Qui decus et minuit proprii ſplendoris, et auget.

Quam ob cauſſam Alardus cenſet legendum: *Necque ſelenitem*. De hoc lapide Plin. lib. 37. ſeg. 67. p. 793. Solinus 37, 21. Iſidorus lib. 16, 10. Auguſtinus *de ciuit. Dei* lib. 21. cap. 5. Priſcianus l. d. Dioſcorides lib. 5. cap. 159. p. 388. Photius *biblioth.* ex Damaſcio p. 1065, vbi Synodites vocatur. Galenus lib. 9. *de ſimplic.* cui quoque, ſicut Dioſcoridi, ἀφροσέληνος dicitur. At quidquid veteres hocce de lapide memoriae mandarunt, non ſufficit ad eum agnoſcendum. Qui ſeleniten veterum contendunt eſſe eam gypſi varietatem pollucidam et multis lamellis fiſſilem (*lamelloſam* vulgo), quae noſtris mineralogis etiam *ſelenites* vel *glacies Mariae* ac Italis *alumen ſcajolae* dicitur, ii non aliud habent, puto, argumentum, niſi quod eundem opinentur lapidem eſſe, qui Galeno *de anatom. admin.* lib. 9. διαφανὴς λίθος vocatur. Hunc, ait, eſſe translucentem atque findi in tenues lamellas ad vſum feneſtrarum. Verum id dubio coniectatur argumento. Conf. C. Gesneri lib. *de figuris lapid.* p. 46. De Boot cap. 215. p. 396.

Lunares motus et menstrua tempora seruat.
Crescit enim luna crescente, minorque minuta 395
Efficitur, tamquam caelestibus anxia damnis.
Idcirco sanctus lapis a plerisque vocatur.
Dicitur esse potens ad amorem conciliandum.
Languentes etiam phthisicosque iuuare putatur.
Toto gestatus crescentis tempore lunae, 400
Nec minus et toto per detrimenta fluentis,
Effectus miros, et commoda plurima praestat.
Hanc autem gemmam memorant in Perside nasci.

§. 27.

De gagathromeo.

Ast diuersicolor, quem dicunt gagatromeum,
Pelli capreoli similis lapis esse refertur. 405
Quem

399. *Languores lenit, phthisicosque* Bel. *releuare* pro *iuuare* Rz. 400. *constantis* pro *crescentis* Rz. 401. *decrementa* P. A. Rz. 402. *plurima commoda* Rz. 403. deest apud Bel. Totum segm. deest in Vindob. 404. *Et* pro *Ast* Vin. *gagatoneum* Rz. *gorgotromaeum* Cor. *gagatromeum* A. Vin. 405. *capreolae* Rz. Vin. Cus. *lapis iste* Rz.

404. Nomen vario modo scribitur; Alberto M. qui post Avicennam eo primus vsus videtur: *gagatronica;* Matthaeo Sylvatico in *pandect.* edit. Tauronensi anni 1526, *gagacromeon;* Camillo Leonardo et *garatronicus* et *galgatromeus;* in libris manuscriptis Marbodi: *gagatoneus, gorgotromaeus, gagatromeus*, penultima semper longa; apud Boot: *garatromius.* Quae Albertus M. tradidit haec sunt: *Gagatronica est lapis diuersi coloris sicut pellis capreolae, cuius virtutem Avicennam dicit esse, quod victores reddat se gestantes. Expertum autem dicunt esse in Alcide principe quodam, quod quoties hunc lapidem secum habuit, semper vicit in terra et mari; quoties autem caruit, fertur hostibus succubuisse.* Eadem repetiit Matthaeus Sylvat. Sed noua quaedam addidit Camillus, nescio vnde petita: *Garatronicus et a quibusdam galgatromeus est lapis rufus, aspersus venulis croceis, similisque capreoli pelli.* — Omitto quae de Achille,

Quem qui gestarit dux pugnaturus in hostem,
Hostem depulsum terraque marique fugabit.
Istius Alcides ope multa pericula vicit;
Succubuit, quotiens lapidem non sustulit istum.

§. 28.

De ceraunio.

Ventorum rabie cum turbidus aestuat aër, 410
Cum tonat horrendum, cum fulgurat igneus aether,
Nubi-

406. *portarit* P. 407. *terra* B. 410. *auster* Bel. 411. *fulminat* P. Vin. Cus.

Achille, non de Alcide, refert: *Orientales magnam copiam habent, et ex ipso ensium capulos fabricant, ne in proelia euntes eo careant, cum eius virtus sit reddere gestantem victorem.* Vincent. Bellovac., Bartholomaeus Anglicus, Simon Januensis, Agricola et Aldrovandus huius lapidis mentionem non iniecerunt. Cornarius, cui *gorgotomaeus* scribitur, nomen ductum a gorgonia suspicatur. Neque decet sileri coniectura collegae coniunctissimi Tychsen, esse nomen gagatromaeum compositum ex *gagate* et *rumi*, quod arabice significat *graecum*, vt sit gagates graecus. Nec obstant capuli ensium, quos e gagatromaeo olim confectos esse, perhibet Camillus; cum in Anglia et Germania e gagate globuli varii et pyxides et multa alia formantur.

410. Duorum vel trium generum videntur esse lapides, qui Plinii aetate vocabantur ceraunia, quae recentiores ita exposuerunt, vt vnum genus a Plinio gemma dictum et ad asterias relatum, putent esse asteriam nostratium, seu fragmentum seu articulum zoophyti cuiusdam deperditi; alterum autem genus censeant esse belemniten. Tertium denique genus, quo pertinent lapides, qui Plinio securibus similes scribuntur, et qui non aliubi inueniri ait, quam in loco fulmine icto, creditur comprehendere lapides siliceos, cuneiformes, in aciem secantem desinentes, arte formatos a maioribus in vsum cultrorum vel securium, qui subinde eruuntur e tumulis.

Nubibus illisis, coelo cadit iste lapillus,
Cuius apud Graecos extat de fulmine nomen.
Illis quippe locis, quos constat fulmine tactos,
Iste lapis tantum reperiri posse putatur. 415
Vnde ceraunius est graeco sermone vocatus.
Nam quod nos fulmen, Graeci dixere ceraunon.
Qui caste gerit hunc, a fulmine non ferietur,
Nec domus aut villae, quibus affuerit lapis ille.
Sed neque nauigio per flumen vel mare vectus, 420
Turbine mergetur, vel fulmine percutietur.
Ad caussas etiam, vincendaque proelia prodest,
Et dulces somnos, et dulcia somnia praestat.
Huic binae dantur species, totidemque colores.
Crystallo similem Germania mittere fertur, 425
Caeruleo tamen infectum rutiloque colore.

Mittit

412. *elisus* A. Cor. *illusus* R. 416. *dictus* P. 419. deest in P. 420. *flumina* P. Rz. A Cus. 421. *nec* pro *vel* P. 423. *et somnia laeta ministrat.* R. Vin. Rz. Cor. sed hic: *ministrans,* 425. *Carmania* Cus. *Carinaria* A. 426. *tantum* pro *tamen* P. Rz. *rutilumque* R. Vin.

mulis. Marbodus, Entzelius aliique haec ita confudisse culpantur, vt quae Plinius de gemma tantum praedicauit, ii etiam ad lapides arte formatos retulerint. Verum non libet hac de re diligentius disputare; quidquid agas, incertum efficies nihil. Conf. Conr. Gesnerus *de figuris lapidum* p. 63. inprimis Lehmann in *Histoire de l'academ. de Berlin.* vol. 10. an. 1754. p. 67. qui eam asteriam, quam gemmam Plin. inclusam lucem pupillae modo quandam continere dicit, inuenisse sibi videbatur. Equidem lapillum saepius vidi Petropoli, vbi cum viro per duos annos familiariter vixi, neque vnquam dubitaui, quin sit varietas achatis. Ceterum κεραυνιται a Clemente Alex. in *paedagogo.* 2, 12. p. 505. inter ornamenta muliercularum vocantur.

419. Ὁμοιόπτωτον est siue παρόμοιον. Quale est illud Propertii lib. 3. *Lydus Dulichio non distat Croesus ab Iro.* Sic v. 421, ὁμοιοτέλευτον. ALARDVS.

Mittit et Hiſpanus, regione manens Luſitana,
Flammas ſpernentem, ſimilemque colore pyropo.

§. 29.
De heliotropio.

Ex re nomen habens eſt heliotropia gemma,
Quae ſolis radiis in aqua ſubiecta batillo, 430
Sangui-

427. *Mittit et Hiſpanus ſimilem fulgore pyropi.* P. 428. *ſpargentem* Cuſ.
430. *Quod* pro *Quae* Cor. *in aquae* Rz. Cor. Vin. *batillo* R. A. P. Rz. Cor. Cuſ. *bacillo* Aldr. *patillo* Bel. *vacillo* B. *vatillo* Vin.

428. Ego apud Graecum auctorem pyropum appellatiue pro gemma legiſſe, iam non memini. Epiphanius adiectiue vtitur, Sardium ſcribens πυρωπὸν τῷ εἴδει, id eſt, colore igneum. Inter Latinos poetae ſoli, puto, hac dictione pro gemma vtuntur, vt Ovid. *Metam.* 2, 2: *Clara micante auro, flammasque imitante pyropo.* Propertius 4, 11, 21: *Picta nec inducto fulgebat parma pyropo.* Lucretius 2, 802. *Namque alius fit vti rubro ſit clara pyropo.* Haec Gesnerus *de figuris lapidum* pag. 54.

429. Conf. Plin. 37, 10. ſeg. 60. p. 790. Solin. cap. 27. Iſidor. *orig.* 16, 7. et Priſcian. *perieg.* 254:

Hic lapis, heliotropius qui nomine vero
Dicitur, eſt; vertit radios nam ſolis in vnda,
Si quis cum fuſa labris immergat aënis,
Sanguinesque rubens reſplendet luce coloris;
Purior at ſoli renitet nudatus ab vndis.

At nullis rationibus concludere poſſumus, quis ſit lapis heliotropium l. heliotropius. Nam iis, qui iaspidis dicunt varietatem viridem guttis rubris diſtinctam, argumenta deſunt, quibus opinionem probare queant.

430. Omnes quos viderim codices habebant aut *parillo*, aut *bacillo*, aut *patillo*, aut *Bathyllo*, ceu videatur fieri mentio de Bathyllo adoleſcente Samio. — Verum ego, vel omnibus refragantibus exemplaribus, non dubitem legere *batillo*, vt ſit diminutiuum ἀπὸ τοῦ βάτος, i. cadus, voce nulli non nota; vt ſit ſenſus: in aqua ſubiecta batillo. i. deiecta in vas aquae. Nec me praeterit,

Sanguineum reddit mutato lumine solem,
Eclypsimque nouam terris effundere cogit.
Denique post modicum vas ebullire videbis,
Aspergique foras subitae scaturiginis imbrem,
Vt fit cum nimbis distillat turbidus aër. 435
Imbres de coelo vocat, adstringitque serenum.
Se quoque gestanti dat plurima vaticinari,
Atque futurarum quasdam cognoscere rerum.
Hosque bonae famae, quibus est data, laudibus ornat,
Seruat et incolumes, producens tempora vitae. 440
Sanguinis adstringit fluxum pellitque venena;
Nec falli poterit, lapidem qui gesserit istum.
Tot bona diuino data sunt huic munere gemmae,
Cui tamen amplior his concessa potentia fertur;
Nam si iungatur eiusdem nominis herba, 445

Carmine

431. *nomine* pro *lumine* Vin. 432. *effundere* B. A. *offundere* Rz. *infundere* Cor. 433. *modice* Cusp. 434. *Aspergitque* Vin. Cus. 435. *Vt sit* Cor. *nimbos* A. in editione Alardi versus sic sequuntur: 35. 37. 36. 38. 436. *Nimbos* P. Cus. Hic versus deest in cod. Victorino et Redonensi et Vind. et in A. et Cor. 437. *Sed* pro *Se* P. Aldr. 438. *praenoscere* P. A. Cor. Cus. *praedicere* A. m. *quaedam* A. 439. *Nosque* P. Cus. 444. *iis* pro *his* A. *hic esse potentia fertur* B. 445. *cingatur* A. *coniungatur* Ald. *herbae* R. P. Rz. Vin. Cus. Aldr.

terit, quod interpres Originis *homelia in Leviticum* 9. cap. 16. legit: *et sumet*, inquit, *plenum batillum carbonibus ignis de altari quod est contra dominum.* Tò πυρεῖον Graece est, quod alii vertunt thuribulum. ALARDVS.

Vatillum, quod legitur in codice Vindob. confirmare videtur sententiam Salmasii, qui *vatillum* dicat diminutivum a vase, quasi vas parvum. Conf. Salmas. ad Trebellionis Claudianum cap. 14. p. m. 336. *Bacilla*, *bacille*, *bacile* in libris medii aeui dicitur peluis, nobis *Becken*. Vid. Du Cange.

445. *Heliotropia*, inquit Varro *de re rust.* lib. I. cap. 46. *vocant flores, qui ad solis ortum mane spectant, et eius iter ita sequuntur ad occasum, vt ad eum semper spectent.* Horum magna est frequentia, quo pertinent inprimis reseda et flores semiflosculosi. Conf. *Familles des plantes par Adanson.* I. p. 55.

Carmine legitimo, verboque ſacrata potenti,
Subtrahit humanis oculis quemcunque gerentem,
Hanc nunc Aethiopes, nunc Cyprus et Africa mittit
Sanguinis aſperſam guttis, ſimilemque ſmaragdo.

§. 30.

De geranite.

At geraniten vetus experientia laudat. 450
Iſte colore niger ſuperat virtute colorem;
Quem prius abluto ſi quis geſtauerit ore,
Dicere mox poterit, quid de ſe cogitet alter.
Huic

446. *verbo* B. 447. *quaecunque* A. Verſus 442–448. in edit. Ranz. male ad lyncurium translati ſunt. 449. *aſperſum* Cuſ. Ald. 450. *Et* pro *At* R. A. P. *Aſt* Cor. *geracbiten* B. Rz. *Hieracitem* P. Cor. A. m. Cuſ. 452. *Hunc* pro *Quem* Rz. *guſtauerit* B.

450. Legendum eſt haud dubie: *Et geraniten.* Plin. 37, 10. vbi de gemmis, quae ab animalibus cognominantur: *et a collo gruis geranites. Geranites ſimilitudinem habet colli gruis, quam Graeci γέρανον vocant.* Hesiodus *op. et d.* 446:

Φράζεσθαι δ' εὖτ' ἂν Φωνὴν
γεράνου ἐπακρύσης.

Conſidera vero, cum vocem
gruis audieris.

Quamquam malim *hieracitem*, niſi obſtaret carminis ratio. Alardvs.

De hoc Albertus M. *gerachidem* (ſic) *lapis eſt, vt fertur nigri coloris; probatur autem veritas huius lapidis ſic, quod geſtans lapidem totum corpus ſuum vnctum melle, muſcis et veſpis exponit; et ſi intactus manet ab eis, lapis eſt verus; et ſi deponet lapidem, ſtatim muſcae et veſpae ſuper mel cadunt et ſugunt. Aiunt autem, quod in ore portatus, facit bene iudicare opiniones et cogitationes. Fertur etiam, quod geſtantem ſe hominem amabilem et gratioſum reddit.* Eadem Vincent. Bellovac. de hieracite ex Ariſtot. libro de lapid. et ex Arnoldo. Bartholomaeo Anglico ſcribitur *geranites*, et Matthaeo Sylvat. *garatides.* De hieracite Plinius l. c. nihil refert praeter nomen ductum ab accipitre, ἱέραξ.

Huic quoque ſemper ineſt imperatoria virtus,
Qua nequeat mulier quicquam prohibere petenti. 455
Cuius ſic virtus perhibetur poſſe probari.
Muſcis expoſitum corpus nudato gerentis,
Lactis commmixto mellisque liquore peruunctum,
Intactum cupido, miraberis, agmine linqui.
Si lapidem tuleris, facto grege, ſpicula figent, 460
Imbutamque cutem ſugent per vulnera mille.

§. 31.

De hephaeſtite.

Naſcitur in bimari pretioſior aere Corintho
Dictus hephaeſtites, rutilans lapis et rubicundus,
Qui ſi feruenti fuerit coniectus aheno,
Ignibus exultans prius, illico ſiſtitur vnda, 465
Frigida poſt modicum lapidis virtute futura.
Fructibus a terrae volucres arcere locuſtas,
Et nebulas ſteriles et grandinis improba fertur.
Verbera, nec turbo (quos protegit iſte) nocebit.
Ad ſolem poſitus radios emittit vt ignem, 470

Mirantes

454, 455. non habet Beaugendre. In edit. Ranzov. ita: *Huic quoque ineſt virtus imperatoria quaedam, Quae nequeat quicquam prohibendo negare petenti.* — *Quo* pro *Qua* P. 456. *Huius* Cor. 458. *peruncto* Vin. 459. *liquido* pro *cupido* Rz. *linquent* Rz. 460. *cultris* pro *tuleris* A. 461. *figunt* pro *ſugent* P. Cuſ. Hoc verſu caret edit. Ranz. 463. *Dicta* — *gemma* — *rubicunda* Cor. *hepheſtites* P. A. Cor. *epiſtites* Rz. Vin. 464. *Quae* — *coniecta in* Cor. *adiectus* Vin. Cuſ. 469. *nocebunt* P. Vin. Cuſ. 470. *et* pro *vt* Rz. Cor. Vin. Cuſ.

462. Horat. od. 7. *bimariſue Corinthi moenia laudabunt alii.* At non in Corintho, ſed in Coryco naſci hunc lapidem tradiderunt Plinius atque Iſidorus. Propterea Cornarius vult emendari Plinium a Marbodo, ſed Harduino videtur noſter raptim curſimque legiſſe in Plinio Corinthum pro Coryco.

470. Quoniam in ſole, vt ait Plinius lib. 37, 10. p. 791, aut ſoli appoſitus, vti reddidit Iſidorus, aridam materiam accendit, nomen a Vulcano inditum eſt huic lapidi; ἡφαιςίτης, quaſi gemma Vulcania.

Mirantes oculos perſtringens luce coruſca.
Accenſus idem compeſcit ſeditiones,
Et tutum ſeruat dubia ſub ſorte gerentem.
Pectore ſed memori fixum teneamus oportet,
Qua cor parte iacet lapides hos eſſe gerendos. 475

§. 32.

De haematite.

Sumſit haematites graecum de ſanguine nomen,
Naturae lapis humanae ſeruire creatus,
Styptica cui virtus per multa probatur ineſſe;
Nam palpebrarum ſuperillitus aſperitatem,
Et viſus hebetes, pulſa caligine, ſanat, 480
Eius raſurae ſi glarea mixta ſit oui.
Succo dilutus, quem punica mala remittunt,
In medicinali valet ad collyria cote,
Vel reſolutus aqua, iuuat hos, qui ſanguinis ore
Spumas emittunt, et quae ſunt vlcera curat. 485
Potatus ſtringit patitur quem femina fluxum,
Carnes creſcentes in vulnere, pulueris huius

Vis

471. *Nutantes* Rz. 475. *Hac* pro *Qua* R. 476. *Fert* pro *ſumſit* Cor. *graeco* Vin. 477. *paratus* Vin. 478. *Myſtica* Vin. *Typica* B. 480. *ſeruat* Rz. 481. *Huius fragmento* Ald. *ramento* Vin. *ramentis* P. Cuſ. *fragmento* A. Cor. *ramento* — *iungitur* Rz. 482, 483. pro his habet Rz.: *Succo dilutus velut ad collyria cote.* 483. *velut* pro *valet* B. *valet* Cor. *veluti collyria cote.* A. P. Vin. Cuſ. Ald. 485. *Guttas* Cuſ. *Guttas* — *et qui* P. *et quae linit vlcera ſeruat.* Rz. *ſanat* A. Cor. Vin. 486. *pariterque femina fluxum* Ald. 487. *Creſcentes carnes* Rz.

476. Quidquid veteres de hoc lapide litteris tradiderunt, collectum legitur in I. L. Bauſchii *ſchediaſ. de lapide haematite et aëtite, ad mentem A. N. Cur.* Lipſiae 1665. 8. Neque noſtra aetate eius vſus penitus negligitur a medicis, de quo conf. Gmelin *apparat. medicam. miner.* I. p. 320. Marbodus primam ſyllabam male corrupit. Errant etiam qui de *haematitite* hodie loquuntur, cum nomen ſit primae declinationis, ſicut *aëtites, pyrites.*

Vis premit, et ventrem retinet ſine mora fluentem,
Vino dilutus veteri bibitusque frequenter.
Serpentis morſum, vel quod fit ab aſpide vulnus, 490
Egregie curat, reſolutus aquis et inunctus.
Mixtus melle poteſt oculos ſanare dolentes.
Veſicae lapidem bibitus diſſoluere fertur.
Hic ferrugineo rufoue colore notatur.
Africa mittit eum, ſed et Aethiopes, Arabesque. 495

§. 33.

De asbeſto.

Arcadiae tellus lapidem producit abeſton.
Ferreus huic color eſt; naturae mira poteſtas;
Nam

488. *redimet* A. Ald. *ſine more* R. A. Cor. 489. *fruenter* R. id eſt frugaliter. 490. *morſus* P. 491. *ſanat* A. 494. *rubroque* Ald. 496. *abeſton*. A. B. V. C. P. Rz.

496. Plin. lib. 37. ſec. 54. p. 787: *Asbeſtos in Arcadiae montibus naſcitur, coloris ferrei.* Solinus c. 7, 13: *Asbeſto nomen eſt, ferri colore, qui accenſus ſemel, extingui nequitur.* Priſcianus perieg. v. 416:

Hic naſci lapidem, qui tacto accenſus ab igni
Extingui nequitur; quem Graii nomine vero
Asbeſtum memorant. Ferri nitet ille colore.

Asbeſtus horum auctorum videtur eſſe lapis diuerſus ab amianto Plinii, Dioſcoridis lib. 5. cap. 158, aliorumque. Nam asbeſtus, (id eſt, lapis qui deleri aboleriue non poteſt) accenſus ſemel extingui nequit. At amiantus Plinio lib. 36. ſec. 31. p. 749. ſcribitur igne nihil deperdens. Hic quidem ſine controuerſia eſt idem lapis, qui hodie asbeſtus, Linneo p. 55. *Amiantus asbeſtus* dicitur, ſimilis alumini, vt ait Plinius. Eſt vero alumen Plinii ſeu Dioſcoridis ϛυπτηρία σχιϛὴ, halotrichum, Amianto asbeſto Linnei non abſimile, quod probauimus in *Hiſtoria inuentionum* vol. 2. pag. 95. Hinc formatae ſunt olim, ſicut refert Dioſcorides, et formantur etiam nunc ſubinde, telae, ſpectaculi gratia, πρὸς θέαν, quae igne non abſumuntur. Mihi quidem dubium non eſt, quin linum quoque

Nam ſemel accenſus conceptos detinet ignes,
Extinguique nequit, collucens perpete flamma.
Hinc et apud Graecos asbeſton dicitur inde, 500
Quod ſemel accenſum iam non extinguere poſſes.

§. 34.

De peanita.

Gignitur in Machedum regione lapis peanitas,
Feminei ſexus referens imitando labores.
Nam

499. *perpeti* P. *Et nequit extingui* Vin. 500 et 501. adſunt in A. et apud Aldrov. ſed deſunt in R. Vin. Cuſ. P. Rz. 502. *Macedum* Vin. Cuſ. Cor. P. A. Rz. *Machedum* B. *Machetum* R. *Machicorum*, pays des Machicores, apud Madagaſcar. Vide Diction. Beaudran. ad *Machicolium*. BEAUGENDRE. *peanites* Vin. Cuſ. P. Cor. Rz. *paeanites* ſ. *peantis* A. 503. *mutando* R. *irritando* B. m.

quoque viuum ſeu asbeſtinum, quod Plinius lib. 19. ſect. 4. p. 157. dicit, ad asbeſtum Linnei ſit referendum, etſi Plinius illud diuerſum temere opinatus ſit. Quod ſic ego interpretor, vt exiſtimem, Plinium Graecorum relationem non ſatis intellexiſſe. Cuiusnam vero generis ſit asbeſtus Plinii, non facile dixerim. Fabulam arbitror, ortam ex relatione de amianto non intellecta, atque e falſa nominis asbeſti explicatione. Non poſſe extingui lapidem putauit Plinius, quem Graeci comburi non poſſe perhibuerint. Aut me omnia fallunt, aut asbeſtus idem vere eſt lapis, qui amiantus. Idque cum coniectura probalile eſt, tum aliquo etiam veſtigio indicatur. Nam linum quod amiantinum fuit, nominauit Plinius asbeſtinum. Sed haec hactenus. Conferantur quae recte diſputata ſunt in Mercati *metallotheca* p. 158. Caeterum noſter *abeſton* ſcripſit metri cauſſa per ſyncopen.

502. Et hic locus non vno modo fuit corruptus, alii codices habebant *mateum*, alii *mitheum*. Non ſuccurrentibus exemplaribus, ita legendum arbitror: *Gignitur in Macedum*. Sed nec hic quoque verſus ſatis legitima conſtat ſtructura. Quid ſi ita mutes: *Et paeaniten lapidem Macedonia gignit*. ALARDVS.

Plin. 37. ſec. 66. p. 793. *Paeantides, quas quidam gemonidas*

Nam quibus ex cauſſis, dubium, ſed tempore certo
Concipit et parit, et parientibus auxiliatur, 505
Vltima quas vrget dubii diſcriminis hora.

§. 35.

De ſagda.

Difficile gemmas ſuper omnes ſagda repertur.
Nunquam ſciretur niſi ſe daret inueniendam,
In medio ſiquidem natus lapis iſte profundo,
Naues vi quadam petit e regione meantes 510
Et praelabentis tabulis haerendo carinae
Ad portum vehitur, merx ignaris data nautis.
Eſt autem morſu tabulae ſic fixa tenaci,
Quod nequit abraſa ligni ſine parte reuelli.
Huic praſinus color eſt; regio Chaldaica tellus. 515

§. 36.

504. *Sed* pro *nam* et *nam* pro *ſed.* P. 506. *vexat* P. Cuſ. A. m. *Vltima quas dubii diſcrimiuis hora fatigat.* Rz. 507. *Difficilis* P. A. Vin. Cuſ. Bel. *ſada* B. *ſadda* Vin. R. *repertu* P. A. Cor. Bel. *reperto* R. *Difficiles — repertus* Rz. Vin. 508. *Nusquam* Cor. *inueniendum* Rz. 509. *incautas* pro *natus* A. m. 510. *Naues incautus petit* Bel. *Naues in quadam* R. Vin. Bel. 511. *praelabentis* Rz. Bel. 512. *Ad portum trabitur maris, ignaris* A. Bel. *mox* pro *merx* Rz. Cor. 514. *abraſi* Rz. 515. *Praxinus huic* B. *Huic praſius* A.

monidas vocant, praegnantes fieri et parere dicuntur, mederique parturientibus. Nam tales in Macedonia iuxta monumentum Tireſiae inueniuntur, ſpecie aquae glaciatae. Eadem Solinus cap. 9. §. 24. Priſcianus *perieg.* v. 439:

Concipit et parit hic naturae
munere gemma,
Quam paeaniten perhibent; praegnantibus iſta
Auxilium confert, facilis releuamine partus.

507. Plin. 37. ſec. 67. p. 793: *Sagdam Chaldaei adhaereſcentem nauibus inueniunt, praſini coloris.* Plura addidit ſua ſponte Solinus cap. 17. §. 8. Sed de lapillo, qui caſu et fortuito adhaeſit ad carinam nauis, vbicunque littus raſerit, diſſerere non expedit.

515. Haud dubium eſt, quin legendum ſit: *Huic praſius color eſt*, i. viridis, ἀπὸ τοῦ πρασίζω, quod ſignificat vireſco. Sidonius; *praſium vitrum.* Alardvs. At in editionibus, quae mihi in promptu ſunt, legitur lib. 2. epiſt. 10: *praſinum vitrum.*

§. 36.

De medo.

Aſt in Medorum regione lapis reperitur,
Quem medum vocitant, mortis dator atque ſalutis;
Namque ſuper cotem, mulieris lacte ſolutus,
Quae ſemel atque marem peperit, perſanat inunctus
Viſu fraudatos, multo iam tempore coecos. 520
Cos medicinalis viridis ſolet eſſe coloris
Lacte ſolutus ouis, ſemel atque marem parientis.
Expellit veterem ſimili ratione podagram,
Et feſſas reficit ſub anhelo pect re fibras;
Hoc et nephritici ſaneſcunt vnguine renes. 525
Debet in argento mixtus vitroue reponi,
Ieiunoque dari; ſic vtile ſit medicamen.
At reſolutus aquis cotis ſibi fragmine mixto,
Et porrectus ei tibi quem decreueris hoſtem,
Vt lauet inde ſuam, quaſi pro medicamine, frontem, 530
Obdu-

517. *Dicitur hic Medis mortis* P. Cuſ. *mentis* pro *mortis* Bel. *medium* Vin. Bel. *medeam* A. m. 520. *iam multo* Bel. *ſanos* pro *coecos* Bel. 521. *Poſt* pro *Cos* Rz. *Qui* pro *Cos* Cor. *Quos* pro *Cos* R. Totus verſus deeſt in P. 523. *parili* pro *ſimili* R. Vin. *ſimili de more pod.* Bel. 525. *Hoc quoque nephritici* P. Cuſ. *phrenitici* Vin. Bel. *ſanantur ab vnguine renes* Rz. 526. *mixtum* Rz. *clauſus* pro *mixtus* Cor. *nitroue* Bel. 528-532. deſunt in Bel.

516. De hoc lapide nihil conſtat, praeter quam quod tradidit Plinius lib. 37. cap. 10. ſec. 63. p. 792, et repetiit Iſidorus.

521. Mira verborum portenta huc irrepſerunt, nempe: *hos*, *quos* et *dos*. Fortaſſe legendum eſt: *Cos medicinalis.* ALARDVS.

Cos medicinalis, cuius noſter mentionem fecit iam verſu 483, ἰατρικὴ ἀκόνη, eſt cos et mortarium, in quibus medicamenta teruntur, de quo conf. Foeſii *oeconomia Hippocratis* p. 17. et Salmaſius ad Solinum p. m. 937. Lapides mortariorum medicinalium recenſet Plinius lib. 36. c. 22. ſec. 43. p. 752.

Obducet miſeros, extincto lumine, vultus.
Si potum dederis, vomito pulmone peribit.
Hic totus niger eſt, ſed non et tota poteſtas.
Candida, dum prodeſt, dum laedit, nigra vocetur.

§. 37.

De chalazia.

Eſt quae candorem fert grandinis atque figuram 535
Ictibus innumeris inuicta chalazia gemma,
Cuius naturae vis tanta probatur, vt omni
Tempore frigida ſit, nulloque caleſcat in igne.

§. 38.

De hexacontalitho.

Hexecontalithos lapis ex re nomen adeptus,
Qui ſexaginta modico gerit orbe colores, 540
Corporis exigui numero diſpendia ſupplet,
Dum tot gemmarum fert gemmula ſola colores.
In Lybia lapis hic reperitur apud Troglodytas.

§. 39.

531. *Obducit* Rz. Vin. Cuſ. 533. *ſed non nigra tota* P. Vin. Cuſ. *ſed non eſt nigra* A. *nec non et nigra* Cor. *ſed non eſt tota* Bel. *ingrata* pro *tota* A. m. 534. *vocatur* Bel. 535. *At* pro *Eſt* B. *gelatia* Rz. 536. *omnimodis* P. A. Vin. Cuſ. Cor. Rz. 540. *quadraginta* Rz. *ore* pro *orbe* Rz. 541. *ſupplens* Vin. Cuſ. P. 542. *decorem* pro *colores* P. A. Rz. Vin. Cuſ.

533. Id eſt, non mala et infelix ex toto, quia rite vtentibus conducit. Pictorius.

535. Plin. lib. 37. cap. 11. p. 794: *chalazias grandinum et candorem et figuram habet, adamantinae duritiae. Narrant etiam in ignem additae munere ſuum frigus.* Solinus cap. 37. Iſidor. lib. 16. cap. 10.

539. Plin. 37, 10. p. 791. Solinus 31. § 3. *Tantum lapide vno gloriantur* (Troglodytae), *quem hexecontalithon nominamus, tam diuerſis notis ſparſum, vt ſexaginta gemmarum colores in paruo eius orbiculo deprehendantur.* Iſidor. 16, 12.

§. 39.

De chelonite.

Indica testudo lapidem mittit chelonitem,
Gratum purpureo, varioque colore nitentem, 545
Quem si sub lingua loto quis gesserit ore,
Posse, Magi credunt, hunc diuinare futura,
Orto mane die sextam dumtaxat ad horam.
Tempore quo lunae subcrescere cernitur orbis,
Sed luna prima lapidis praedicta potestas 550
Totius

544. *mittit lapidem* Rz. Vin. Cus. 545. *Rarum* pro *Gratum* Ald.
547. *Nosse* pro *Posse* Bel. 549. *quod* pro *quo* A.
550. deest in Rz.

544. Χελώνη Graece dicitur testudo; cum igitur scribatur per ω, oportuit antepenultimam esse productam. ALARDVS.

Plin. lib. 37. cap. 10. *chelonia oculus est Indiae testudinis, vel portentosissima Magorum mendaciis; melle enim colluto ore impositam linguae, futurorum diuinationem praestare promittunt; quinta decima luna et silente, tota die; decrescente vero ante solis ortum, caeteris diebus a prima in sextam horam. Sunt et chelonitides testudinum similes, ex quibus ad tempestates sedandas multa vaticinantur.* Mauult Harduinus legi *mane* pro *melle*, auctoritate Marbodi, qui *orto mane die* inquit; de melle, nihil. Igitur Plinius nequaquam contendit, reperiri istos lapillos in corporibus testudinum. Attamen Albertus M. cum nostro poeta consentit. *Celontes*, inquit pro chelonites, *lapis est purpurei coloris, et dicitur in corpore testudinis inueniri, quia quaedam sunt maximae testudines, habentes domos, quae sunt sicut margaritae nitentes* caet. Post Agricolam plurimi id nomen imposuerunt petrificatis, quae dicuntur, vel echinitis, vel dentibus piscium quorundam, sed hi a veterum sententia longe recedunt.

550. Id est: luna silente cum minime lucet, vel cum est lunae coitus, quem quidam interlunium vel nouilunium, quidam neomenias dici volunt, quando luna conuenit cum sole, et est in orbem circumacta. PICTORIVS.

Totius fertur ſpatio durare diei,
Quintae poſt decimam concordant tempora primae.
At detrimenti lunaris tempore toto
Ante diem tantum lapidi manet illa poteſtas.
Eſt etiam nulli lapis hic obnoxius igni. 555

§. 40.

De praſio.

Conſpicuus praſius gemmis ſolet annumerari,
Sed non eſt carus, contentus quippe decore,

Vtile

552. *lunae* pro *primae* A. 553. *Et* pro *At* Rz. 554. *lapidi tantum* P. Vin. Cuſ. 556. *Conſpicuis gemmis* Rz. *Conſpicuis praſius gemmis* Cor. A. *praxus* B. *praſinus* Vin. 557. *ſed non et caris* Rz. *eſt caris* Vin. *contemtus* P. Cor. Cuſ.

552. Decima quinta dies concordat primae nouilunii. Pictor.

556. Sunt duorum generum lapides, qui hodie praſii vocantur. Sunt primum praſii ſeu chryſopraſii, qui propius ad achates, quam ad gemmas accedunt, cum nunquam ſint cryſtalliſati; vtendum eſt enim docendi gratia verbo Latinis non vſitato, ſed ſyſtematico, quod hodie omnes norunt. Tales reperiuntur in Sileſia ad pagum Koſemitz et oppidum Neiſſe, de quibus diſputarunt Lehmann in *Memoires de l'academ. à Berlin* 1755. p. 202, ac Gerhard in *Nouveaux memoir. de l'acad. à Berlin* 1771. p. 100. Hos lapides, etſi per aliquot ſaecula ſola Sileſia praebuit, tamen non licet dubitare, quin et alibi antiquis temporibus reperti ſint. Nam frequenter offenduntur hi lapides inſignis pulcritudinis et magnitudinis inter ornamenta eccleſiarum, etiam Bohemicarum, quae multo antiquiora ſunt, quam vt poſſint ex Sileſiacis lapidibus confecta videri, quippe qui ſaeculo demum decimo quarto inuenti ſunt. Conf. *Abhandlungen der Böhmiſchen Geſellſchaft* 1785. p. 111. Deinde etiam quarza et cryſtalli montanae colore viridi nunc praſii dicuntur, quin etiam his ſolis fere hoc nomen iam tribuitur, cum Sileſiacos malint plurimi vocare *chryſopraſios*. De quarzis praſiis, quae in Saxonia iuxta Breiten-

Vtile nil affert, nifi quod viret et decet aurum.
Altera fanguineis fpecies eft illita guttis.
Tertia candidulis tribus eft infcripta figuris. 560

§. 41.

De cryftallo.

Cryftallus glacies multos durata per annos,
Vt placuit doctis, qui fic fcripfere, quibusdam,
Germinis antiqui frigus tenet atque colorem.
Pars

558. *confert* Cor. Cuf. *innat* pro *decet* Bel. *auro* P. 559. *fanguineis eius fpecies lita guttis* Rz. Vin. *interlita guttis* Cor. 560. *Altera* pro *tertia* Rz. *litteris* R. Vin. Cuf. *lituris* Rz. Cor. Bel. *figuris* A. m. 563. *Carminis* P. Cuf. *Grandinis antiquae* A. Aldr. *Absque colore* legendum cenfeo; dicit enim Plin. coloris impatiens eft, nec aliud quam frigidum ferre poteft cryftallus. P.

Breitenbrunn nafcuntur, cf. Charpentier in *mineralogifcher Geographie* p. 244.

Equidem pernegare nolo, veteres nouiffe tales chryfoprafios, quales mittunt Silefia ac Bohemia, fed argumenta certa, quibus id posfit prorfus probari, fcriptores nunquam memorarunt, quibus cum ego verfatus fum. Poteft fieri, vt veteres etiam iaspides virides numero prafiorum habuerint, at certe Plinius lapidem cogitauit translucidum, fi quidem, paucis interiectis, *non translucet,* inquit, *molochtes.* Sed adfcribamus, quae de [illegible] tradidit lib. 37. cap. 9. [illegible] vnde fua mutuatus [illegible]bodus: *Viridantium* ([illegible]) *et alia plura funt genera. Vilioris eft turbae prafius; cuius alterum genus fanguineis punctis abhorret; tertium eft virgulis tribus diftinctum candidis. Praefertur his chryfoprafius, porri fuccum et ipfa referens,* caet.

561. Cryftallus veterum fine controuerfia eft cryftallus montana. Quae de ea memoriae tradita funt, collegerunt Caefius *de mineral.* p. 425. Aldrovandus *in muf. metallico* p. 934. Salmafius ad Solinum cap. 15. §. 29. p. 144 et paffim.

563. Si genuina eft lectio, *germen antiquum* debet effe illud, ex quo cryftallus orta credebatur, i. e. glacies, cui lapis ille et frigore et colore fimilis dicitur. At Barthius ad

Pars negat, et multis perhibent in partibus orbis
Cryſtallum naſci, quod non vis frigoris vlla, 565
Nec glacialis hiems vnquam violaſſe probatur;
Sed certum cunctis, nec ſtat dubitabile cuiquam,
Quod lapis hic ſoli ſubiectus concipit ignem,
Amotos-

564. *multi* pro *multis* Rz. 565. *qua* pro *quod* P. *quas nec vis fr.* A. Rz. Cor. *cryſtallos naſci, quas* Vin. Cuſ. *vlla eſt* P. 566. *probantur* Rz. 567. *neque ſtat violabile tanquam* P. 568. *corripit* Ald.

ad Claudiani epigrammata p. 1032: *vera*, inquit, *lectio eſt* Grandinis antiquae, *antiquis editionibus affirmata. Male recentiores* Germinis ant. Quod etſi talis vis ſcripſit, tamen certum eſt, editionem principem Cuſpiniani nec *Germinis*, nec *Grandinis*, ſed *carminis* habere, quod retinuit etiam Pictorius. Editio vero Redonenſis, quae ſecunda eſt, habet *Germinis*, teſte Beaugendro.

564. Vtitur auctoritate Solini cap. 15. §. 31. quo cum conſentire videtur Diodorus Sic. lib. 2. edit. Weſſeling. p. 163. ſed de hoc argumento confer. Salmaſ. ad Solin. l. d.

568. Plin. lib. 37. ſect. 10. p. 769: *inuenio medicos, quae ſunt vrenda corporum, non aliter vtilius id fieri putare, quam cryſtallina pila aduerſis poſita ſolis radiis.* Eadem repetiit Iſidorus. Sed maxime memorabilia ſunt verba Orphei *de lapid.* I. p. 308, quae Latine reddam: *Si placet abſque viuaci igne flammas excitare, iubes aridas eum ſuper faces deponere. Tum vero ille, ſole ab appoſita parte irradiante, ſtatim ſupra faces tenuem radium explicabit, qui cum primum ſiccam et pinguem attigerit materiam, fumum, deinde ignem exiguum, denique vero flammam magnam excitabit* caet. At mirum mihi videtur, poetam eadem de iaspide commemorare, ex quo recte concluditur, iaspides nonnullas veterum fuiſſe lapides translucidos. Etiam in Ariſtophanis *nubib.* 2, 1: *Vidiſtine apud pharmacopolas pellucidum illum lapidem pulcrum pellucentem, quo ignem accendunt? Cryſtallum dicis,* τὴν ὕαλον. Huc etiam pertinet locus Suidae v. ὑάλη vol. 3. p. 523: *Eſt inſtrumentum rotundum ex vitro vel electro factum, ad hunc vſum confectum; quod oleo inungunt, eique ad ſolem calefacto admouent ellychnium et ſic ignem accendunt.* Eadem verba leguntur apud ſcholiaſten ad lauda-

Amotosque ſibi ſolet hinc accendere fungos;
Hunc etiam quidam tritum cum melle propinant 570
Matri-

569. *hic* pro *hinc* P. A. Vin. Cuſ. Bel. 570. *tritum quidam* P. Bel. *mixtum* pro *tritum* Vin.

laudatum locum Ariſtophanis. Photius ex hiſtoria Ptolem. Hephaeſtion. pag. 492: *Pana piſcem ait marinum, balenae magnitudine, forma pani non abſimilem. In hoc piſce lapidem reperiri aſteriten, ἀςερίτην, quem ſoli oppoſitum incendi ferant, ἀνάπτεσθαι.* Sed iſte lapis potius ad eas res referri debet, quae ſua ſponte accendi dicuntur. Num etiam Theophraſto, in fine libelli *de igne*, ſermo ſit de eadem ignem faciendi ratione, dubito. Damianus, ſed qui ſaeculo vndecimo vixit: *Si cryſtallum, quod absque vlla quaeſtione obdureſcit ex glacie, radio ſolis opponitur, nulli dubium, quin ex eo protinus ignis oriatur.* Vid. Damiani *opera*, edit. Cajetani, Pariſiis 1743. fol. vol. 1. pag. 105. lib. 6. epiſt. 23. De eadem re loquutus videtur Pſellus *de lapidibus*, conf. quae ad p. 20. annotauit I. S. Bernard. Non raro in tumulis repertae ſunt eiusmodi pilae cryſtallinae, de quibus conf. I. Woodward *foſſils of Klind* p. 26—32. Has cunctas ad ignem faciendum paratas eſſe, ſunt, qui credant, attamen certum eſt, etiam mulierculas delicatas frigoris iuuandi cauſſa tales pilas e cryſtallo factas in manibus habuiſſe, quod teſtimoniis comprobauit Brouckhuſ. ad Propert. 2, 18, 60. Antiquiſſimo tempore ſolidae pilae cryſtallinae ad hunc vſum adhibitae videntur, ſed poſtea compertum eſt, pilas etiam vitreas aqua plenas non minus idoneas eſſe ad vſum ignis accendendi. Quod probant teſtimonia ſubinde a me annotata. Plin. lib. 36. ſect. 67. p. 759: *cum addita aqua vitreae pilae ſole aduerſo, in tantum excandeſcunt, vt veſtes exurant.* Lactantius *de ira dei.* cap. 10. §. 19: *orbem vitreum plenum aquae ſi tenueris in ſole, de lumine, quod ab aqua refulget, ignis accenditur, etiam in duriſſimo frigore.* Clemens Alex. *ſtromatum* lib. 6. cap. 17. p. 608. edit. Colonienſ. anni 1688. fol. p. 688. et edit. Wirceburg. p. 353: ὡς γὰρ που τὸ ἀπὸ τοῦ ἡλίου φῶς δι' ὑελοῦ σκεύους πλήρους ὕδατος μεθοδεύει ἡ τέχνη εἰς πῦρ, οὕτω καὶ ἡ φιλοσοφία — *Nam vt ars viam excogitat, qua lux, quae a ſole procedit, per vas vitreum aqua plenum*

Matribus, infantes quibus assignantur alendi,
Quo potu credunt replerier vbera lacte.

§. 42.
De galactite.

Nec minus et cineri similem galactida dicunt,
Cum mulso tritum, lac multiplicare bibenti.
Si tamen ante cibos fuerit post balnea sumtus, 575
Aut

572. *Repleri potu quo credunt vbera lacte.* Bel. 573. *Hunc lapidem cineri* P. *Sicque galactiten cineri similem facere aiunt.* Cor. *galactita* Vin. 574. *Quem mulsa* P. Cor. Vin. Cus. *totum* pro *tritum* Vin. 575. *cibum* Rz.

plenum ignescat; ita etiam philosophia. — Sine dubio eandem rem tetigit *stromat.* lib. 5. cap. 5. p. 560. (p. 43.): ὅθεν ἡ μὲν ἑλληνικὴ φιλοσοφία τῇ ἐκ τῆς θρυαλλίδος ἔοικε λαμπηδόνι· ἣν ἀνάπτουσιν ἄνθρωποι παρὰ ἡλίου, κλέπτοντες ἐντέχνως τὸ φῶς. *Vnde graeca quidem philosophia est similis illuminationi, quae fit ex scirpo, quem homines accendunt, lucem artificiose a sole suffurati.* Quae huc attulimus, etsi ad Marbodi sententiam exponendam superuacanea sunt, tamen queant inseruire iis, qui prima rudimenta et incunabula optices velint inuestigare, atque hi conuertant in rem suam, quae disputauit De la Hire in *Histoire de l'academ. des sciences à Paris. année* 1708. p. 112. *Physische Abhandlungen der Akademie, übersetzt von Steinwehr.* vol. 3. pag. 416.

573. De hoc lapide, quem nemo facile exputare poterit, conf. Plin. 37, 10. p. 790. Solinus cap 7. §. 4. Isidor. 16, 10. Orpheus *de lapid.* 2. p. 308. Galen. *simplic. medicam.* lib. 9. Dioscor. lib. 5. cap. 150. cui et gustu dulcis scribitur; praecipit idem, lapidem aqua tritum pyxide plumbea recondere, quoniam glutinosus sit; διὰ τὸ περὶ αὐτὸν κολλῶδες. Priscian. *perieg.* v. 450:

Ista (Acheloïa vnda) *galactiten ripis ostendit in altis;*
Vberibus prodest, nec non infantibus idem,
Et si quis terat hunc, albescit lacte liquescens.

Calcarii generis est galactites Agricolae *de nat. fossil.* lib. 5. p. 255, similitudinem agarici mineralis vel morochti habens.

Aut ouis ex grauidae lanis traducere filum
Pertuſo lapidi decet, et circumdare collo,
Sic ſe portantis foecundet vt ybera lacte.
Dat facilem partum, ſimili ratione ligatus
Ad femur illius, quae parturiendo laborat. 580
At ſi mundato circumſpergatur ouili,
Cum ſale mixtus aquae ſolis redeuntis in ortu,
Lacte replentur oues, ſcabies fugatur ab illis.
Praeterea tantis veteres hunc laudibus ornant,
Vt bona cuncta putent ſolum praeſtare gerenti, 585
Quae ſimul a reliquis iuncta virtute darentur.
Sed turbat mentem ſi clauſus in ore liqueſcat.
Hunc mittit Nilus, producit et hunc Achelous.
Lactis dat ſuccum tritus, lactisque ſaporem.

§. 43.

De orite.

Letiferos morſus niger atque rotundus orites 590
Quos fera, vel cornu, vel ſaeuo dente, peregit,
Cum

576. *lanae* P. *lana* Rz. Cor. A. Vin. Cuſ. Ald. *filo* Ald. 577. *Percuſſo* Rz. *lapidem* Ald. *collum* Vin. 578. *foecundat vbera* P. Vin. Ald. 580. *Femur ad illius* Cor. 582. *aqua* Vin. *aquae* deeſt in Rz. *in ortum* P. A. *ad ortum* Ald. 583. *ſcabiesque maligna fugatur.* Rz. Cor. Vin. A. m. 584 *veteres tantis hunc* Vin. Cuſ. Cor. 586. *cuncta* pro *iuncta* P. Cuſ. Ald. 587. *ventrem* pro *mentem* Vin. 589. *tutus* pro *tritus* Cuſ. 591. *ſaeuo vel d. p.* Cor.

582. Arnoldus apud Vincent. Bellov. *Si veſpere, cum ſale mixtus aqua, ouili circumſpargitur, oues lacte replentur, et ſcabies ab ea fugatur.*

590. Huius lapidis inter veteres ſolus Plinius lib 37. c. 10. ſect. 65. p. 792. mentionem fecit. Quae noſter habet, eadem leguntur apud Vincent. Bellovac. ex Arnoldo et apud Albertum M. cuius verba adſcribamus: *Orites habet tres ſpecies, quarum vna nigra et rotunda; alia viridis maculas albas habens. Tertia, cuius altera pars eſt aſpera, altera plana, et eſt color eius quaſi ferri lamina;*

Cum roſeo mixtus perfecte curat oliub.
Per vaſtos eremos interque feras gradientes
Illaeſos ſeruat, morſus abigendo ferarum.
Hic viret, et maculas habet albas, alter orites. 595
Caſibus aduerſis portatus vbique reſiſtit.
Tertius aſſeritur famae grauioris orites;
Altera pars cuius crebris nimis aſpera clauis,
Altera laeuior eſt corpus, quaſi lamina ferri.
Hic facit appenſus ne fiat femina praegnans, 600
Aut, vt ſi praegnans fuerit, cito fundet abortum.

§. 44.

De hyaenia.

Tollitur ex oculis lapis extollendus Hyaenae,
Dictus hyaenia, quam veteres, ſi credere dignum,
Fatidicum numen memorant inferre gerenti,
Quo queat imbutus praedicere quaeque futura, 605
Sub lingua toto ſi contineatur in ore.

§. 45.

593. *vaſtas* A. Cor. *vaſtas ſiluas* Bel. 594. *morbos* B. 595. *Qui* pro *Hic* Rz. Cor. A. Bel. *albas habet* Rz. A. Bel. 596 et 597. deſunt in P. 598. *magis* pro *nimis* P. Cuſ. *eſt* pro *nimis* Cor. Bel. 599. *duri* pro *corpus* A. 601. *Si fuerit praegnans mulier, cito fundit abortum* P. Cuſ. *Aut vel ſi praegnans fuerit, fundet abortum.* B. 603. *quem* pro *quam* P. Rz. Cor. 604. *Fatidicum numerum dicunt inferre gerenti.* Bel. 605. *Qui* pro *Quo* Bel. 606. *lotus* P. A. Cuſ. *toto* B.

lamina; et talis etiam eſt diſpoſitio corporis eius, de quo ferunt, quod vnctus oleo roſato et geſtatus praeſeruat ab aduerſis caſibus et peſtiferis morſibus reptilium. Dicitur etiam in phyſicis ligaturis, quod appenſus mulieri, prohibet ipſam impraegnari; et ſi praegnans eſt, abortum facit.

593. Secundam in *eremos* corripuit, ſicut fecit Prudentius *cathemer.* 5. v. 89: *Cui ieiuna eremi ſaxa loquacibus;* etiam *pſychom.* v. 371: *Excidit ergo animis eremi ſitis, excidit ille;* licentia ea, quam ſibi in Graecis ex vulgari pronuntiatione permiſerunt poetae chriſtiani.

602. Plin. lib. 37, 10. p. 791. Solinus cap. 27. §. 25. Iſidor. 16, 14. Plinio lapis dicitur *hyaenia*, ſed Solino *hyaenium*.

§. 45.

De liparaea.

Partibus in Scythicis lapis eſt laparaea vocatus,
Ad quem ſponte ſua properat genus omne ferarum,
Quas venatorum ſueuit labor exagitare.
Non eget ergo canum curſu curaue ſagaci 610
Saltus perluſtrans, lapidem qui geſſerit iſtum;
Sternendae ſatis eſt venabula tollere praedae.

§. 46.

De enhydro.

Perpetui fletus lacrimis diſtillat enhydros,
Quae velut e pleni fontis ſcaturigine manant,
Cuius naturae graue ſit deprehendere cauſſam. 615
Nam ſi decurrit lapidis ſubſtantia, quare
Non minor efficitur, vel non omnino liqueſcit?

Si

607. *Lybicis* P. A. Rz. Cor. Cuſ. *Scythicis* B. Vin. *lipares vocitatus* P. Cuſ. *laparis vocitatus* A. m. 609. *ſacuit* P. 610. *morſu* pro *curſu* P. Rz. Vin. Cuſ. 613. *Perpetuis* Vin. *Perpetuis fluctus* P. Cuſ. 614. *Qui* pro *Quae* P. *plena* Rz.

607. Plin. 37, 10. ſect. 62. p. 792: *De lipare hoc tantum traditur, ſuffita ea omnes beſtias euocari.* Iſidor. 16, 14.

613. Plin. 37, 10. *enhydros ſemper rotunditatis abſolutae, in candore eſt laeuis, ſed ad motum fluctuat intus in ea veluti in ouis liquor.* Eſt itaque enhydros Plinii in numero eorum lapidum, qui vomicam occultam habent, quo nomine ipſe vſus eſt lib. 37. cap. 6. p. 768. quales nouem epigrammatibus celebrauit Claudianus, de quibus nuper diſſeruimus in *Vorrath kleiner Anmerkungen über mancherley gelehrte Gegenſtände.* pag. 114. Sed Solinus cap. 37. §. 24: *Enhydros exſudat, vt clauſam in eo putes fontaneam ſcaturiginem.* Ergo Solini aetate ita vocabatur lapis continenter aquam exſudans, de quo ſequens tempus fabulam ad incredibile miraculum perduxit.

Si ros exterior descendit ad interiora,
Vt semper refluat, cur se non impedit ipsum?
Scilicet ingrediens contrarius egredienti. 620

§. 47.

De iri.

Irim dant Arabes, sed gignit eam mare rubrum,
Crystallo similem, cuius sexangula forma
Clara luce micans fert caussam nominis huius.

Nam

618. *Sin* Rz. Cor. Vin. A. *Sin res* P. Cus. Bel. *inferiora* Vin. 619. *Et semper refluit* Rz. 621. *Yrin* Rz. *eum* pro *eam* P. A.

621. Plin. 37. cap. 9: *Iris effoditur in quadam insula rubri maris, — — caetera sui parte crystallus; itaque quidam radicem crystalli esse dixerunt. Vocatur ex argumento iris; nam sub tecto percussa sole, species et colores arcus caelestis in proximos parietes eiaculatur, subinde mutans, magnaque varietate admirationem sui augens. Sexangulam esse, vt crystallum constat; sed esse aliquas scabris lateribus et angulis inaequalibus dicunt, in sole aperto proiectas, radios in se cadentes discutere, aliquas vero ante se proiecto nitore adiacentia illustrare. Colores vero non nisi ex opaco reddunt, nec vt ipsae habeant, sed vt repercussu parietum elidant; optimaque, quae maximos arcus facit simillimosque caelestibus* caet. Est itaque iris crystallus montana, in qua veteres imitationem arcus caelestis primum experti sunt. Videntur primum putasse, esse crystalli maris rubri proprium, radios solis in se cadentes ita discutere, donec inuenerint artem prismata vitrea tam apte fabricandi, vt eadem ratione colores reddere possent. Quo de artificio loquitur Seneca *quaest. natur.* lib. 1. cap. 7. p. 646, cuius verba afferre solent, qui optices primordia conquisiverunt. *Virgula,* inquit, *solet fieri vitrea, stricta* (id est: recta, minime curuata?), *vel pluribus angulis in modum clauae torosa; haec si ex transuerso solem accipit, colorem talem qualis in arcu videri solet, reddit; vt scias hic non imaginem solis esse, sed coloris imitationem ex repercussu.*

Nam si sub tecto radio sit subdita solis,
Proximus inficitur paries, varioque colore 625
Arcus caelestis depingit vtriusque figuram.

§. 48.
De androdamanta.

Androdamanta lapis formae quasi tessara quadrae,
Dicitur argenti repraesentare nitorem.
Cuius durities quasi durities adamantis.
Ipse maris rubri mixtus reperitur arenis, 630
Quem magus affirmat tantae virtutis haberi,
Vt possit praesens animos sedare calentes.

§. 49.
De ophthalmio.

Auertens oculis morbos ophthalmius omnes,
Asseritur furum tutissimus esse patronus;

Nam

624. *radiis* P. A. *subiecto* pro *subtecto* Rz. 625. *Protinus* P. 626. *vtramque* Vin. Cuſ. Cor. Rz. P. A. *Arcum caelestem depingit vtramque figuram.* V. 627. *Androdamanta* B. A. Bel. *formae est quasi* Bel. *Androdama* Rz. *Androdomma* Vin. *Androdamas lapis est* Cor. 628. *Dicunt* A. *quadra* P. Cuſ. *colorem* Cor. *Dicunt argenti veteres perferre colorem.* V. P. Cuſ. 629. *Huius* Rz. 632. *Vt praesens animos possit s. c.* P. 633. *animos* pro *morbos* Rz. *optallius* Rz. Vin. *opallius* Bel. 634. *ditissimus* Vin.

627. Plin. lib. 37, 10: *androdamas argenti nitorem habet, vt adamas, quadrata, semperque tessellis similis. Magi putant nomen impositum ab eo, quod impetus hominum et iracundias domet.* Solin. 33, 21. Priscian. *perieg.* v. 883: *Androdamasque lapis compescens pectoris iras.* Hodie creditur esse spathum speculare Lin. coniectura haud improbabili.

633. Ego sane opalum esse puto, qui hic describitur, etiamsi vires hae apud Plinium non sint expressae, arbitrorque aut opali vocem in ophthalmii esse corruptam, aut vice versa ophthalmii vocem esse integram, et in opali

Nam ſe geſtanti viſus conſeruat acutos, 635
At circumſtantes obducta nube retundit,
Vt ſpoliare domos poſſint impune latrones.

§. 50.

De margaritis.

Tollitur e conchis ſpecies memoranda marinis
Vnio

635. *geſtantum* Cor. Vin. Bel. *Nam ſe geſtantum viſum conſeruat acutum.* Rz. Hic verſus deeſt in A. 636. *Ac* Cor. A. *Et* Vin. *recondit* P. A. Cor. Vin. Cuſ. 637. *Vt poſſint ſpol. dom.* Bel.
638. *a* pro *e* B.

opali vocem corruptam apud Plinium. Cornarivs.

Hoc nomen lapidis in libris veterum non occurrit. Adſcribamus itaque verba Alberti Magni p. 233: *Ophthalmus lapis eſt ab ophthalmia dictus, cuius color non nominatur, forte ideo quoniam multorum eſt colorum. Valere autem dicitur geſtanti contra omnes malos morbos oculorum. Viſus autem circumſtantium dicitur obcoecare; et ideo etiam patronus furum vocatur; geſtantes enim eum quaſi inuiſibiles redduntur.* Mihi quidem ſimillima veri videtur ſententia eorum, qui ſtatuunt, ophthalmium apud ſcriptores medii aeui eſſe eandem gemmam, quae Plinio opalus et Orpheo ὀπάλλιος dicitur. Moueor etiam auctoritate Bartholomaei Anglici lib. 16. cap. 73. p. 751. vt id verum putem, quippe qui omnia, quae Marbodus tradidit de ophthalmio, retulit ſine cunctatione ad opalum Plinii atque Iſidori. Accedit huc, quod alioquin opalus deſideraretur in Marbodi libello, niſi is eſſet ophthalmius. Etſi enim nulla coniectura aſſequi licet rationem, ob quam poeta e lapillis a Plinio enarratis elegerit et celebrauerit hosce, quorum in numero multi ſunt, quos nec Plinius ipſe, multo minus Marbodus, nouerit, cum e contrario multos praetermiſerit, qui et notiores et pretioſiores eſſent iis enarratis, tamen non eſt credibile, poetam omiſiſſe opalum, pretioſiſſimarum gemmarum gloriam, cui propter eximiam gratiam omni tempore honos durauit.

638. De margaritis locus claſſicus eſt Plinii lib. 9. cap. 35. p. 520; ſed quidquid veteres de iis memoriae mandarunt,

Vnio dictus ob hoc, quod ab vna tollitur vnus,
Non duo vel plures vnquam simul inueniuntur; 640
Cuius ad ornatum laudatur candida forma,
Cum deceat vestes, deceat nihilo minus aurum.
Conchae, temporibus certis, referuntur hiantes
In coelum, patulae rores haurire supernos,
Ex quibus orbiculi candentes concipiuntur. 645
De matutino fit clarior vnio rore,
Ros vespertinus foetus solet edere fuscos;

At

639. *vno* Rz. Bel. *nascitur* P. A. Cus. 640. *Nec* Cus. Bel. 642. *Vt* pro *Cum* Cus. 644. *patulum* Bel.

darunt, congessit erudita et accuratissima diligentia summi viri, Conr. Gesneri, in *histor. aquatil.* p. m. 620. Quaedam etiam nos ipsi ad explicanda veterum loca, ab aliis fere praetermissa, conferre conati sumus in *Historia inuentionum* vol. 2. p. 311. quae legantur, quantulacunque sint, si forte non molestum est.

639. Solinus cap. 56: *Nunquam duo simul reperiuntur, vnde vnionibus nomen datum.* Isidor. 16, 10: *Aptum habent nomen, quod tantum vnus, nunquam duo vel plures simul inueniuntur.* At hosce decepit locus Plinii male intellectus, qui lib. 9, 35. *nulli duo*, inquit, *reperiuntur indiscreti, vnde nomen vnionum Romanae imposuere deliciae.* Sunt, qui *indiscretos* interpretentur *cohaerentes*, quod falsum esse, vel ex eo colligas licet, quod ipse Plinius p. 542. addit: *Cohaerentes vidimus in conchis.* Voluit itaque negare, reperiri vniones ita inter se pares similesque, nullum vt in iis discrimen agnoscas. Ipse enim auctor est p. 522. inueniri non raro plures vniones simul in conchis; *vidimus*, inquit, *in quibusdam quaternos quinosque.* Atque Aelianus *hist. anim.* 10. cap. 13. ἡ δὲ οὐ πέρα τοῦ ἑνὸς, πολλαὶ δὲ καὶ πολλοὺς, εἰσὶ δὲ, οἳ λέγουσι καὶ εἴκοσι προσπεφυκέναι μιᾷ κόγχῃ. *Alia concha non plus quam vnam habet; aliae multas vniones possident, vt sint, qui dicant, in vna concha viginti procreatas fuisse.* Recentiorum auctorum, qui idem confirment, magna est frequentia; sed sufficiat vel vnum indicare in *Commentariis Academ. Suecicae* vol. 4. p. 252. Caeterum quae falsa noster addidit, ea refellere, non est operae pretium.

At iuuenes conchae dant baccas candidiores.
Obſcurat foetus concharum grandior aetas;
Quanto rorantis fuerit plus aëris hauſtum, 650
Tanto maiorem gignit roratio baccam.
Vltra ſemuncem ſed creſcere nulla putatur.
Quod ſi celſa micent tonitru conuexa coruſco,
Conchae diffugiunt ſubita formidine clauſae,
Sic intercepto conceptio deperit hauſta. 655
Et fit abortiuum quod coeperat inde creari.
Inſignes baccas praedum maris India gignit,
Gignit et inſignes antiqua Britannia baccas.

§. 51.

De panthero.

Pantheron multos teſtantur habere colores;
Nam niger et rubeus, viridis pallensque videtur, 660
Purpu-

648. *Et* pro *Vt* P. Cor. Bel. *baccas dant* Rz. 449. *baccarum* pro *concharum* A. 652. *seminucem* P. A. Vin. Cuſ. *plus* pro *ſed* Rz. *concreſcere* pro *ſed creſcere* A. Alias *ſemiſſem* ſiue *ſeminucem*, et putant ratione carminis *u* poſſe elidi, cuiusmodi eſt et illud Lucani *pharſal.* 4: *ſemianimes traxere foris.* Caeterum ſatis apparet eſſe legendum *ſemuncem*. Plin. 9. cap. 36: *pondus, cui ſemunciae pauci ſingulis ſcrupulis exceſſere.* Et Solinus cap. 66. *Vltra ſemunciales inuentos negant.* Alardus. 659. *Pantherum* Cor. Vin. Bel.

648. Margaritas a ſimilitudine dictas eſſe baccas Virgilio, Horatio, Claudiano, Prudentio, nemo neſcit.

659. Nihil apud Plinium inuenio, quod huc poſſit pertinere, praeter verba lib. 37. cap. 11. p. 795: *Sunt et a leonis pelle et pantherarum nominatae gemmae, leontios, pardalios;* itemque eodem libro ſect. 18. p. 775, quae de Perſico ſmaragdi genere, oculis felium pantherarumque ſimili, commemorantur. Sed Albertus M. p. 235. eadem habet, quae noſter: *Pantherus lapis eſt multos habens colores in vno corpore lapidis, nigrum videlicet, et viridem, et rubeum, et alios multos. Inuenitur autem pallidus, purpureus et roſeus. Ferunt autem luſcos efficere viſus. Inuenitur ſecundum plurimum in Media. Debet autem*

Purpureus, roſeusque ſimul, ſparſimque colores
Hos habet, et vario diſtinctus ſchemate vernat.
Expedit hunc orto quam primum ſole videri,
Vt victor poſſis omnes exire per actus.
Ipſo namque die poterit te vincere nemo. 665
Pantheram patet eſſe feram diuerſicolorem,
India quam gignit, cuius pauefacta leonum
Voce fugit rabies, quam beſtia contremit omnis.
Huius ad exemplar, ſic eſt lapis iſte vocatus.

§. 52.

De apſycto.

Apſyctos nigri non vltima gemma coloris, 670
Ad gratam ſpeciem rubeis interlita venis,
Pondere maioris menſuram corporis aequat,
Hanc

661. *coloris* A. *ſparſosque* Bel. 662. *ſtemmate* P. Cuſ. *diſtinctus* Rz. P. A. *varios diſtinctus* Bel. *diſtinctos* B. 663. *Conuenit* pro *Expedit* Vin. *videre* Cor. 666. *diuerſi coloris* P. Vin. Cuſ. v. 666–669. deſunt apud Bel. 667. *draconis* P. 668. *beſtiam* Vin. Cuſ. 670. *Apſyctos* Cor. *abſictos* B. Rz. *abſinthos* Cuſ. P. Vin. *apiſtos* A. *abiſton, abſitton, abſyrtum* Cor. m. 672. *menſura* Cor.

autem geſtans ad ipſum inſpicere in mane oriente ſole, vt ſit efficax et victorioſus. Tot autem virtutes dicitur habere, quot colores habet. Vincentius Bellovac. etiam ex Iſidoro refert verba de hoc lapide, quae noſtris in libris deſiderantur. De his videat, qui aliquando nouam *Originum* editionem curare velit. Leguntur lib. 8. c. 90. p. 540: *Pantherus eſt lapis varius ex omnibus pene coloribus conſtans, vnde et nominatus.* De fera, quae Graecis πάρδαλις, Latinis panthera, pardus, panther vocatur, egimus, quando Ariſtotelis *auſcultationes mirabil.* cap. 6. explicare auſi ſumus.

670. Plin. 37. ſect. 54. p. 788: *Apſyctos ſeptenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderoſa, diſtinguentibus eam venis rubentibus. Putant prodeſſe contra frigora.* Iſidor. 16, 11. Ἄψυκτος, qui refrigerari nequit, a ψύχω, refrigero.

Hanc simul admoto suscepit ab igne calorem,
Testantur calidam septem durare diebus.

§. 53.
De chalcophono.

Chalcophonos pulsata refert tinnitibus aera, 675
Quam, si tractetur reuerenter corpore casto,
Vocis dulce melos aiunt conferre gerenti;
Et ne raucescant, liquidas defendere fauces.
Hic etiam nigrum perhibetur habere colorem.

§. 54.
De molochite.

Infantum cunas virtute sua molochites 680
Protegit, et casus abigit quoscunque sinistros,
Ne

673. *Haec* pro *Hanc* Cus. *colores* Rz. 675. *Calcophonos* P. Rz. Vin. Cus. *chalcophanos* Cor. 676. *Qui* P. A. Cor. Cus. *Quae* Rz. *Quem* Vin. 680. *curas* pro *cunas* B. P. *melochites* B. 681. *ferinos* P. Cus. *futuros* Rz.

675. Plin. 37. pag. 789: *Chalcophonos nigra est, sed illisa aeris tinnitum reddit, tragoedis, vt suadent, gestanda.* Solin. cap. 37: *Chalcophthongos resonat vt pulsa aera; pudice habitus, seruat vocis claritatem.* Χαλκόφωνος, ab aeris sonitu. Ergo noster temere breuem fecit penultimam.

680. *Non translucet molochites, spissius virens* (et crassius quam smaragdus), *a colore maluae nomine accepto, reddendis laudata signis, et infantium custodia quadam, innato contra pericula ipsorum medicamine. Nascitur in Arabia.* Hactenus Plinius lib. 37. cap. 9. p. 782. Eadem Solinus cap. 33, 20. Isidorus 16, 7. Priscianus *perieg.* v. 882. *His, pueros seruans, molochites splendet arenis.* Non omni ratione destituta est coniectura Aldrovandi aliorumque, esse lapidem, quem nostrates vocant malachiten, aeruginem solidam, quae facile politur. Nam lapis Plinii est viridis, non translucens, a marmore et iaspide diuersus.
Hodie

Ne teneros artus pars laedere possit iniqua.
Dat lapidi pretium virtus cumulata decore.
Crassum quippe virens similis solet esse smaragdo.
Hunc Arabum gentes prius inuenisse feruntur. 685

§. 55.

De tecolitho.

Tecolithus nucleo similis perhibetur oliuae,
Aspectu vilis, naturae vi pretiosus;

Namque

682. *pars possit iniqua nocere.* B. P. Cor. A. Vin. *ne teneris membris* Aldr. *pars laedere p. in.* Rz. 683. *virtus quae multa* Vin. 684. *Crassum* habent omnes edit., etiam Plin., Solin., Isidorus; sed in edit. Beaugendre legitur *praxum*; nescio, quid hoc sit, nisi dictum sit pro *prasinum*, quod versus non admittit. 686. *Cegolithus* Rz. Vin. *olino* Rz. 687. *Aspectus* B.

Hodie non molochites, sed *malachites* dicitur, neque sic male. Ductum est enim nomen a nomine plantae cuiusdam, μαλαχη seu μολοχη.

686. Plin. 37. cap. 11. p. 794: *Tecolithos oleae nucleo similis videtur; neque est ei gemmae honos, sed lingentium* (bibentium?) *calculos frangit pellitque.* Solinus cap. 37, 11. Priscianus *perieg.* v. 982: *Tecolithum memorem, iusto cognomine dictum, Qui lapides renum tritus potusque resoluit.* Ratio appellationis est ἀπὸ τοῦ τήκειν τὸν λίθον. Iam Aëtius *tetrabibl.* lib. 2. c. 19. auctor est, lapidem vocari quoque Iudaicum, cuius verba Latine adscribamus: *Est et alius facultate insignis e Syria Palaestinae delatus, forma conspicuus, lineis tanquam tornatilibus intersectus, Iudaicus vel tecolithus appellatus, ad calculum renum efficax tritus, et e calida potus; nec segnior est ad vesicae calculos* caet. Galeno *de medicam. compos.* lib. 10. dicitur Syriacus, et Dioscoridi lib. 5. cap. 155. p. 387, Iudaicus. Conferantur quae a Salmasio disputata sunt ad locum Solini p. 501. Quae veteres de hoc lapide commemorarunt, conueniunt prorsus in lapides, quos etiam nunc vocamus Iudaicos, quos esse aculeos echinorum e mammillatorum familiá. hodie certo constat. Numerosas eorum varietates recensuimus in commentatione

Namque solutus aquis, et ab his quibus expedit, haustus
Dicitur esse potens lapidosos soluere renes,
Vesicaeque simul purgare dolentis arenas. 690

§. 56.

De pyrite.

Cui fuluus color est, cui nomen ab igne pyrites,
Se vetat astringi, pertractarique recusat.
Tangi vult leuiter, pauidaque manu retineri,
Nam pressus nimium digitos stringentis adurit.

§. 57.

691. *furnus* P. 692. *negat* Bel. *trepidaque* Rz 693. *leniter* Cuf. Bel.

tione de reductione rerum fossilium ad genera naturalia protyporum, quae inserta est volumini tertio *commentat. soc. scient. Gottingensis* anni 1772. pag. 118.

691. Equidem nolo omnia exponere, quae veteres de pyritarum variis generibus tradiderunt, neque omnes de iis sententias aestimabo; nunc hoc satis sit, veteres eodem nomine appellasse non solum lapides siliceos, e quibus facile ignis eliditur, sed etiam pyritas s. mineras, e quibus hodie sulphur et cuprum excoquunt. Quis est enim omnium, qui modo cum mineralogia habeat aliquod commercium, qui non credat, Plinium lib. 36. cap. 19. p. 748. cogitasse pyriten recentiorum. *Est*, inquit, *alius etiamnum pyrites similitudine aeris. In Cypro eum reperiri volunt et in metallis; vnum genus argenteo colore, alterum aureo. — Coquuntur, lauantur vt aes* caet. Aes esse cuprum, eoque abundasse Cyprum, inter omnes constat. Priscianus *perieg.* v. 978: *Nec non pyrites, digitos qui strictus adurit.* De pyrimacho egimus ad Aristotelis *auscultat. mirab.* pag. 95.

§. 57.

De diadocho.

Diadochos per aquam responsa petentibus aptus, 695
Daemonis effigies varias ostendere fertur.
Nec lapis est alius, qui fortius euocet vmbras;
Sed si defuncto quis forsitan applicet illum,
Protinus asseritur solitas amittere vires.
Namque sacer lapis est, et, quem mors sternit, abhorret. 700
Hunc autem perhibent similem fulgore beryllo.

§. 58.

De dionysia.

Nigra micat rubeis Dionysia consita guttis.
Hanc in aqua tritam vinum fragrare loquuntur,
Et

695. *Diadocos* R. Rz. *Est qui diadochos responsa petentibus aptus.* Bel. *perquam* P. A. Vin. Cus. 700. *et quae* P. Vin. Cus. *Sanctus enim lapis est, et* — Bel. 702. *rubris* Cor. 703. *fragare* P. Cor. Rz. Cus. reliquae editiones: *flagrare.* *in aquam* Vin.

695. Plin. 37. sect. 57. p. 789: *Diadochos beryllo similis est.* Haec ille, praetereaque nihil; nec plura vnquam scriptores memorarunt, quibuscum ego versatus sum. Sed quae aetas Alberti M. addidit, ea libens praetermitto.

702. Plin. 37. sect. 57. p. 789: *Dionysias nigra ac dura mixtis rubentibus maculis; ex aqua trita saporem vini facit, et ebrietati resistere putatur.* Solin. cap. 37, 18. Isidor. *orig.* 16, 11: *Dionysius lapis fuscus et rubentibus notis sparsus. Vocatur autem ita, quia si aquae mixtus conteratur, vinum flagrat; et quod in illo mirum est, ebrietati resistere.*

703. *Fragro* saepe confunditur cum *flagro* in msptis; conf. Drakenb. ad Silium Ital. 15, 117, vbi exempla allata sunt. Sed Latini solent dicere: *fragrare vino,* non *vinum.* Sic saltem Martial. 1, 88: *ne grauis hesterno fragres, Fescennia, vino.* Et Quinctilianus *declamat.* 298. p. 574: *saepe fragran-*

Et tamen ebrietas ipsius odore fugatur;
In quo naturae solito nil ordine currit, 705
Dum lapis e lympha vini producit odorem,
Quamque creare solet vinum, fugat ebrietatem.

§. 59.

De chrysolectro.

Esse chrysolectrus similis describitur auro,
Cuius ad electrum color inclinare videtur.
Hic matutinis visu iucundior horis, 710
Dissimilem speciem post aspicientibus offert;
Cuius materies rapidissima dicitur ignis,
Nam cito vicino correptus flagrat ab igne.

§. 60.

De chrysopasio.

Aethiopum tellus lapidem chrysopasion edit,
Quem tenebrae produnt, occultant tempora lucis, 715
Nocti-

704. *Protinus* pro *Et tamen* Rz. 706. *Cum* Rz. 707. *citare* pro *creare* P. Rz. Vin. Cus. 708. *Ast* pro *Esse* A. 710. *auris* P. Cus. A. m. 711. *Difficilem* Rz. Hic versus deest apud Bel. 713. *in igne* B. A. 715. *noctis* pro *lucis* Viu.

fragrantem mero vidi. Attamen Solinus scripsit: *vinum fragrat*, et Isidorus, sicut noster, *vinum flagrat*; nisi etiam eo loco legendum sit: *fragrat.*

706. Saporem vini habere gemmam ipsam dicit, cum reliqui odorem tantum vini ipsi attribuant, et quod odore ipsius ebrietas fugetur, non sapore et potu, quod tamen facilius creditu existit. CORNARIUS.

708. Plin. 37. c. 3. p. 772: *Callistratus et differentiam nouam attulit, appellando chryselectrum, quasi coloris aurei et matutino gratissimi aspectus, rapacissimum ignium, et si iuxta fuerint, celerrime ardescens.* Hic nihil dubitationis, quin sermo sit de electro seu succino pulcerrime luteo.

714. Inter alias quoque gemmas longe pretiosissimas atque adeo extra pretia omnia,

Noctibus igne micans, vanescit luce diurna,
Absque nitore iacens auri pallore sepultus.
Hic quoque naturae mutatus cernitur ordo,
Nam quae nox celat solito lux more reuelat.

§. 61.

717. *iacet* A. 719. *verso* pro *solito* Cor. *subito* Vin. A. Hic versus deest in Rz.

omnia, taxationemque humanarum opum, quibus nobilis illa matrona Hildegardis olim Theodorici Comitis Hollandiae nostrae vxor, tabulam auream prorsus inaestimabilem D. Adalberti tutelaris Hecmundensium praesidis, donatam intersignauit, etiam fuit chrysolampis, quem vulgo vocant Osculanum, qui nocturnis temporibus ita totum hinc inde illustrauit sacrarium, vt ad preces horarias noctu intempesta lectas vice lychnorum perdiu haberetur, et etiamnum haberetur, nisi spe quaestus faciendi compilatus ab euolatico monacho Benedictino bipedum auarissimo, quod ab eo lapide proditus esset sacrilegus, in pelagus Haecmundense proximum praecipitatus esset. Manent huius lapidis nonnulla vestigia hodieque in supero limine, cuius modo memini tabulae. Alardvs.

Apud Plinium certe de solo chrysoprasio mentio fit, neque chrysopasion hunc nouisse videtur, nisi eum chrysolampidem alio nomine appellauit, quod eo procliuius credo, quod haec verba de ipso prodat, quae hic de chrysopasio habentur: *Chrysolampis*, inquit, *in Aethiopia nascitur, pallidi coloris, die et noctu ignei.* Quapropter ab auri aspectu nomen duxisse putandus est, et quod auri colorem referat ac de se praebeat. Cornarivs.

718. Hic versus locum tuetur, quem habet haec sectio in edit. Cornarii, Beaugendri et nostra, quae quidem sectio in Cuspiniani et Alardi libris capitulum de smaragdo excipit. Etenim versus 718. spectat haud dubie ad versum 705. Hoc vult auctor, lapides et dionysiam et chrysopasium tantundem recedere ab eo, quod rerum ratio postulare videatur.

719. *Nam quem nox caelat solito lux more reuelat.* Sic erat scriptum in peruetusto quodam codice bibliothecae veteris montis prope Coloniam, et ita adducit Ioannes Camers in commentariis in Solinum. In exemplari autem, quod nobis exhibuit Outgerus Amstelreda-

§. 61.

De annulo et gemma.

Annulus vt gemmam digitis aptandus haberet, 720
Dicitur

720. *et* pro *vt* Cor. *Annulus vt gemma digitis aptandus adhaeret* A. m.

mus Harlemorum physicus, vir in re medica cum primis experiens, in historiisque conscribendis non vulgaris artifex, habebatur: *Nam quem lux caelat, subito nox coeca reuelat.* Quae mihi lectio magis probatur. ALARDVS.

Conf. quae scripsimus ad v. 241. Plin. lib. 37. cap. 10. p. 789. Solinus cap. 30, 34: *Chrysopastum lapidem lux caelat, produnt tenebrae.* Isidor. 16, 13: *Chrysoprasius Aethiopicus est, quem lapidem lux caelat, prodit obscuritas.* Et cap. 14: *Chrysolampis ex auro et igne vocata. Aurea est enim die, et nocte ignea. Hanc Aethiopia gignit.* Sed sunt complures lapides in scriptis veterum commemorati, qui nocte lucere dicuntur. Sic phlogitis apud Plin. 37, 11. p. 794, et anthracitis, de quibus etiam Isidor. 16, 13. ac Solinus 37. Plin. 37. p. 785: *Ceraunia fulgorem siderum rapiens.* Aelian. *hist. animal.* lib. 8. cap. 22. p. 474: *Cum lapidem intus alicubi deposuisset, nocte insequenti somno soluta mulier eum fulgere, et radiatam domum tanquam immissis facibus ex eo splendere perspexit, tantus fulgor ex lapidis massa exibat et gignebatur, eratque valde pretiosus.* Agatharchides apud Photium p. 1365. de topazio nocte resplendente loquitur. Isidor. 16, 13: *Carbunculi fulgor nec nocte vincitur, lucet enim in tenebris adeo, vt flammas ad oculos vibret.* Lucianus de Syria dea 32. edit. Bipont. 9. pag. 118: *Gemmam in capite fert, quae lychnis vocatur; nomen illi res ipsa dedit. Ab hac noctu splendor multus refulget, vt ab ea tanquam a lucernis aedes tota reluceat; interdiu splendor ille imbecillior, ceterum speciem habet valde igneam.* Pisidas *de mundi opificio* v. 129: *Habet ad pectus lychnitem vnum, qui vt ignis fulget ad diem, et lychnitem alium alba face tanquam ad pedes, qui albam vesperam vbique ostendit seu illustrat.* Etiam margaritas nocte adeo lucentes, vt lucernis opus non sit, commemorat Benjamin Tudelen. in *itinerario* pag. 26. edit. Lugd. Bat. 1633. 8.

quam

Dicitur inprimis fecisse Prometheus vsum,
Caucaseae rupis quem fragmina lucida ferro
Inclusisse ferunt, digitoue recepta tulisse.
Aetas posterior vinxit pretiosa metalla,
Et lapides caros adiecit, et insuper artem, 725
Insuetamque manum triplici vestiuit honore.
Sed fraus intactum quia nil humana relinquit,
(Inuida naturam dum scilicet ars imitatur)

Veras

722. *lucida fragmina* P. Cus. 724. *iunxit* V. P. A. Cor. *iunxit speciosa metalla* Cus. 725. *claros caros* Cus.

quam curauit L'Empereur. Vincentius Bellovac. lib. 8. cap. 39. p. 513. ex libro mihi adhuc ignoto, quem *physiologum* apellat: *Adamas nocte tantum, non in die quaeritur, quia nocte lucet, per diem autem non lucet, quia sol eius lumen abscondit.* Sunt etiam scriptores serioris aeui, qui lapidum nocte lucentium magna cum admiratione mentionem faciant; sed ea exempla ad vnum omnia physici sapientiores ad fabulas commentitias tam diu retulerunt, donec Du Fay, Beccari aliique experimentis comprobauerint, permultos lapides aliaque corpora, aut fortasse omnia, luci quando exposita fuerunt, in tenebris lucere. His cognitis apparet, vnde fabulae relatae paulatim increuerint. Conf. Rob. Boyle epistola de adamante in tenebris lucente, adiuncta eiusdem *experimentis de coloribus*, editis Colon. Allobrog. 1680. 4. Du Fay in *Memoires de l'academ. des scienc. à Paris. Année* 1735. et in *Physischen Abhandlungen der Akadem.* vol. XI. p. 38. Beccari in *Comment. Bonon.* Tom. 2. P. 2. p. 140. et in *Algemeinem Magazin. Leipzig* 1755. vol. 6. pag. 181. Thomae Bartholini libri 3. *de luce.* Hafniae 1669. 8. atque libri a nobis laudati in *Historia inuentionum* vol. 3. p. 553. vbi de fluore lucente, *Flußspat*, qui olim Hesperus dicebatur, disputauimus.

720-723. Haec omnia ex Plinii lib. 37. cap. 1. quo auctore vsus est etiam Isidorus lib. 16. cap. 16.

726. Id est, metallo, lapide et arte. PICTORIVS.

728. De antiquitate artis gemmas adulterandi, et lapides translucentes ex crystallo tingendi, egimus in *Historia inuentionum* vol. 1. pag. 373.

Veras a falſis labor eſt diſcernere gemmas,
Callida quas didicit vitro ſimulare doloſo, 730
Dum veram ſpeciem mentitur adultera forma.
Inde fit vt virtus gemmarum nulla putetur,
Ignaros quoties tentata probatio fallit;
Sed veras ſpecies (fuerint ſi rite ſacratae)
Effectus miri procul ambiguo comitantur. 735

EPILOGVS.

Gemmis a gummi nomen poſuere priores,
Quod translucerent gummi ſplendentis ad inſtar.
Quae non translucent coecas voluere vocari.
Nomine ſed lapidis ſpecies ſignantur vtraeque,
Propter quod lapidum titulo liber iſte notatur. 740
Haec ex innumeris excerpta vocabula gemmis
Sufficiant noſtro collecta labore teneri,
Quae decies ſenis diſtincta patent capitellis. 743

729. *gemmis* A. 730. *dederit* P. *vultu* pro *vitro* A. m. 731. *ſpecies* P. Cuſ. 734. *Si* pro *Sed* B. Cor. *Sed veras* Vin. *Si verae ſpecies* B. Cor. 735. *procul a dubio comit.* Cor. 736–740. deſunt in Vin. 737. *transplenderent* P. Cuſ. 739. *lapidum* P. Cuſ. *vocatur* Cuſ. 741. *excepta* A. 742. *vigili collecta labore* P. Cuſ. *Sufficiat* P. Rz. Vin. 743. Codex Victorinus n. 905. ſic deſinit: *Explicit liber Marbodi (Marbadi R.) epiſcopi, de lapidibus habens verſus ſeptingentos et triginta, et ſexaginta lapides in ſe continens per LXI capitula, in iis numerando Capitulum de annulo et gemma.* Beaug.

734. Plin. lib. 37, 10. p. 791: *Hammonis cornu inter ſacratiſſimas Aethiopiae gemmas.* At quaenam gemmae noſtro Marbodo rite ſacratae dicantur, coniectura non aſſequor. Ipſe ſaltem de lapillis ſacrandis nihil quidquam praecepit.

736. Vſus eſt auctoritate Iſidori, qui lib. 16. cap. 6. *gemmae*, inquit, *vocatae, quod inſtar gummi transluceant.* At hanc etymologiam Voſſius ne mentione quidem dignatus eſt.

738. Id comprobatur auctoritate Plinii lib. 39. ſect. 18. p. 775: *Sunt aliqui ſmaragdi obſcuri, quos vocant coecos.*

739. Conf. quae ſcripſimus ad verſum 3.

MARBO-

MARBODI
SIVE POTIVS INCERTI AVCTORIS
VERSVS ALIQVOT
PRIMVM EDITI
AB ALARDO PAG. 76.
REPETITI
A GORLAEO ET BEAUGENDRE.

1. *Capnites.*

Capnites ſpecie cryſtallinus optima gemma,
Facundos faciens, curansque potenter hydropen,
Magna ſui gerulis eſt virtus et medicina.
Reddit formoſos et cunctas mitigat iras.
Pellit et ipſe metus, fit gratia ſe comitanti. 5

2. *Ophthalmius.*

Magna ſalus oculis ophthalmius eſſe probatur;
Sed fures vtuntur eo, et quos nemo tenere
Hoc praeſente poteſt, cur hoc fit, nouerit auctor.

3. *Obſia-*

1. Non eſſe Marbodi hos verſus, facile quisque ex comparatione ſentiet, ſunt tamen vetuſti, neque eos de loco deturbare volui, quem conceſſerunt Alardus, Gorlaeus et Beaugendre, ne noſtrae editioni aliquid deeſſe videatur. *Capnites — plurimis ſpiris fumida, — ebori ſimilis.* Plin. 37. ſect. 56. p. 788. et ſect. 37: *Capnias veluti fumo infecta.* Hunc lapidem Plinius in numero iaspidum habuit; verum capnites cryſtallinus poetae noſtri, neſcio an ſit cryſtallus infumatus Wallerii, *Rauchtopas.* Ceterum hoc nomen neque apud Vincent. Bellov., neque Albertum M., neque apud Bartholom. Anglicum legitur.

5. Quae de hoc lapide ad Marbodi v. 633. diſputauimus, ea ſuperuacuum eſt hoc loco repetere.

3. Obsianus.

Obsianus lapis est, incerta repellere semper
Somnia qui potuit, securus eo comitante, 10
Qui dormire potest, non illum somnia fallunt.

4. Ignites.

Ignites lapis est, cui subuitreus color esse
Cernitur, et mundus, qui fluxum sanguinis omnem
Stringere consueuit, tantum sit fronte ligatus.
Infirmos aliena loqui vetat haec quoque gemma. 15
Verrucas naeuosque fugat, stygesque malignas
A pueris arcet, quorum sitiere cruorem.
Conflagrare vides incendia forte domorum,
Si tamen hunc adhibes, incendia sponte quiescunt.

5. Diadochos.

Diadochos specie, similisque colore beryllo, 20
Plus omni speculo probat effigies speculantum.
Et nullus lapidum tantum medicatur adustis.
Hic vbi defunctis adhibetur, sistere fertur
A virtute sua, fit hebes, neque lenit adustos.

6. Exebe-

9. *Digestor.* lib. 34. tit. 2, 19. 17. in numero lapillorum vocantur *Obsiani* seu, vt alii scribunt, *opsiani.* Possis coniicere, mendose ita scriptum esse pro obsidianis, quorum est frequens mentio apud veteres; sed lectio est Florentina, cum scriptore Graeco Arriano consentiens, cui dicitur ὀψιανὸς λίθος. Confer. Turnebi *aduersar.* lib. 18. cap. 23. p. m. 347. De obsidiano abunde disputavimus in *histor. inuentionum* vol. 1. p. 374. et vol. 2, 4. pag. 292.

12. Hoc vocabulum barbarum mihi nondum occurrit, nec legitur apud Du Cange. Possit videri nomen esse pyritae, sed huic neque subvitreus color est, neque ei hasce vires attributas legimus.

20. Conf. Marbodi v. 695.

6. Exebenus.

Exebenus lapis est albus, satis et speciosus. 25
Hac gemma manus aurificum dum lympidat aurum,
Nil magis appreciat, nil illi charius illa.
Haec valet ad stomachum, si sit conspersio facta
Cum vino vel aqua fractae de puluere gemmae.
Nouit et exebeni vires insanus et amens. 30
Conseruat partum, cito liberat et parientem,
Si dextro femori connexus erit parientis.

7. Lingurus.

Lingurum praegnans, lingurum si gerat infans,
More suo minus vt timeant, lingurus habebit.
Regius et morbus linguro vincitur hausto, 35
Si teris in vino permixto puluere gemmae.

8. Daphnius.

Daphnius eximius facit, vt lymphaticus omnis,
Se praesente statim mereatur habere salutem.
Daphnius assueuit requiem dare daemoniosis,
Daphnius ad fluxum valet et compescit hydropen. 40

9. Mennonius.

Mennonius morbos, languores atque tumores,
Virus et omne fugans inimicitiasque repellens,
Facun-

25. Plin. 37, 10. sect. 58: *Exhebenus* s. exebenus, *gemma speciosa et candida, qua aurifices aurum poliunt.* Eadem Isidorus. Limpidare est scriptoribus serioris aeui polire. Limpidantur res, quae poliuntur; limpidi lapides sunt politi.

27. Appretiare, adpretiare, pretium imponere, aestimare. Conf. Du Cange.

33. Conf. Marbodi v. 358.

37. Plin. 37, 10. sect. 57. p. 789: *Daphniam Zoroastres morbis comitialibus demonstrat.*

41. Plin. lib. 37. sect. 63. p. 792: *Mennonia qualis sit, non traditur.*

Facundum reddit, firmum facit atque fidelem,
Quemque sui gerulum. Vicerunt proelia reges,
Euasere necem caussis capitalibus acti, 45
Praeside Mennonio, quem qui gerit effugit iras.
Nauita naufragium nunquam timet hoc comitante.

10. *Galactites.*

Ipsa galactiten lapidem natura vocauit,
Hoc a lacte trahens Graecum simul atque Latinum,
Lac vtrumque sanans, in eodem nomine iunges. 50
Namque γαλαξ Graeci, lac dicimus esse latine.
Femina deficiens a lacte, per hanc sibi gemmam
Lac suffire potest, cum mulso puluere sumto.
Contriti lapidis si femina respuit haustum,
Vellus ouis grauidae collo circumliget illa, 55
Si galactites super vdo vellere sparsus,
Mox plenis puer vberibus lac sugere quibit.

11. *Odontes.*

Odontem lapidem si quis venator habebit,
Si latro, si raptor lapidem gestauerit illum,
Pro votis succedet eis, quamquam pietatis 60
Officiis careat, nec erit culpabilis actor,
Naturae lapidumque deus, qui nil sine caussa
Efficit in rebus, cuius sunt omnia facta
Ponderis et numeri mansurae subdita legi.

12. *Lapis qui fronte nascitur asini.*

Frons onagri vel frons asini plerumque tumescens, 65
Fert lapidem quandoque suum, qui pota venena.
Atque

48. Conferatur Marbodi vers. 573.

58. In scriptis veterum nusquam apparet.

Atque venenosos fertur compescere morsus.
Hunc in aqua radens, vt aquam pallere videbis,
Mox euasuro dare ne tardes patienti.
Hunc nuce maiorem forma crispante videbis, 70
Atque superficie pallescere non renitere.

13. *Trisutes.*

Irim celestem tricolor lapis est imitatus,
Nomine trisutes, iuris facit esse peritos
Iste sui gerulos, regum digitos decet ergo.

14. *Phrygius.*

Nascitur in Phrygia phrygius, sed hic est quasi pumex, 75
Pumice sed grauior; facit hunc perfusio vini
Follibus afflatum procul ignis viribus vri,
Et velut ignitum candescere siue rubere,
Fertur et extingui perfusus nectare tantum.
Vtilis iste lapis tingendis vestibus esse 80
Dicitur a Phrygiis fullonibus, hisque peraptus.

15. *Sarcophagus.*

Sarcophagus lapis est, qui mortua corpora fertur
Ferme quater denis consumere posse diebus.
Huius apud Troiam reperitur plurima vena.
Eiusdem generis sunt plurima saxa reperta, 85
Quae-

75. Plin. l. 36. c. 19. s. 36. p. 749. videtur esse e numero earum rerum, e quibus vitriolum potest elixari.
82. Plin. lib. 2. cap. 96. p. 116. et lib. 36. cap. 17. p. 747. Etiam sarcophagum ad substantias vitriolicas refero, consentiente Henkelio. Conf. *Kiesshistorie* p. 114.

Quaeque etiam erodunt viuentia corpora tactu,
Et minus obſeruant, quaecunque cadauera claudunt.

16. *Specularis lapis.*

Copia dat vilem, licet inſignem ſpecularem.
Hunc primum lapidem terris Hiſpania miſit,
Nunc legimus multis regionibus hunc reperiri. 90
Hic effoſſus humo, ſic fiſſilis extenuatur
Quaslibet in cruſtas, vt vitro tenuior omni
Cernatur, neque iam niſi vitrum credere poſſis.

88. Non opinor eſſe ſeleniten, ſed eam micam, quae vulgo vocatur vitrum moſcoviticum ſeu glacies Mariae ruthenica, *echtes Marienglas*.

INTER-

INTERPRETATIO
GALLICA.

Afcribamus quaedam virorum doctorum iudicia de hac traductione, admoniti a collega amicissimo EICHHORN. *Histoire literaire de la France par les Benedictins.* tom. 7. pag. 109: "La traduction du traité de „Marbode Evèque de Rennes, fur les pierres pré„cieufes, eft auffi ancienne que le texte original, qui „précéda l'epifcopat de l'auteur, c'eft-à-dire, l'an„nee 1096. Le manufcrit de l'abbaïe de S. Victor de „Paris, qui contient l'un & l'autre, eft du tems „même, ou presque du tems de Marbode. En lifant „cette traduction, il faut avoir attention à prononcer „l'*u*, non comme françois, mais en *ou*, comme alle„man. Avec cela on y reconnôitra notre langue ro„manciere, naiffante & toute brute. Le fcavant & „laborieux l'abbé le Beuf diff. t. 2. par. 2. p. 38. nous „apprend, qu'il fe trouve dans quelques bibliothé„ques de Paris, des traductions du livre de Job, de „ceux des rois & des dialogues du pape S. Gregoire, „lesquelles portent des marques de la fin du XI. „fiecle, ou du commencement du fuivant. Celle du „Lapidaire de Marbode paffe communément pour la „plus ancienne de cette forte de traductions. Mais „ce fentiment n'eft pas auffi vrai, qu'on le fuppofe. „On a oublié ce que nous avons dit IV. p. 278, que „dès 813 les conciles des provinces de Reims & de „Tours avoient ordonné aux evêques & aux prêtres, „de traduire en langue vulgaire pour l'inftruction des „peuples les homelies des peres. D'ailleurs ces tra„ductions comme l'obferve le Beuf, aïant pris leur „origine dans les Pays-bas, où la langue vulgaire, „dont on faifoit ufage, étoit plus éloignée du latin, „que celle des provinces méridionales, elles précede„rent les autres traductions de même nature. Il eft „encore certain, que celles d'Atton, (Petr. diac. „Scri. c. 24.) difciple de Conftantin l'Afriqain, moine

„du Mont-Caſſin, fit des ouvrages de ſon maître, „étoient antérieures à la traduction du traité de Mar-„bode; puis qu'elles furent faites avant l'année 1077. „Que s'il ne s'agit dans le ſentiment que nous com-„battons, que des traductions qui exiſtent, nous „ſommes en droit de douter, ſi celle de la vie de „S. Amant evêque de Rodès, donc Marc-Antoine „Dominicy a publié divers fragments, n'a pas ſur „l'autre le mérite de l'ancienneté."

Diſſertations ſur l'hiſt. ecclеſ. & civile de Paris par Lebeuf. II. pag 38: "Un comte de Guines qui „n'étoit point verſé dans le Latin fit faire au XII. „ſiécle une infinité de traductions, non ſeulement „d'ouvrages de pieté & d'hiſtoire; mais encore de „phyſique. Landry de Villanio, un nommé Gode-„froy & Simon de Boulogne furent les ſçavans dont „il ſe ſervit. La traduction du Lapidaire de Marbode „de Rennes eſt d'une antiquité ſi reculée qu'elle „pourroit être de l'un de ces auteurs."

Les poëſies du roy de Navarre (par de la Rava-liere). Paris 1742. 12. I. pag. 117: "On veut re-„garder cet ouvrage (la traduction du Lapidaire) „comme le plus ancien & le plus conſidérable en „François, qui ait été découvert jusqu'à préſent; le „langage n'en eſt qui vieilli, il eſt encore intelli-„gible, pour peu que l'on ſoit verſé dans ces ſortes „de lectures; j'hazarderois de dire qu'il fut fait à la „fin du douziéme ſiécle, ſi d'auſſi habiles gens, que „ceux à qui j'en ai parlé, ne le maintenoient auſſi „âgè, que le texte latin. Néantmoins le François „eſt parfaitement conforme à celui des poëtes, qui „ont écrit depuis Louis le jeune; les rimes ne ſont „point d'une même ſuite, elles y ſont entremelées, „comme dans le Roman de Brutus. Ces raiſons „pourroient faire douter, que la traduction ſoit auſſi „vieille qu'on le prétend."

PRO-

PROLOGUE.

Evax fut un multe riches Reis:
Lu regne tint des Arabais.
Mult fut de plusius choses sages:
Mult aprist de plusiurs langages.
Les set arts sut, si en fut maistre.
Mult fut poischant & de bon estre.
Grans tresors ot d'or e d'argent,
E fut larges a tuite gent.
Pur lez grent sen pur lapruece,
Kil ot egran largece.
Fut cunnuz emult amez
Par plusurs terres renumez.
Neruns en ot oï parler.
Pur ce ke tuit loi loer,
Lama forment en sun curagge,
Si li tramist un sen message.
Neruns fut de rume emperere:
En icel tens ke li reis ere,
Manda li kelenveast
Par sa merei kenullaisast,
De sun sen de sa curteisie,
Ne keireit altra manantie.
Evax un livre li escrist,
Kil meisme de sa main fist,
Ke fit de naturas de pierres,
De lor vertus e de lur maneires,
Dum venent, e u sun truvées,
En quels luis; e en quels cuntrées,
De lor nuns, e de lor culurs,
Quel puissance unt, e quels valurs:

Mul ſunt les lur vertuz cuvertes,
Mois lor aiés ſunt overtes,
Li mire itrovent grant ſuccurs;
Cil ki minuiſſent lor valurs,
A faire medicinement
I trovent grant ſeviement.
Nul ſages om duter ne deit,
Ken pierres gran vertu ne ſeit,
Es erbes ne ſunt tant trovées.
Vertuz ſi ſeient eſprovées.
Deu les fiſt mult glomiſes,
Pur cė ſapelent pretuiſes.
E ce nus di ge ben pur veir,
Ke rien ne poit vertu aveir,
Si deu liveios ne li cunſent,
E ſi delui neli deſcent.

§. I.

L' a y m a n t.

De lune vus dirus a vant,
Kalum apele aimant.
Annas eſt piere ital.
Kele eſt clere cume criſtal.
De fer brun a la culur.
Lom la trove en Inde majur.
Par fer, ne par fou niert ovrée,
Sel ſang del buc chiald n'eſt temprée.
Loin li moile tant keſt chialz,
Pois la depoice loin o malz
Sur enclume e des piecceltes,
Kenes clatent a guettes.
Les altres gemmes ſunt tailliées,
Et gentement aparelliées.
N'eſt grendre d'une nuiz petite.
I ceſte Kevus ai deſcrite.

Daraibe

Daraibe en vient de tel manere,
Ki neſt ſi dure, ne ſi fiere,
Senz ſanc de buc eſt depecée,
Neſt ſi belle, ne ſi priſée.
Eleſt grandre, mais ne valt tant.
Elu num porte daimant.
En cipre unis le reſt litiere,
Li quart en Grece mains preire.
Tutes ceſtes tel nature ſunt,
De fer traire lau els ſunt.
I ceſte piere valt granment.
A cels ki font enchantement.
Ki ceſte porte epoit aveir,
Force li dune époeir.
E dogres ſunges les defent,
E de famtosme enſement;
De venins e de mortels puiſuns,
Si tolt e íres eten cuins,
Afforſenez dune remire.
Mult tor valt miels ke malvais mire.
Kila porte ia nert mal mis,
Par nul de tue ſes inimiz.
En or deit eſtre, ou en argent,
E gardée honeſtement,
Porter ſi volt el braz ſeneſtre,
Segunt l'eſcrit tſi deit eſtre.

§. II.

A g a t h e.

Acate eſt cette apelee,
Por uneve u el eſt truvee;
Ke apelee eſt par ceſt num.
Encezile de latidue lum.
Neveſt ea pleſurs figures,
En li formees de natures.

De

De reis i veit on la figure,
Ke est en li de sa nature;
Ou daltre beste la semblance.
I tels en est la cuinuisance.
Une altre acate rest trovée,
En Crete dum est aportée.
De coral porte la figure,
Grains dor i a peinz de nature.
A luz venins est si cuntraire,
La u el est ne poit malfaire.
En inde rest altre trovée,
Ke acate rest apelée.
Darbres i a peinz les ruins,
Entaillie i sunt furains;
Ki iceste porta sur sei,
Sa defent ia nuira sei.
Mais ki les garde, al kes suvent,
Si en pert le veement.
Encor en est dune matire,
Ki lart si a odur de mire.
Une altre i ra ke est tachée.
Cum sel eit de sanc tuchée.
E un altre de gran valur,
Ke de cire porte culur.
Parce ke nest si grant plente,
Si sal um al kes en sulte.
Mais la force de li est grand.
Ume defent e fait poissant.
Culur li fait aveir vermeil,
Et fait estre de bon cunseil,
Cunseil duner fait a amis,
Duter est de ses inimis.

§. III.

§. III.

Allectoire.

Allectoire tenent a bon,
Ki creist el ventre del chiapun,
Treis anz coes pois est chiastrez,
Tan vit ke set ans a passez,
En son ventre trovent la piere,
Ke mut est precieuse e chiere.
Dune feve a la grandeur,
Evie semble de la culur,
O altrelel cume cistals.
Mult est la piere spiritals.
Ki la garde e tient en memoire,
Vertu li dune e gran victoire.
La sei tolt di ben sen saillié,
Niert vencuz i a en bataillie.
A ume cunquert bons amis,
E fast veincre ses inimis.
Amer le fait en ben parlant.
Feme livre de sun enfant,
E fait de sun senior amer.
E en buche se voit porter.

§. IV.

Jaspe.

Jaspes sunt mult bones e cheres,
E sunt de dis esset maneres.
En sunt de maintes culurs.
En terres creisent en plesurs.
Mais celest mieldre eplus vaillant,
Ke est verte etres luisant,
E ki les meillors vertus porte.
Ome maintent bien & conforte;

E ki la garde chaſtement,
Mult li fait grant ſeurement.
Fevre toilt e idropiſie.
A femme ke travalle aïe.
Ume defent efait poiſſant,
Amer le fait emult valliant.
Fantosme toit a lute gent.
Si ſe volt porter enargent.

§. V.
Saphir.

Saphir eſt bels ecunvenable,
Endei derei reſplendiſſable.
Alciel reſemble Kant eſt purs,
E ſen nues quant neſt obſcurs.
Nule vena vertu plus grant.
Granniur belte ne plus vaillant.
E el eſt bone e el eſt belle.
Si eſt trovee en la gravelle
Delibe de cele cuntrée,
E Syrtides eſt apelée.
Por un pople mult ancien
Keil apelent Sirtien.
Mais cele eſt mieldre eſi valt plus,
Ki vient de cele terre aſturs.
I ceſte n'eſt pas tres luiſſant.
Mult a vertuz pruz e aillant.
Apelée eſt gemme des gemmes.
Mult valt a umes e a femmes.
Alcois dune mult bons conforts,
Les membres tient entiers eforts.
Etoil envie eboisdie,
E de pſun ume delie.
E la enſei mult grant valur.
Ki la porte naura pour.

Acorder

Acorder fait umes nez,
E ki la porte neit esmaiez.
Eleſt bone en ſa nature.
En coe aveer la figure,
Kedit cae ke nun eſt ſceu,
Ne par nulume cuneu.
A medecine mult revalt.
Ume refreide ki a trop chialt,
Ki dedens a tro grand chialur,
E trop ſue pur la dulur,
Eki en lait la ſolt tribler,
Si eſt bone a plaies ſaner.
Des oilz ſi toilt la ordur,
Et del chieu toilt grandulur,
Edela langue deſtruit lu mal,
Et fait aler tut cuntreval.
Porter ſe volt mult chiaſtement,
E garder mult honeſtement.
Eki iſſi la gardera,
La povertez nel cuſtreindra.

§. VI.
Calcedoine.

Calcedoine eſt piere jalne,
Entre jacint eberil meaine.
Mult eſt amee epreiſée,
E de riche gent ben renumée.
Sel eſt portée au col penduë,
Avieintre choſes mult a vuë.
Eki el dei la portera,
Tutes chioſes veincre porra.
Deſichie eſt envueiée,
Et de culurs treis eſt trovée.

§. VII.

§. VII.

Smaragde.

Esmaragde par sa culur.
Seint tutes chioses de verdur,
Esi resunt de sis maneres.
Mult sunt preciuses. è chères.
Lune trove loin en. Sythie,
Et l'altre vient de Bractenie.
E altre en porte ensei etient,
'Lìnilo ki deparais vient.
Un altre i a ben renomée.
Calcedoine est apelée.
Mult ẽ amée epreisée.
De Scythie ẽ enveiée.
Arimaspi i cele gent
Les aiment plus keor ne argent.
E il les tollent as grifuns
A uns oisels granz ef .luns.
La bien clere est mieldre par veir
Ke lom poit bien parmi veeir.
Laltre qe ẽ plus teinte eoscure.
I ce livent de sa nature,
Nele nemue pas sa belté,
Ne pur soleil, ne pur .clarté,
Ne por .umbre, ne por lumere
Dun oscurera i a sa manere.
La plaine est bone pur mirer.
Mult la soleit Neiruns aimer.
Il en aveit un mireur,
O ses deduits veeit le jur.
I ceste piere fait saveir
Chioses par eve eveer
Ki sunt en lan a devenir,
Si bien lenkert ni poit faillir.

Richeise

Richeise dune mult granment.
Ki la porte bien chastement.
Ele ſait ume bien parler
A cil ki la velent enorer.
Dune fevre garist mul fort,
Ke amaint ume dune mort,
Si a num emitteus.
Maint ume aura trait areus,
Quant de cest malfart tiet a vie,
Si la li um alcol penduë,
Cuintre gutte chaive valt.
Ki la ſur ſei ſempres li falt,
Les oilz ſalve eles gardeaire,
Si toilt tempeste eiuxure,
Ki la deit estre de bon aire.
Et ſil la volt encre vert faire,
Tres bien la let e lun emoille,
Apres ſi luinge de veit uile.

§. VIII.

Sardonix ou Sardoine.

Sardoine est de dous pieres traite,
De Sardoine edonicle faite.
De ces dous porte treis culurs;
De blanc, de neir e de rouurs.
Le blanc ſur le neir est aſis,
Et li ruiges ſur le blanc mis.
Cest est de cinc maneres eite.
Si nest tro grant ne troppitite.
Cele ke bien a diviſées,
Les treis culurs neent meslées.
La plus preiſee est en appert
De nule cire ni aërt.
Humile ecchaste la deit aveir.
Altres vertus ni ſai por veir;

Kar

Kar ellieure neſt en eſcrit.
Darabe edinde vient cedit.

§. IX.
O n i x.

Onice fait grés ſunges aveir,
Tenciuns efantosmes veeir;
Et ſi refait enfanz bavus,
Cume ire enoiſus.
Darabe edinde ſunt ces pieres,
Et ſont dites de cinc maneres:
Et ſi le ſarde eſt preſent,
Oni ce ne vus fera i a nuſiment.

§. X.
S a r d i n e.

Sardine eſt ceſte apelée
Dun ille u ele fut trovée.
Ruge eſt, en a vertu grant,
Fons tant ke toilt ſanglutement.
E vers ocit e kel aura,
Onice mal ne luy fera.

§. XI.
C r y ſ o l i t e.

Chriſolite fait a amer,
Si a ſemblant deve derner.
Enz a un grain dor el milou,
Si eſtemele cume fou.
Kil a porte naura pour.
Mult a la piere grant vigur.
Kil a perce, edunc imet
Sei dasne el pertuſée,

Al

Al ſeneſtre braz la pendra,
Le diablez ne lattendra.
Dethyopie vient cette pierre
Tam precieuſe & tam chere.

§. XII.

Beryl.

Beril eſt en Inde trovée,
E par ſis angles eſt formée.
Pur aveiren granniur clarté,
E ſi enna granniur belte.
Ome efeme fait entrainer,
Eki la porte envrer.
Si om la tient ke lienoit,
Eleſtreinge la main licoit.
Les oilz malades ſainera,
Livins ulom la lavera.
E ſom labeit ki fort ſanglut;
E le li toldra ſuſpir erut;
Et ſi retoilt tutes dulurs.
De fevre tels eſt ſa vigur.
Certes reſunt de nou maneres:
Mult ſunt preciuſes e chieres.

§. XIII.

Topaze.

Topaze en une isle eſt trovée,
Ki altreſi eſt appellée.
Ele ſi eſt de dous maneres.
Poi enveit um ſui ſunt plus cheres.
Lunie a mireur reſemple.
Laltreſt plus clere, ce me ſemble.
La lune ſemble deluvir.
Cuntre li a grant vigur.

Des

Des boillir fait leve boillant:
Pois ke la ſent ne built avant:
Si ſcherbot veez en une place,
Faites li cerne dello pace,
Ia ne purra del cerniſſir.
Hoc li cuviendra murir.
C'eſt la provance de la piere.
D'Arabe vient honeſte echere.

§. XIV.

Iacinte.

Jagunces ſunt de treis maneres,
Et ſunt mult preciuſes pieres.
Lune eſt granate, laltre citine,
Laltre evage ſi unt medicine.
Tutes confortent par vigur.
Vains penſers toilent & triſtur.
Cil ke ſunt alkes bon perier
La granate tienent plus cher:
El a la plus bele culur.
Pur cela tienent a meillor,
Et pur ce lont en grant cherté;
Ke il ne trovent pas pleinté.
Le vage ne pert ſa clarté,
Tant ne ſera enoſcurté.
I cel evage aiment il plus,
Ki neſt trop clers, ne trop oſcurs.
Ainz eſt de tempree culur.
Purpre edune grant freidur.
A celui ki la portera,
En ſa buche grant chiald naura.
Pur la durece ke ala,
La entailliée ne ſera,
Si de piecete neſt ovrée,
Ki daimas eſt eclatée.

La

La citrine trait a palur.
Plus en eſt vils pur ſa culur.
Quel ke jagunce um ait ſur ſei,
Al col pendu, ou en ſun dei,
Mult poit aler ſegurement.
La mal creindra engrutement.
E a oſtel kant y vendra,
Amez e ioiz il iſera;
E aice kil requerra,
Raisnablement ia nifoldra.
Dethyope eſt ceſte aportée.
Mult eſt bone e unurée.

§. XV.
Chriſopraze.

Criſopras vent dinde majur.
De jus de purret en a culur.
Gutte eſt dor eteinte purpurie.
Altres vertus na ici mie.

§. XVI.
Ametiſte.

Ametiſte a culur purprin,
Otele cume gute de vin.
Daltre lel cum violette,
Ou cume roſe munde enete.
Lune turne al kes a blanchur.
Laltre a divin mesle rouur.
Dinde nus vient i ceſte piere,
E eſt a entaillier legiere.
Kil a ſur ſei nenniverra,
Ne ja juns ne leſtourdira.
Pardreit ſereit en grand cherté,
Seil nennent ſi grant plenté,

 Gram-

Gramment deuſſent eſtre cheres.
E ſi en ſunt de cinc maneres.

Les quatre vers ſuivans paroiſſent écrits de la même main, que les deux latins ajoûtez, & ils en portent cette explication.

Cette pierre fait bien veiller,
Et mauvaiſes penſées hors gelter,
Et donne bon entendement.
Ces vertus a certainement.

§. XVII.
Chelidoine.

Celidoine eſt bone, nun bele.
El ventre creiſt de la rundelle.
De vertu veint aſſez des cheres.
Dient kel eſt de dous maneres.
Dous ſunt trove de dous culurs.
Lun trait a neir, laltre rouur.
La ruige toilt la paſſiun,
Ke prent a ume par luneiſun,
Dunt il chel, e eſt afolez.
Langurus ſaine e forcenez.
Celui kil a fait bien parler,
E mult de tutte gent amer.
En linge drap ſeit velopée;
E al ſeneſtre braz portée.
En meisme ceſte manere
Seſt portée la neire piere.
Granz chioſes aie a perfaire;
E defent ume de cuintraire:
Cuintre ire de prinz e de reis:
Dune force aie edefenis.
Leve u ceſte piere eſt lavée.
Saine les oilz de la bobée.

I ceſte

I ceſte piere ſi ſeit priſe,
En linge teint de ſafran miſe.
Toilt fevre emas umurs.
Rialcois duvent granz dulurs.

§. XVIII.

Gagates ou Jayet.

Jayet naiſt en une cuntrée,
Ke Lice a nom. Si eſt clamée,
Pur poi neſt gēme cette piere.
Luiſant eſt neire & legere.
Si naiſt en la majur Britaine,
En une terre beñ lointaine.
Kant um la fuit alkes freier,
E ele ſchalfe del breier,
La paillie trait aſez étreint,
Enleve ait en loile eſteint.
Si gariſt ume ſcinz eſchar
Denflure entre cuir & char,
Denfoncure eſt grant ſainement:
Lavée eñ vin gariſt les dents.
De ſuz ſe ſe neſtuve feme,
Ses natures li rend la gemme,
Si lum la gete en un fou.
Ki chiet del mal ſil eſt ellou,
Tantoſt cum il en ſent lodur,
Si chiet ke il ne ſent dulur.
Quant eſt ars, mult eſt mirables,
Chaice ſerpent, deſtruit diables.
Ventre torne, e trenche iſuns.
Charmes malvais ſorz e poiſuns,
Dels deſtruit tute malignité.
De feme ſet virginité.
Laive u ela treis jurs gtu,
Sa feme enceinte nabeu.

 Treis

Treis noiz dit tut ensement;
Qe il ni ait encumbrement,
Sempres la liverra sin faille,
De sun enfant sele travaille.

§. XIX.

M a g n e t e.

Magnete trovent Trogodite,
En Inde e precieus est ditte.
Fer resemble e si le trait,
Altresi cum laimant fait.
Dendor lama mult durement.
Qi lusoit a enchantement.
Circe lus a dot mult chere,
Cele merveillose sorciere.
Si en fait un esperiment,
Ki est prorè delungement,
Si verite voilt um saveir.
Si sa feme aime altre purveir,
La piere sur sun chief metra,
En dormant ke el ne saura.
Si chast est en sun dormant,
De li user li fera semblant.
Se ele ne lest gel nus pleius,
Enz ellit repundra sun ius,
Ecuin viendra hunteusement,
Cum seit butée laidement.
Cette pierre tel o dur donne,
As males noist, as pruz est bone;
Lierres kil a la tient mult chere,
La puldre fait de ceste piere.
En la maisun u deit entrer,
Quant ce est kil volt embler,
Vis chiarbons prent des fous
Si sestablit par katre lous

De la maiſun en katre ſens,
Li funs ſen failt come dencens.
Tuit cil ki ſunt en la maiſun,
Qant lu fum ſentent denvirun,
Fuient ſen o grant pour;
E il prent ke voil dellur.
Entrume e feme dune amur.
Dune parole e grant valur.
A tuz celz ki la portent dune
Cuntre ydropebeuë eſt bone.
La puldre eſt bone ſur ardure,
Et ſur tute eſchaldeure.

§. XX.

Corail.

Corals cum arbre naiſt en mer.
Verz naiſt, e mul fait amer.
Qant laire la tuche ſi devient dure.
Ruige devient de ſa nature.
Dimi pie a de longur.
Ki la ſur ſei naura pour
De fuldre ne de tempeſte.
Li chiaus u eſt cent gran plente.
Ne gresles, ne altres orages
La u giſt ne fait domages.
Ele fait fruit multiplier,
Fantosmes tout e deſtorber,
E dune bon cumencement,
E meme a bon definement.

§. XXI.

Alabandine.

Alamandine in Aſie eſt trovée,
En Alamande la cuntrée,

E a Sardine ſi reſemble,
Ke pur poi ne ſunt enſemble.

§. XXII.
Cornaline.

Corneole eſt piere oſcure.
Grant vertu a de ſa nature.
Ele toilt ires e rancuins.
Ume fait parler par ruſuins.
Icele eſt de meillur nature,
Ke de chiar ſemble laveure.
Sanc eſtanche qui trop ſen iſt,
Femme del mal curteis gariſt.

§. XXIII.
Scerbuncles.

Scherbuncles gette de ſei rais,
Plus ardent piere ni a mais.
De ſa clarte la noit reſplent;
Mais le jur nen fera neient.
Naiſt en la cuntrce de Trogodites,
E duze maneres li ſunt deſcrites.

§. XXIV.
La Liguriene.

Ligurium creiſt eſa reſte.
El date dune fiere beſte,
Ki parmi piere altreſi veit,
Cum par mi veire ſi ferreit.
Linz a num, emult eſt bele.
La piere piſſe en gravele.
Mult voldroiit ke fuſt celée,
Covre la ke ne ſeit trovée.

Theo-

Theophraſtus ke bien le ſot,
Dit ke a Electre reſemblot,
E ſi attrait a ſei la paille,
De ventre il toilt dulur ſenſaille,
De jalnice edemenaiſun
Redune de gariſun.

§. XXV.
L' E c h i t e.

Echite tienent des plus chieres
Num ree entre les altres pieres.
Qant laigles la mult ſencunforte;
De mult lointain pais la porte,
Pur ſus pulcins ke li defent,
En ſun ni la mult cherement.
Un altre dedenz celi a.
Feme preinz ke ſur ſei laura,
De lenfant ne li eſtoit duter,
Gran bien li fait a lenfanter.
Albraz ſen eſt relart penduë,
Se voil aveir i ceſt a vie.
Ki la ſur ſei ja veneſt ivre.
De gran affair ume delivre.
Accreiſt richieſſes, efait um amer,
E veincre enimis, e de pople loër.
Soma alcun en ſuſpeciun
Dengin, de venin ou daltre poiſun,
O lui a manger le cunveentri;
Deſuz la manger la piere metri,
Salevor a mal glutir ne poit;
Tollez la piere, manger leſtoit.
Meſchines guverne e garriuns,
E deſtreint chiaetes delun ei ſuns.
Ruige culur a ceſte piere.
Docean vient, e eſt mult chere,

El ni des aigles la trove loin,
Ou en Perſe la regiun.

§. XXVI.
La Silenite.

Silenite a bele culur.
Jaspe ſemble de la verdur.
Sainte eſt & ola lune creiſt,
E ele decors ſi rede croiſt,
Amurs dune ele cors tient.
En Perſe creiſt ediloc vient.

§. XXVII.
La Gagatromée.

Mult eſt bone Gagatromée.
Seſt une piere tachetée,
Cume pel de chevrol ſen faille.
Si om la porte en bataille.
Ses inimis porra chiacer,
Ia nul ne loſera tucher.
Alchides ſot bien ſa valur,
Ki la porta en maint eſtur.
Tutes les ures ke il lot,
Unques veincuz eſtre ne pot;
Eqant il ſur ſei ne laveit,
Es nel pas vencuz eſteit.

§. XXVIII.
La Ceraunie.

Ceraunus eſt mult bele piere.
Si chet o fuildre mult eſt chere.
Ki chaſtement la portera,
La fuildre mal ne li fera.

U eſt

U est ne perira maisun
De fuildre ne desturbuilun.
Batailles veint en plait est bone.
Bons sunges bels esués done.
Dous culurs a mais ke un poie.
Teint ac? stal eteint abloe.
En Germanie la prent loin.
Laltre resemble papirun
Ne fou ne flame ele ne crient.
Cette piere de Spanie vient.

§. XXIX.

L'Eliotrope.

Elyotrope est une piere
De bien vertuose manere.
Metez la en cuntre soleil,
En un vaisel sil fait vermeil,
Ce eit avis ki la tendra,
Ke novels eclyps sera,
En poi de tens faira saillir.
Del vaisel laive ebuillir.
Cum seil plouest a plante,
Bon los dune egrant santé.
Venin destruit & sanc estanche:
Boisdie veint ne fait noisance.
Une erbe ia ke mult est chere,
Re si a num cume la piere;
Si um les poit andous aveir,
Sil volt nuls nel porrra veir:
Dethyope vient e de cypre,
Si est trovée en Aufrike.
A esmaragdes semblent tutes,
Mais ke les ont sanguines guttes.

§. XXX.

La Gerachite.

Gérachite a neire culur,
Mais ele eſt de grant vigur.
Se um a ſa buche lavée,
E ſuz la lengue lait poſée,
E neir diviner potra
Qe altre de lui penſera.
Ki volt prover qel vertu ait,
De miel oinge un om e de lait,
Al ſoleil chiald fons ſeſtera,
U de muſches plente aura,
La piere tenge en ſa buche,
Nel tuchera nis une muche;
Oſtez la piere kil ne lait,
Aſſez le ferunt mal elaiſt.

§. XXXI.

L' Epiſtite.

Epiſtites eſt avenant,
Bele e bien reſplendiſſant.
Ruige eſt, e ſa vertu ſi chere,
Kele boillit tolt a chaldiere.
Oiſels oſte de ſes ruz,
E languſtes ſtorbels egreſilz.
Mesléès tolt ſegurement,
Vait ki la porte oneſtement.
Metez la el ras del ſoleil,
Claire de ſou rendra vermeil.
Porter ſe volt de vers ſeneſtre,
Segun leſcrit iſi deit eſtre.

§. XXXII.

§. XXXII.

L'Emathite.

Un altre ni a Ematite,
Ke de vertu n'eſt pas petite.
Sanc eſtanche naturelment,
E malanz ſaine bonement.
Qant elle eſt de vin puldrée,
E o la glaire dou meslée,
Des palpebres tolt laſpreté,
E as oilz dune clareté.
Ki crache ſanc ſi la piere a,
O une coce la freiera,
En jus tempre de ruige pume,
Dune ſera abéiure alume,
Venaive tut enſement.
Li durra ſempres ſainement,
E a feme gran meſter a.
Les flurs reſtreint kant trop en a.
Plaie eſtanche emenerſun,
Del ſur ſaner fait gariſun.
Venins deſtruit quant eſt beue,
Qant ſerpent point ſen fait a lue,
O miel valt mult as oilz do lanz
A vieils umes & a enfanz.
De la veſſie toilt la piere.
Dafrike vient honeſt e chiere,
Dethyope reſt aportée,
Et darabe o ele eſt née

§. XXXIII.

L'Abeſte.

Abeſtos vient de la cuntrée
Darchade u el eſt trovée.

Ceſte

Ceste piere a de fer culur.
Si par est de si gran vigur,
Si de fou est prise dune part;
Niert mais esteinte tus uus art.

§. XXXIV.

La Peanite.

Peanites taliet manieres,
Dedens si protattre piere,
Femele est dite ke quele vaille,
A feme a vie ki travaille.

§. XXXV.

La Sade.

Salde mult gravement est trovée,
En la terre a Caldeis est née,
Si neve trove en celle mier,
Vele poisse a deter.
Si si aërt ia nen chiarra,
Desque ke tailliée en sera;
Vers le fust a si grant emur,
De prasine porte le culur.

§. XXXVI.

La Mede.

Entre les Turs naist une piere,
Medus a num, si est mult fiere,
Iceste dune mort & vie,
A lun fait mal, altre aïe.
Ki medecine faire en volt,
O une cot veit bien le smoilt,
O lait de feme o il la met,
Ki nait ou ke un vaslet,

Asoilz

Asoilz rend les veement,
Ki nont veu delongement.
Epar meisme itar diz
Esmolu en lait de berbis,
Kun ainel maile ou aura,
Der ciellie poacre um sanera.
Neufretici cele gent,
En sunt mult precius ungent,
Des reims oster la gran dulur,
Ke ieun lure checun iur.
En vaissal volt estre dargent,
Ou de reims mul bel egent.
Ki sun enimi hunir volt,
O la cot el evie le smoilt,
Sun frunt celui laver fera,
Del eve usreiée sera,
Dedens le iur aura perduë
Sen demeurance la vuë.
O silli dune pur puissun,
Si vomira tut le pulmun.
Neire est la piere en sa culur,
Mult a gran force & gran vigur,
Bien est neire a cels kele ocit,
De neire mort les decunsit.

§. XXXVII.

La Gèlace.

Gelace est mult bele piere,
Si est de si dure maniere,
Ke ne poit estre depecée
In chalde nier nule feiée.

§. XXXVIII.

L'Exacontalite.

Exacontalites est peinte,
De seisante culurs est teinte,

Les

Les culeurs a en ſei petites,
Enliber naiſt as Trogodites.

§. XXXIX.
La Chelonite.

En inde portent li nocium,
Piere ke Chelonites a num.
Ki la buche aura bien lavée,
Epois ſur ſa lengue poſée,
Des le matin tot le creiſſant,
Ges kal midi apareiſſant,
Poit diviner, ia ni faldra,
Ce kal creiſſant li avendra;
El decurs devant le iur,
Gesca prime a certe valur,
Quant eſt prime tuit le jur dure
Equinteſine en ſa nature,
De fou ne flamme ele ne crient.
En Inde naiſt e de la vient.
Mult eſt bel e bel aire,
Si eſt tote porpre & vaire.

§. XL.
La Praſine.

Praſine eſt vert de bele manere,
Mais ſa vertu n'eſt gueres chere:
Nulle vertu de li ne vient,
Fors ke Sultant en or avient.
Treis blanches tachetées a ceſte,
Altre ni a n'eſt pas ſi verte.
Nuna vertus ne medicines;
Mais ke veinctus a ſanguine.

§. XLI.

Le Criſtal.

Lialquant dient ke Criſtal,
Kece eſt glace natural,
Par ant endurcit de fridure,
Par le freit muë ſa nature,
Ece retient li pleſur,
Ke en mains tous neſt ſen firidur.
Ceſte conceit le fou vermeil,
Ki la tient el rai del ſoleil,
Ede cal fouli tondre reſpirent,
Si li tache alges ſouvent,
Anurice eſt de bone,
Pur lait ke abreve li done.

§. XLII.

La Galactide.

Feme ke Galactide ait
Sela enfant mult aura lait.
Aler ſodeit primes bannier,
Epois uſer devant manger.
Ki la percie e met dedens
Fil de laine de berbis prens,
La norice al col pendu lait
Dune aura gran plenta de lait.
Feme ke travaille d'enfant
A ſa coiffe la lie devant,
La ni faldra ſen demuirance
Ka ſempres nait ſa delivrance.
O aire ſel eſt detrempée,
Elamandre dedans arroſée,
Les berbis lait aſſez auront,
O mais ruineuſes ne ſeront.

Ceſte

Ceste piere a de ser culur,
Et si est mult de grand valur.
Li ancien dient pour veir
Ki ceste piere poit aveir,
De vertuz li valt altrelant
Cume les altres si fussant.

§. XLIII.

L' O r y t e.

Orytes sunt de treis maneres,
Mult ia preciuses pieres;
Neve e ruuinde est de nature,
Lune valt mult cuntre morsure,
Si envile rose est triblée,
E encuntre serpent portée,
Par els morsure ne navra,
Altre ma ke verdur trait,
Se il est um ki sur soi lait,
Beste cruel ne li poit faire,
Mal ne crioi ne nul cuintraire:
De blanc est sur le neir cachée,
Mult est amée e prisée.
La tierce Oryte est merveilluse,
Lune multe a broienuse,
Laltre pleine cum un altre gemme;
Iceste se sur li la feme,
Ia a nul iur nencentera,
O sal est preire sil perdra.

§. XLIV.

L' H y e n e.

Hyene naist en la prunelle
Dune beste, piere est mul bele,

Sa

Sa piere apelent par ſun num,
Kar la beſte Hyene a num,
Sede vin ſa buche a lavée,
Et ſur la langue lait poſée,
Diviner poit ſe ne le fait,
Ke la piere ſur la langue ait.

§. XLV.

La Lyparée.

En Libe naiſt Lyparea,
Alge chiaut ki ſur lui la,
Nule beſte ne lui fuira
Prendre en poit ce qu'en trouvera.

§. XLVI.

L'Enidre.

Enidre de curt lermant,
Cume funtaine tion ſurant,
Sa nature griove eſt de prendre,
Ke lan decurt ene devient mendre,
Pur tan de roſée cum ele gale,
Nu ne ſen perche e nun remete,
Entrant noiſt en un aive,
Cuntrarius ē caliſſice.

§. XLVII.

L'Iris.

En ruige mer naiſt une piere,
Yris a num, neſt gaire chere.
Ki el rai del ſoleil la tient,
L'arc del ciel en la parai vient,
Lumbre de li devient itals,
Et reſemble ke ſeit criſtals.

§. XLVIII.

L' Androdragme.

Androdragme eſt formée
Si cume del un poi quarrée;
Dargent a culur, mult eſt bele,
Lont la trove en la gravele,
De ruige mer ki ſur ſei la
La eſtre irez mais ne porra,
Lecia dune bon curage,
Ki la ſur ſei ni a damage.

§. XLIX.

L' Optalie.

Optals ſi eſt de tel manere,
Ke pur ſa vertu doit eſtre chere,
Des oils. toilt la maladie,
As larrons fait grant aie,
E ki ſur ſei la portera,
Clere veuë vieir li fera:
Mais cels ki ſunt denvirun,
Cede bien pur le larrun,
Ke ſen peine poiſſent rober,
La maiſun e deſpoiller.

§. L.

Les Perles.

En Inde naiſt en un peiſun
Une piere que Perle a num;
Unio a num pur ce kele eſt ſule,
Elu peiſun apelent muisle,
Li ſages dient ki les moles,
Cuntre lenel bacce les gules,

La

La rosee del ciel receuvent,
E de ce les Perles cunçuvent.
Blanches & cleres sunt les Perles,
Des jeunes issent les plus beles.
Ki la rosée a plus el cors,
Gete la piere graniur fors.
Se il tone en la cuntree,
Quant els recuvent la rosee,
Fuient luz aperist la piere,
Kes cunçuë bele e chere.
La grossur dimi unce aura,
Ia nuls grainur ne la verra.
En Inde naist & in Britaine,
Kom apele la primeraine,
Cuntre gute corel est bone,
E cuntre tache ke naist en ume,
Cuntre met doilz est sa nature:
Mielt valt la clere ke loscure,
Li lon perrier ancienur,
Tindrent la ruunde a meillur.

§. LI.

La Panthere.

Panthere est neire, ruige e verte,
Epale purpre e rosinete,
De tut ensemble a la culur,
Ki tareit ner venu le jur.
Panthere est une beste averse,
E si est de culur diverse;
Bestes la fuient tant est fiere,
So entre li a num la piere.

§. LII.

L' A b ſ i c t e.

Abſictes eſt neire et peſant,
Veines a ruiges cume ſang,
Qant iuſte fou eſt eſchialſée,
Sec iur en eſt pris culurée.

§. LIII.

L a K a l c o ſ a n e.

Kalçoſanes eſt piere neire,
Quant um la fiert ſi ſune e nerre,
Ki la portera oneſtement,
Chianter pora mult hallement,
Edulce voïs e bone aura,
Si ke iamais ne roera.

§. LIV.

L a M e l o c h i t e.

Melochite a groſſe verdur,
De Smaragde a la culur,
Enfans defent par ſa nature,
Ki la de grant meſaventure,
E garde e en vertu les tient,
Ceſte piere darabe vient.

§. LV.

L a G e g o l i t e.

Gegolitus ſe eſt dunee,
Encure aura deſtempree,
Lu piere ſe il la alcors,
O la grevele la gate fors,
De garir um eſt bien haſtive,
A vile reſemble fait dolive.

§. LVI.

§. LVI.
La Pyrite.

Pyrites a falve culur,
Ki leftreint fi gele chialur,
Suef tocher fe voldra,
Senu les neiz brusler fera.

§. LVII.
La Diacode.

Cil ki Diacodos aura,
Par aive diviner porra,
Efacer defevretz defus,
Ne nule piere ne valt plus.
Si a mort ume luchera,
Sa vertu pert, mais ne laura,
La piere eft fainte emot het,
Kant ele ituche bien le fet.

§. LVIII.
La Dionife.

Dionifes funt neires tutes,
Ede guttes de neires gutes,
Ki deave la triblera,
Odur de vin li fentira,
Ene kedent fatet pruece,
Ke le defent ume divrece.

§. LIX.
La Crifelectre.

Cette pierre a nun Crifolectre,
Dor a culur efemble electre,

Vers tierce mue ſa culur,
E la belte pois fuit le iur,
Nule rien plus toit fou ne ſent,
Seli tuche ſempres ciprent.

§. LX.

La Criſopace.

Dethiope vient iceſte piere,
Criſopace a num, emnlt eſt chere.
Lanoit cume ſot ele ſi ſclarciſt,
Lu iur en ialnur dor ſi ſeveliſt,
Purce ſi change ſa nature:
Kar iur eſt clere e la noit oſcure.

§. LXI.

De l'anneau et de la geme.

Al quans ia ki pas ne creient,
Ke tels vertus en pieres ſeient,
Teles ſont ke ia ne faudront,
Si en cels ne peche kis auront,
E kileſa ſismeme aler dereit,
Ne poit faillir ke mlels netenſeit,
Sira mult grant deceivement,
Eſcuntres ſuites ke lom vent.
Cuide li fots ke bone ſeit,
Pur la bette keil creit,
Lu ſont deceu le pleſur
Ker celes nunt nule valur,
Cil ſot tres bien keles valeient,
E queles vertus eles aveient,
Ke livre en fiſt primerement,
Ede les fiſt demunſtrement,
En mains lous e en maintes cuntrées
Sunt les vertus bien eprovées.

Bien

Bien est venu e cuneu,
Et de plesurs aperceu.
Ke domne Deu les pieres fist,
E granz vertus en eles mist,
E ki lor vertus ne saura
Par ces livres les cuneistra.
Tels cent la portent, e si lont,
Ki ne sevent ke eles sont.
Asnes en sunt sul del porter,
Ne sevent cum sont a garder.

In eodem codice Victorino subiunguntur prosa sequens et explicatio moralis lapidum praedictorum, quarum auctorem non dubitauimus ipsum esse Marbodum, cum gemmarum seu lapidum ibi notatae proprietates, quas ad sensum moralem seu mysticum trahit, eaedem omnino sint, quas in praecedenti poemate retulit. Haec autem prosa et explicatio deest in exemplari Redonensi an. 1524 et in Gorlaeano. BEAVGENDRE.

MARBODI
REDONENSIS EPISCOPI
PROSA.

De duodecim lapidibus pretiosis in fundamento caelestis ciuitatis positis. Apocal. 21, 19. *).

Ciues coelestis patriae,
Regi Regum concinite
Qui supremus est opifex
Ciuitatis Vranicae,
In cuius aedificio
Consistit haec fundatio.

Jaspis colore viridi
Praefert virorem fidei,
Quae in perfectis omnibus
Numquam marcessit penitus,
Cuius forti praesidio
Resistitur diabolo.

Saphirus habet speciem
Coelesti throno similem,
Designat cor simplicium
Spe certa praestolantium
Quorum vita et moribus
(*Refulget et virtutibus.* B.)

Pallensque Calcedonius
Ignis habet effigiem,
Subrulitat in publico,
Fulgorem dat in nubilo,
Virtutem fert fidelium
Occulte famulantium.

Smaragdus virens nimium
Dat lumen oleaginum,
Est fides integerrima
Ad omne bonum patula,
Quae numquam scit deficere
A pietatis opere.

Sardonix constat tricolor
Homo fertur interior,
Quem denigrat humilitas,
Per quem albescit castitas;
Ad honestatis cumulum
Rubet quoque Martyrium.

Sardius est puniceus,
Cuius color sanguineus
Decus ostentat Martyrum
Rite agonizantium:
Sextus est in catalogo
Crucis haeret mysterio,

Aurico-

*) Huius generis absurdas comparationes atque allegorias, quibus sancta simplicitas diu lusit, explosit merito Heinr. Stephanus in *Apologie pour Herodote*. Vol. 2. cap. 37. pag. 199.

Auricolor Chrysolitus
Scintillat velut clibanus,
Praetendit mores hominum
Perfectae sapientiae,
Qui septiformis gratiae
Sacro splendescit iubare.

Beryllus est lymphaticus,
Vt sol in aqua limpidus,
Figurat vota mentium
Ingenio sagacium:
Quod magis libet mysticum
Summae quietis * ostium?

(* f. otium.)

Topazius quo * carior
Eo est pretiosior,
Exstat nitore griseo
Aspectu et aethereo:
Contemplatiuae solidum
Vitae praestat officium.

(* f. rarior.)

Chrysoprasus purpureum
Imitatur concilium;
Est intertinctus aureis
Miscello quodam guttulis:
Haec est perfecta Charitas
Quam nulla sternit feritas.

Jacintus est caeruleus
Nitore medioximus,
Cuius decora facies
Mutatur vt temperies:
Vitam signat Angelicam
Discretione praeditam.

Ametystus praecipuus
Decore violaceus
Flammas emittit aureas
Notulasque purpureas:
Praetendit cor humilium
Christo commorientium.

Hi pretiosi lapides
Carnales signant homines;
Colorum et varietas
Virtutum multiplicitas;
His quicumque floruerit
Conciuis esse peterit.

Ierusalem pacifera
Haec tibi sunt fundamina,
Foelix Deo et proxima
Qua te daretur anima;
Custos tuarum turrium
Non dormit in perpetuum.

Concede nobis agie,
Rex Ciuitatis coelicae
Post cursum vitae labilis
Consortium in superis;
Inter sanctorum agmina
Cantemus tibi Cantica,

Amen.

MARBODI
REDONENSIS EPISCOPI
LAPIDVM PRETIOSORVM
DE QVIBVS IN PRAECEDENTI PROSA
MYSTICA SEV MORALIS APPLICATIO.

§. I.

Iaspis eſt primum fundamentum Eccleſiae Dei, et eſt viridis coloris. Quicumque illum ſuper ſe habuerit, phantasma ei non nocebit. Significat autem eos qui fidem Dei ſemper tenent, et numquam ab ea recedunt vel areſcunt, ſed ſemper virent in ea nec timent fallacias diaboli.

§. II.

Saphirus coeli colorem habet. Significat illos qui adhuc in terra poſiti coeleſtibus intendunt, et cuncta terrena deſpiciunt, quaſi non ſint in terra iuxta illud: *Noſtra autem conuerſatio in coelis eſt.*

§. III.

Calcedonius quamdiu in domo eſt non lucet; ſub diua id eſt ſub aëre lucet; volentibus eum incidere et ſculpere contra ſtat; calefactus radiis ſolis vel digitorum fricatu paleas ad ſe trahit. Per hoc notantur illi qui ſuam bonitatem celant, et bona opera in abſconſo faciunt, ſed ieiunium eleemoſinas et his ſimilia iuxta illud: *Tu autem cum ieiunas*, etc. Math. 6, 17. Cum autem foras inter homines exire coguntur, tunc apparet eorum bonitas et lucent; et

et si quis eis voluerit adulari vel laudes dare, quod est quasi sculpere vel pingere, non illorum vanas laudes recipiunt, sed fortiter resistunt, eis non acquiescendo, sed radio veri solis afflati, id est Christi vel digitis, id est donis spiritus sancti tractati et calefacti, verbo suae praedicationis suaeque bonitatis exemplo, paleas, id est, peccatores ad se trahunt, et sibi consociant, et in bonis operibus eos perseverare monent.

§. IV.

Smaragdus nimiae viriditatis est. Omnes gemmas et herbas sua viriditate vincit. In arida et inhabitabili nascitur tantum. Prae frigore non ibi habitant nisi grifes, quae sunt bestiae leonibus similes, et habent alas aquilis similes, et monoculi asinaspi qui cum his dimicant. Per gemmam, id est Smaragdum eos nominamus, qui viridiores sunt in fide omnibus, et superant infideles fidei viriditate, qui frigidi et aridi sunt in charitate, quam non habent. Grifes, qui eos seruant, daemones significant, qui hominibus inuident fidem habentibus, quae est pretiosa margarita, et gemma, et cum eis auferre conantur. Qui recte grifibus assimilantur, quasi terrestres ferae et volucres, qui demersi sunt in infernum pro suis meritis, et volantes per superbiam quasi alites e coelo lapsi sunt. Contra eos dimicant monoculi, id est, illi qui non ambulant duabus viis, nec habent duplex cor, nec duobus Dominis seruiunt, sed semper suam intentionem et gemmam fidei, quam daemones ab eis extorquere volunt, possident, eos superando Dei auxilio.

§. V.

Sardonix tres habet colores; subtus est niger, in medio candidus, desuper rubeus. Et eos figurat qui

qui in corde suo sustinent paenas passionis pro nomine Christi, et intus in anima sunt candidi, id est, absque hypocrisi, si tamen ipsi sibi sint despecti et quasi nigri videantur sibi, id est peccatores.

§. VI.

Sardius est totus rubeus; significat Martyres sanguinem suum pro Christo fundentes.

§. VII.

Chrisolitus fulget quasi aurum, et emittit de se scintillas ardentes: figurat sapientes et charitatiuos qui quod sciunt aliis in opere et sermone ostendunt. Χρυσὸς Crisos aurum dicitur, et per aurum sapientia et charitas intelligitur, quae perfectior est omnibus virtutibus, sicut aurum perfectius est omni metallo.

§. VIII.

Beryllus lucet quasi aqua sole percussa, et calefacit manum tenentis. Notat eos qui sunt fragiles, sed percussi radio et gratia veri solis, id est, Christi, lucent bonis operibus, et calefaciunt eos, qui cum eis conuersantur calore charitatis et exemplo bonae vitae.

§. IX.

Topasius raro inuenitur, et ideo carior habetur; duos habet colores, vnum sicut aurum, et alterum clariorem. Claritate omnes superat gemmas, et nulla res pulchrior est ad videndum. Significat eos qui Deum et proximum diligunt. Qui autem proximum diligunt, sicut aurum fulgent, et a sordibus huius saeculi purgati, et semper coelestibus intendentes, clariores et pulcriores efficiuntur.

§. X.

§. X.

Crysoprassus est purpureus interguttatus guttis aureis: eos significat, qui semper in tribulatione et labore passionum vitam suam agunt, semper manendo in charitate.

§. XI.

Iacintus mutat colorem suum cum facie coeli; si coelum est clarum ille lucet; si est obscurum non lucet. Significat eos qui cum sapientibus sensu contendunt, vt secundum modum auditorum se aptent, sicut dicit Apostolus 1 Cor. 1, 2, 6: *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Ad eos qui parum sciebant dicebat: *Non potui tanquam spiritualibus escam dare, sed quasi carnalibus lac vobis dedi potum, non escam.* 1 Cor. 9, 22. Iste Apostolus Iacintus fuit, et ita (se) contemperabat omnibus vt omnia esset omnibus sic dicens: *Omnia factus sum omnibus vt omnes lucrifacerem.* 1 Cor. 9, 22.

§. XII.

Ametistus est totus rubeus, et quasdam roseas flammas de se emittit. Figurat eos qui tormenta passionis, quae pro Deo sustinent, tamquam flammam charitatis ex se emittunt, orantes pro eis qui eos occidunt; et plus de peccatis eorum dolent qui eis mala faciunt, quam de hoc quod patiuntur. Et bene extremus ponitur, quia significat eos qui pro inimicis orant. Nam virtus virtutum est orare pro persequentibus. Et pauci inueniuntur hoc fecisse; sed tamen inueniuntur duo in veteri Testamento, scilicet Moyses, et Samuel, et duo in nouo, Dominus Christus et Stephanus inueniuntur.

Item

Item de lapidum naturis. Eiusdem et ex eodem M. S.

Jaspis contra fulgura et tonitrua se habentibus valet.

Calcedonius lapis sanctificatus et circumligatus lunaticos curat. Praeterea qui portat eum, numquam mergetur, neque vexabitur. Pulcrum quoque facit gestantem et fidelem et potentem, et omnia perficientem. Sculpere oportet Martem armatum et Virginem stolatam veste circumfusam tenentem laurum perpetua consecratione.

Aristoteles in lib. de lapidibus ait: Smaragdus suspensus in collo vel portatus in digito defendit a casu Epilepsiae suspecto. Vnde mandamus nobilibus, vt semper collo filiorum suorum suspendatur, ne in hanc infirmitatem incidant. Smaragdus ad omnem diuinationem probationem habet; in omni negotio portatus adauget substantiam et corpore et sermone.

Sardius viginti ordei granorum pondus portans, si in collo fuerit suspensus vel in digito portatus, non videbit terribilia seu timorosa in somniis, et incantationes et maleficia non timebit.

Chrysolitus omne genus serpentinum fugat; lapis spissus et lucidus similis auro. Hic applicatus ad rasuram auri, lauatus, philacterium tutamentum *) est ad nocturnos timores. Transiectus setis asininis alligatus in sinistro brachio daemonia vincit. Est enim super — — — — — et amoris et iustitiae. Facit autem aduenam susceptum, et eloquentem, et gratiosum et amabilem ab his qui eum vident, et omnia ei aperit. Iuuat etiam ad indignationem oculorum.

Beryllus

*) f. tutissimum.

Beryllus lapis est magnus et lucidus: Sculpe in eo locustam marinam et sub pedibus eius corniciam, et sub gemma pone herbinam modico auro inclusam consecrata gestato esse malorum omnium victorem facit, et ad oculorum vitia omnem valetudinem tribuit; et si hunc lapidem in aqua miseris, et de aqua illa potum dederis, raptum spiritum ac suspiriosum sanabit, et ab hepatis dolore liberabit. Vtilis est portatus, et qui hunc lapidem super se habuerit, contra inimicos dimicans victor existet. Inuenitur in India similis Smaragdo, sed cum pallore.

Topazius cum ab aliquo fuerit deportatus, nullus ei nocere poterit inimicus. Hoc ad maleficiorum auersionem habere in domo bonum est.

Iacintum si quis habuerit in collo suspensum vel in digito, si intret in regionem pestiferam non laedetur, sed potius ab omnibus honorabitur; et eius petitiones adimplebuntur.

Ametistus, si aqua lauetur, et sterili mulieri detur, continuo concipiet.

Achates mulierem abortiuum habentem adiuuat, et cito egredi cogit.

Sardius bonus est portatus, a mulieribus amabilis est. Sculpe in eo vineam et haederam inuolutam.

Onichinum si quis habuerit, videns visionem, interpretari valebit.

Corneolus in collo vel digito portatus mitigat iram et contentionem.

Casteis aptus libertati. *) Nam qui consecraverit eum,. et perfecerit quae in eo fieri debent omnino

*) Sic exacte in ipso mspto.

omnino impetrabit libertatem. Oportet autem sic perficere adeptum lapidem. Sculpe in eo scarabeum, deinde sub ventre eius stantem postea protundatur in longitudinem, et cum aurea fibula consecratus, et in loco praeparato et ornato positus ostendet gloriam quam ei Deus concessit.

In Jaspide ergo fidei viridatis designatur. In Saphiro spei coelestis altitudo. In Calcedone flamma charitatis internae figuratur. In Smaragdo autem eiusdem fidei fortis inter aduersa confessio. In Sardonice sanctorum inter virtutes humilitas. In Sardio reuerendus Martyrum cruor exprimitur. In Chrysolito vero spiritualis inter miracula praedicatio. In Beryllo, praedicantium perfecta operatio. In Topazio eorumdem ardens contemplatio. In Crisoprasso Beatorum Martyrum opus pariter et praemium. In Iacinto Doctorum caelestis ad alta subleuatio et propter infirmos humilis ad humana descensio. In Ametisto coelestis semper regni in humilium animo memoria designatur. Itaque singuli lapides pretiosi singulis sunt fundamentis deputati, quia licet sint omnes perfecti quibus ciuitas Dei nomen in monte sancto eius ornatur atque fundatur, spiritualis tamen gratiae sunt luce fulgentes.

Subsequuntur deinde sexdecim versus veteri Gallico idiomate eadem manu et scripturae forma exarati, sic:

Ici sunt nume les duze pieres
Ki sont tenues as plus cheres.
Jaspe, Saphir, Calcedoine;
Smaragde, Sardonice, Esarde;
Crisolit, Berit, è Topace;
Crisopras, Jacint, e Ametiste:

De

De ſaints umes portent figure,
Ki Deu ſervent ſen poure,
Tutes maneres de ſainteté,
Unt a umes figure,
Ki a Deu voldra ſervir,
Cumides pieres cuites clarzur,
En la cité Deu ſera poſé,
E el fundament bien alloé,
En viſiun de paiz repoſera,
En laquel ſenſin ioir porra.

Deinde in altero folio ſequenti ſic habetur.

Hic ſunt intitulata nomina pretioſorum, quorum virtutes et naturae in iſto lapidario declarantur. Primo dicitur

Latine.	*Gallice.*
De Adamante.	*Aimant.*
De Achate.	*Acate.*
De Allectorio.	*Allectoire.*
De Jaspide.	*Jaspe.*
De Saphiro.	*Saphir.*
De Calcedone.	*Calcedoine.*
De Smaragdo.	*Smaragde.*
De Sardonice.	*Sardoine.*
De Onice.	*Onix.*
De Sardio.	*Sardine.*
De Griſolito.	*Griſolité.*
De Beryllo.	*Beryl.*
De Topacio.	*Topace.*
De Iacinto.	*Jagunde.*
De Cryſopraſſo.	*Criſopras.*

K De

Latine.	*Gallice.*
De Ametifto.	*Ametifte.*
De Celidonio.	*Celidoine.*
De Gagate.	*Jaiet.*
De Magnete.	*Magnete.*
De Corallo.	*Coral*
De Alamandina.	*Alamandine.*
De Corneolo.	*Corneole.*
De Carbunculo.	*Charbuncle.*
De Ligurio.	*Ligurium.*
De Achate.	*Achate.*
De Silenite.	*Selenite.*
De Gagatromea.	*Gagatromée.*
De Ceraunia.	*Ceraunie.*
De Eleotropia.	*Eleotrope.*
De Gerachite.	*Gerachite.*
De Epiftite.	*Epiftite.*
De Emathite.	*Ematite.*
De Abefto.	*Abeftos.*
De Peanite.	*Peanite.*
De Sada.	*Sade.*
De Medo.	*Medus.*
De Gelacia.	*Gelace.*
De Exacontalito.	*Exacontalitos.*
De Chelonite.	*Chelonite.*
De Praxo.	*Prafine.*
De Chriftallo.	*Criftal.*
De Galatida.	*Galatide.*
De Orite.	*Orite.*
De Hyena.	*Hyene.*
De Lyparea.	*Liparée.*
De Enidro.	*Enidros.*
De Iri.	*Iris.*
De Androdragma.	*Androdragme.*
De Optallio.	*Optale.*
De Margaritis.	*Margarite al. Perle.*

De

Latine.	*Gallice.*
De Pantheron.	*Panthere.*
De Absicto.	*Absictos.*
De Calcofano.	*Calcofanos.*
De Melochite.	*Melochite.*
De Gegolito.	*Gegolitus.*
De Pyrite.	*Pyrite.*
De Diacodo.	*Diacodos.*
De Dionisia.	*Dionise.*
De Criselectro.	*Criselectre.*
De Crisoprasio.	*Crisopace.*

Sunt hic supra enumerati LXI lapides pretiosi.

NOVAE ANNOTATIONES AD ARISTOTELIS LIBRVM DE MIRABILIBVS AVSCVLTATIONIBVS.

Est inter officia viri boni et docti, vt, quae semel euulgauit, quamdiu vixerit, emendare et limare, noua autem lectione et animaduersione locupletare haud desinat; etiamsi non licuerit, id quod paucis contigit, in eodem semper genere, multo minus in argumento eodem, omnem aetatem consumere, sed aliis studiis, aliis curis sit vacandum. HEYNE *in praefat. ad nouam Tibulli edit.* an. 1798. pag. V.

Praefat. pag. V. Vsus sum editione Duvallii, quae prodiit Parisiis 1654, quae quidem paucis in locis paululum discrepat ab edit. an. 1639.

Montesaurus dicitur Conr. Gesnero in *Oper. Val. Cordi* p. 288: Dominus Monthisaurus, vir non solum felici artis medicae vsu summus, sed etiam philosophus praeclarus, et Graecis Latinisque litteris instructissimus.

Pag. VII. Interpretatio Natalis haud magni pretii est. Multi ei insunt errores, qui facile in oculos incurrunt, sed quos ipse corrigere nolui; v. gr. pag. 153: *lactiferum.* p. 181: *pasceribus* pro *pastoribus.* p. 240: *enauigare noluit* pro *potuit.* Sunt etiam loca, quae vix sensum admittunt, e. c. pag. 330. infra.

Pag. IX. de edit. Casauboni. At reuocat in memoriam generos. Baro LOCELLA verba Casauboni ex praefatione: *Feci tamen, — — vt operam aliquam — — ponerem, et cum variantis scripturae diuersitates, quas vel editionum collatio peperisset, vel aliquot veterum codicum, qui mihi ad manum erant, tunc meas etiam locorum aliquam multorum emendationes ad oram libri annotarem.*

Pag. X. De codice Vindobon. conf. Aristotelis opera ed. Buhle I. p. 182. vbi p. 373. etiam codex Venetus, et p. 188. cod. Paris.

Pag. XII. Post mortem Gesneri edidit Casp. Wolphius e schedis Gesnerianis annotationes ad aliquot Aristotelis libros,

libros, fed nullas ad nostrum libellum. Infcribitur ista collectio quantiuis pretii: GESNERI *meditationum physicarum libri* 5. Tiguri 1586. fol. quo de libro conf. Buhle l. d. pag. 338.

Pap. XIV. Ex eadem caussa Theophrastum huius libri auctorem esse, contendit Camers ad Florum, 3. cap. 6. edit. Freinshemii, Argentorati 1669. 8. p. 248.

Pag. XV. (+). Alia diuisione vtitur Tiraquellus in notis ad Alexandri ab Alex. *dierum genial. libr.* ex. gr. vol. I. p. 596, 963, 985, 1024. edit. Lugdunenf. 1673. 8.

Pag. XX. Ad iudicia auctorum de hoc libro referenda sunt etiam, quae leguntur in Fr. Baconis lib. I. *de augmentis scient.* p. 43. ed. Amstelod. 1662. 12. Buffon *ornitholog.* edit. Berolinenf. I. pag. 150.

Pag. 9. Qui bolinthi vel bonasi historiam persequi vult, conferat Vincentium Bellovac. *spec. natur.* XIX, 4. p. 1385, qui Aristotelis verba ex msptis aliter refert, ac hodie leguntur; porro Albertum M. in *histor. anim.* lib. 8. cap. 1. p. 276. *Oper.* tom. 6. edit. Jammy. Hic quidem Avicenna auctore vsus est, qui, nescio quodnam animal, quod bonasum esse opinatur, in Perside se vidisse perhibet. Quo de loco conf. Buhle nostras in *Commentat. societ. Gotting.* an. 1794. pag. 108.

Pag. 11. b. Quam ob caussam eueniat, vt, quibus inuasit repentinus timor, plerumque aluo statim cita fiant, quaerunt Aristotel. non semel in *problem.* sect. 27. Gellius lib. 19. cap. 4. et Macrobius *saturn.* VII, 11. Exempla in libris veterum passim occurrunt. Juven. *sat.* 14, 199. Martial. *epigr.* XII, 78. Senecae *epist.* 82. Aristophan. in *ranis.* Sic in Phaedri *fabula* 17. lib. 4. *timentes concacuerunt regiam.* Tonitru audito femina laxabatur aluo, quod Morhofius in *dissertat.* p. 321. et Lessingius in *Collectaneis* I. p. 389. non recte ad soni effectus retulerunt, cum sit effectus timoris.

Pag. 13. De camelorum coitu confer. Falk *Reise durch Rußland* vol. 3. p. 543. Quam pietatem camelorum laudat noster, eandem etiam equorum esse, comprobauit Stephanus in *Apologie pour Herodote.* I. pag. 118, vsus auctoritate Pontani.

Pag. 15. De hedera in cornibus ceruorum etiam Antigon. Caryst. cap. 35. Baco in *Sylua syluarum* cent. 6. §. 550. p. 321. rem tentari iubet. De ceruis achainis p. 22. conf. Blancardus ad Arriani *expedit. Alex. M.* lib. 4. p. 487.

Pag. 33. a. lin. antepen. lege: Plin. XX. 12. p. 107.

Pag. 33. b. Conf. Antigon. Caryst. cap. 73.

Pag. 37. Hic notandus est error veteris scholiastae ad Aristophanis *aues* p. 583. ed. Kusteri, qui relata hic de pelecane ad δρυοκολάπτην, de quo agit Aristot. cap. 12. refert. BUHLE.

Pag. 40. Priscian. *perieg.* X. 415: *Hic merulos perhibent albos, mirabile dictu.*

P. 45. De melle venenato conf. Reineggs *Beschreibung des Kaukasus* vol. 2. p. 49, et Güldenstädt *Reise* I. p. 297. Pallas *flora Rossica.* I, 2. p. 51. vbi Azaleae ponticae icon.

Pag. 53. cap. 22. Sic Eustathius in Dionysii *perieg.* v. 427: ἐν Θετταλίᾳ, ὡς λόγος, οὐκ ἐξῆν πελαργοὺς κτείνειν, ἐπεὶ τὴν χώραν ὄφεων ἐξεκάθαιρον. Idem ex nostro libro Alexand. ab Alex. *dier. gen.* lib. 3. cap. 5. p. 596.

Pag. 58. cap. 25. Idem fatum fuit Turcarum post vrbem Accon a Christianis captam. Rogerus de Hoveden in *Rerum Anglicarum scriptor. post Bedam.* Francof. 1601. fol. p. 698: *numerus interfectorum erat quinque millia paganorum, quos omnes christiani euiscerarunt, et aurum et argentum multum inuenerunt in visceribus eorum, et fel eorum vsui medicinali seruauerunt.* Conf. ibid. p. 148. lin. 33.

P. 69. *Schelo* idem nomen est quod *Elo*, nimirum cum sibilo initiali, qui saepe auditur. *Elo* antiquissimo tempore maiores nostri dixerunt *fuluum.* Vid. Glossarium, quod adiunctum habet Gerberti *iter alemannicum* p. 5. Lappones gregem tarandorum vocant *Aelo.* Conf. *Gundlingiana* P. 25. p. 449. Ludolfi et Leibnitii *commercium epistol.* p. 205 et 228. Prorsus aliam etymologiam obtulit Frisch in *Miscellaneis Berolinens.* vol. 4. p. 182.

Pag. 76. cap. 33. Recentiores physici amaritatis caussam non esse naphtham contendunt, sed sal amarum siue magnesiam muriaticam, qua abundat mare Caspium.

Pag. 77. cap. 34. De Athamantia vel Atintania conferantur, quae contradixit Tzschucke in notis ad Ampelii *libr. memorial.* p. 57. et p. 277.

Pag. 79. cap. 35. De Lipara huc pertinent, quae docet Heyne ad Virg. *Aen.* VIII, 416. p. 208.

Pag. 84. a. Lapis spinus nomen habet ab vrbe Spina, vbi fuit frequens. Conf. *Miscellanea Taurinens.* II, 2. p. 75. quod contra mutationem nominis moneo, quam tentauit Salmasius l. c.

Pag. 88. cap. 45. Procopius in *commentat. in Esaiam* p. 211: ἄπυρος δὲ χρυσὸς, ὁ διὰ τὸ φύσει καθαρὸν καὶ ἀμιγὲς πρὸς ἄλλα πυρώσεως οὐ δεόμενος, *quod purum putum natura*

tura existens, quia generis alterius nihil admixtum habet, coctione non indiget. Quid sit ἄπεφθον, copiosius disputauit Baro Locella in Eckhel *doctrina nummorum veterum.* I. pag. XXIII.

Pag. 99. a. At sunt etiam, qui negent, aes Corinthium quidquam auri habere, e. gr. Olaus Borrichius in *dissertationibus* editis Havniae 1715. 8. p. 117. et in dissertat. *de ortu et progressu chemiae* pag. 6.

Pag. 100. cap. 50. a. Etiam olfactum adhibuisse veteres ad iudicium de metallis faciendum, probat Arrianus in *Epictet.* I, 26. p. 79. ὁ ἀργυρογνώμων προσχρῆται κατὰ δοκιμασίαν τοῦ νομίσματος τῇ ὄψει, τῇ ἀφῇ, τῇ ὀσφρασίᾳ. *Argentarius ad explorationem numismatis vtitur visu, tactu, olfactu.* Ad quem morem videtur respexisse Vespasianus, cum reprehendenti filio, quod etiam vrinae vectigal commentus esset, pecuniam admouit ad nares, sciscitans, num odore offenderetur; apud Sueton. cap. 23. Conf. quae a nobis scripta sunt in *Histor. inuention.* vol. 3. 4. pag. 279; vbi etiam verba Plauti in *mostel.* act. 1. sc. 3. v. 101. explicauimus, quae etiam huc spectant.

Pag. 101. cap. 51. Conf. historia stanni, quam dedimus in *Histor. inuentionum* vol. 4. p. 321.

Pag. 118. cap. 58. De simili fonte ac iureiurando in tabula descripto Achilles Tat. lib. 8. cap. 12.

Pag. 121. b. lege: *Chalcedon.*

Pag. 130. cap. 61. De hac mirabili aquilarum genealogia conf. Buffon *ornithol.* ed. Berolin. I. pag. 150.

Pag. 132. cap. 63. Diligentius de aere Mosynoeco egimus in *Histor. inuention.* 3. pag. 378, vbi historiam zinci exposuimus.

Pag. 143. Baro Locella monet, capita 71 et 72 inueniri etiam in codice Vindobon.

Pag. 152. cap. 78. Non parum ad hanc fabulam explicandam faciunt, quae a nobis pag. 49. allata sunt, vbi de lyncurio Marbodi egimus.

Pag. 153. cap. 79. De bello cum Cleonymo conf. Heynii *opuscula academ.* vol. 2. p. 227.

Pag. 154. cap. 79. Quod de Circaeo scripsimus, confirmatur ab Eustathio ad Dionysii *perieg.* v. 690. pag. 93: Κιρκαῖον ὄρος πολύρριζον, νησίζον θαλάσσῃ καὶ ἕλεσιν. *Circaeus mons multis plantis refertus, insulae similis propter mare et paludes.*

Pag. 168. lin. antepen. Margo editionis Duvalii habet: γρ. πρώτος. Fortasse πρώτοις.

Pag. 170. a. Quod ex Heinzelmanni *flora* retulit Linneus, negatur a Pallas in *Nordischen Beyträgen* vol. 2.

Pag. 175. c. 86. Idem mos etiam nunc apud Indos circa Bisnapore, de quibus ex Hollwell's *interesting events relative to Bengale* in Raynals *Geschichte der Europäischen Beisitzungen in Indien;* edit. Mauvill. I. pag. 498.

Pag. 200. cap. 98. De fluuio Ceto conf. Oberlin ad Vibium Sequest. *de flumin.* pag. 195.

Pag 221. Lectu digna sunt, quae de hodierna Auerni ratione in Oberlini annotat. ad Vibium Sequest. p. 244. commemorauit baro de Dietrich, mihi quondam amicus, *indigna morte peremtus.*

Pag. 266. b. Sic Malabari in siluis edulia obiiciunt serpentibus, ne in domus irrepant. *Allgem. Histor. der Reisen* vol. 12. p. 467.

Pag. 271. cap. 132. De hepatis varia in variis animalibus conditione conf. omnino Galenus *de anatom. administr.* lib. 6. cap. 8. ed. Gesneri pag. 183. Halleri *biblioth. anatom.* I. p. 2. Vnde haruspicum ratio respiciendi iecinora deducta sit, docet, vt mea fert opinio, Vitruvius lib. 1. cap. 4: *Maiores e pecoribus immolatis, quae pascebantur in iis locis, quibus aut oppida, aut castra statiua constituebantur, inspiciebant iecinora; et si erant liuida, et vitiosa prima, talia immolabant, dubitantes utrum morbo, an pabulis laesa essent, cum pluribus experti erant, et probauerant integram et solidam naturam iecinorum ex aqua et pabulo, ibi constituebant munitiones. Si autem vitiosa inueniebant, iudicio transferebant idem in humanis corporibus pestilentem futuram nascentem in iis locis aquae, cibique copiam, et ita transmigrabant et mutabant regiones, quaerentes omnibus rebus salubritatem.* Sed qui in hoc argumento diligentius versari volunt, potissimum reputent, velim, quae docte disputauit Thomas Bartholinus in praefat. pag. 27. ad dissertat. *de medicis poetis*, itemque pag. 32, vbi etiam de nostro loco Aristotelis egit.

Pag. 283. Probabilis est coniectura, quae legitur ex commentariis academ. Parisinae 1781. p. 169–227. in *Chemischen Annalen* 1788, 1. p. 275.: esse Hephaestium ac Chimaeram montes lithanthracibus flagrantibus plenos. Nam in vicinia reperti sunt lithanthraces.

Pag. 329. cap. 160. Lacertae venenatae Hispanicae mentionem fecit Carter in *Reise von Gibraltar nach Malaga* pag. 115.

Pag.

Pag. 335. b. Ad vocem *recantare* nota elegenter dictum Ovid. *de remediis amoris* v. 259: *Nulla recantatas deponent pectora curas.*

Pag. 336. cap. 163. Eadem de aqua probationis repetiit Stobaeus in *eclog.* lib. 1. cap. 4. edit. Heeren I. p. 152.

Pag. 341. cap. 166. Zenobii *prouerbiorum* cent. 1. §. 82. p. 145: *In Rhamnunte Nemesi statua est posita, decem cubitos alta, solido e lapide, opus Phidiae, mali ramum manu tenens. Huic ait Antigonus Caryst. tabellam plicatilem, πτυχίον τι, appensam hac inscriptione:* Agoracritus Parius faciebat. *Quod minime mirandum, cum et alii plurimi suis alienum nomen operibus inscripserint. Verisimile igitur, Phidiam concessisse Agoracrito, qui in deliciis illi esset; et alioquin puerorum flagrauit amoribus.* Qua de re nihil in Antigoni *histor. mirabil.*

Pag. 344. cap. 170. De voce θηρίου conf. Petitus ad Aretaeum pag. 279. edit. Boerhavii.

ANNOTATIONES AD ANTIGONI CARYSTII HISTORIAS MIRABILES.

Praefat. pag. IV. (1). Freytag in *apparatu litterar.* 2. p. 1273. refert, Antigonum eodem anno 1568. et eodem loco, addita eadem versione, etiam separatim editum esse a Xylandro.

Pag. V. (2). Freytag l. d. refert, nonnulla exemplaria nouo titulo addito, habere annum 1622.

Pag. 2. Pro καὶ ἐκέλευσεν ἐᾶν legendum: ἐκέλευσε νικᾶν, et sic legisse videtur interpres. Heyne in *Göttingischen gelehrten Anzeigen* 1791. pag. 980. ἐκέλευεν ἐᾶν verti debebat: *desinere iussit.* Baro Locella.

Pag. 4. Cicadae Locrenses apud Aristot. *rhetor.* 2. cap. 21. ed. Buhle 4. p. 259 et 482. Quomodo haec miraculosa narratio de Eunomo orta sit, nuper coniectura assequi conatus est I. A. Kanne in annotat. ad Cononis *narration.* p. 78.

Pag. 8. cap. 4. Sic ranas obmutescere fecit S. Georgius, Suellens. Episc. Vid. *Acta sanctorum. April.* tom. 3. p. 216. c. *Voyages histor. de l'Europe par de B. F.* à la Haye 1698. 12. vol. 1. p. 77: "On voit près des Cordeliers „de Montpellier un lac rempli de grenoüilles, qui ne font „aucun bruit depuis que Saint Antoine de Padoue, qui en „estoit interrompu dans ses prieres & meditations, leur „commenda de se taire."

Pag. 10. Ad locum Nicomachi Geras. poterat addi elegia Phanoclis apud Stobaeum. tit. 62. Baro Locella.

Pag. 11. Lusciniae in Iaponia canunt non tam suauiter quam in Europa, sed alaudae multo suauius. Kaempher *Geschichte von Japan*, ed. Dohm. I. p. 147. Passeres Canarienses in insulis Canariens. suauius cantant. *Algemeine Histor. der Reisen.* vol. 2. p. 8. sic lusciniae in Walachia. Sulzers

Sulzers *Dacien.* I. p. 79. Conf. Halleri *elementa physiol.* 3. p. 475. At Hermes apud Stobaeum p. 727. edit. Heeren: τούτων δὲ τῶν ἀλόγων οὐδεὶς οὐδὲν διδάσκεται.

Pap. 12. cap. 6. lin. 1. *Nostra ratio excerpendi ex libris accommodari potest etiam — — Unsere Art von Auszügen (aus Schriftstellern von Naturseltenheiten) dürfte auch bey den — — statt finden.* Eodem sensu ἐκλογή infra cap. 16. 32. 66. 140. 144. Heyne l. d.

Pag. 15. b. lin. vlt. conf. Schotti *magia vniuers.* 2. pag. 203.

Pag. 16. cap. 8. Rectius h. l. et pag. 35. l. 3. scriberetur Φιλητᾶς. Bar. Locella. Conf. omnino Philetae *fragmenta, illustrata et edita a* C. P. Kayser, Gottingae 1793. 8. pag. 56. Pariter cum Phileta, de testudine dixit Symposius, laudatus a Barthio in *Aduersar.* lib. 42. c. 23. p. 195. *aenigm.* 8: *Viua nihil dixi quae sic modo mortua cano.*

Pag. 20. a. infra. Discreuit tamen lep[illegible]em et dasypodem recte Aristot. *hist. an.* I, 1. Baro Locella.

Pag. 25. cap. 14. De Theopompo Chio scripsit Frid. Koch. Stetini 1792. 8. qui eius fragmenta editurus est. Vid. *Göttingische gelehrte Anzeigen* 1792. p. 1670.

Pag. 25. c. 15. l. 3. Pro προξένων, quod plane nullum sensum efficit, vere mihi videor emendare προξενίων. Nempe ἡ προξενία significat non modo ius hospitii, estque vel ἀνάγραπτος vel οὐκ ἀνάγραπτος, prout ex Pollucis mutilo quamuis loco III. 60. adparet, sed et vsurpatur pro ipsis tabulis in quibus hospitii ius perscriptum est: quae ambo eodem fuisse nomine vocitata tam est verisimile, vt etiam possit credi sine exemplo. Attamen legitur hac potestate προξενία ap. Polyb. in *Exc. Peir.* ex l. XII. p. 42. ed. Ern. Quare totum Antigoni locum sic verto: *Itaque in tabulis de iure hospitii, quae adpictum habent vrbis insigne, quemadmodum id omnibus adponi solet, delineati sunt duo corui currui aeneo insistentes, — Inter sacra donaria currum seruant aeneum, quem vbi siccitas incidit, concutientes, aquam a Deo poscunt, atque, vt fertur, impetrant.* Et ad hanc superstitionem referri debere puto vrceum currui impositum in numis Crannonis. Ceterum τὰτο *p. 26. l. 7.* vt edidit Meursius, genuinum esse fere credo. Cl. Niclas, vt suae interpretationi locum det, cogitur ποιήσαντας mutare in ποιήσαντες, vt taceam totam constructionem mihi hoc modo minus bene procedere videri. Quid si τὰς quidem scribendum quis existimet, sed graeca sic interpretetur?

parentes

parentes vero pullos quidem relinquere; ipsos vero (ἀπιέναι, non ἀνιέναι) discedere. Erunt hoc modo οἱ ποιήσαντες genitores fiue parentes, et certe videor mihi alicubi legisse ὁ με πατήσας πατὴρ, verum an de matre quoque ποιεῖν dici queat, dubium restat. Praefero etiam ἀπιέναι, nam redire dici non potest par coruorum Crannone natum, quod tum demum inde discedit, cum pullos suos relinquit. Lib. Baro Locella, qui eadem edocuit in annotationibus suis ad Xenophontem Ephesium p. 251.

Pag. 26. n. l. 9. Me quidem quae hodie praeualet scribendi ratio in antiquis vrbium Graecarum nominibus non persuadet, sed quae antiquitate sua se probat: quare cum numi ap. Haym. *Thes. Brit.* T. II. p. 82. ed. Vindob. exhibeant ΚΡΑΝΝΩΝΙΟΥ siue potius ΚΡΑΝΝΩΝΙΩΝ, et p. 147. ΚΡΑΝΝΟΥ et ΚΡΑΝΝΟ, malo certe grauissimam numorum auctoritatem sequi. Baro Locella.

Pag. 29. Κατακτείνειν glossema esse videtur. Heyne.

Pag. 31. c. 19. Vid. Plutarch. vol. 4. pag. 466. ed. R. B. Locella.

Pag. 33. l. vltima lege: Parthen. 3. p. 160. ed. Commel. Lucian. *tragopod.* v. 261. p. 17 et 88. edit. Bip. vol. 10. Photius ex Hephaest. p. 474. infra. Huc spectat Seuerini diss. *de radio turturis marini*, de qua posthac p. 236.

Pag. 35. cap. 23. Hos versus analectis inseruit Brunk, qui vltimum ita emendauit: σφῆκες ἴδε ζ. sed sensum non edocuit, quem difficilem reddit verbum γράψασθε. Videtur sermo esse de hieroglyphico, cuius etiam Horapollo 2, 44. meminit, vbi equus mortuus cum vespis. *Significastis Vespam quasi ex equo enatam.* Sic σφῆκας possit retineri. Heyne in *Göttingisch. gel. Anzeigen* 1791. p. 981. Conf. Philetae fragmenta edita a Kayser pag. 63.

Pag. 37. a. lin. vlt. Tamen etiam Kircherus scribit, hanc fabulam legi in Aristotelis *auscultat. mirabil.* vbi nulla eius mentio. Vid. *Physiologia Kircheriana* p. 46. a.

Pag. 39. c. 24. Inspice modo Aelian. *hist. an.* VII, 39. et quae ad Callimachi *hymn. in Dian.* v. 102. adnotauerunt Graevius et Spanhemius. Haud ergo reprehendendus erit scalptor gemmae, qui ceruam, Telephi nutricem, cornibus insigniuit. Vid. *choix des pierres gravées du cabinet imperial.* p. 57. Baro Locella.

Pag. 44. b. Camper contendit τὸν γαλεὸν esse animal quadrupes, quod Didelphis hodie dicitur, me dissentiente. Vid. eius *Naturgeschichte des Orang-Utangs, übersetzt von* Herbell. Düsseldorf 1791. 4.

Pag.

Pag. 46. a. Idem de Squalis refert Kämpfer in *Geschichte von Japan*, ed. Dohm I. p. 61.

Pag. 49. b. lin. 5. Qui plura exempla desiderat hircorum, qui lac praebuerunt, adeat Halleri *elementa physiolog.* VII, 2. p. 17. Joh. Schmidii dec. I. *prouerbiorum falsiuerbiorum.* tit. *mulgere hircum.* Weberi *discurs. curios.* LII. obs. 12. p. 1192. Schurigii *syllepsilog.* VII, 2. p. 18. Bock *Naturgeschichte von Preußen* vol. 4. p. 136.

Pag. 52. a. Potest fieri, vt fluctus maris interdum a litore abripiant glebas e fucis pilisque marinis conglutinatas, in quibus aues aquaticae nidos construxerint, cuiusmodi exempla commemorantur in Olaffens *und* Povelsens *Reise durch Island* vol. I. p. 295, atque in Pontoppidans *Naturhistorie von Norwegen* I. p. 167. Huc pertinent: Kleinii disput. epistolaris de pilis marinis, annexa eiusdem *Descriptionibus tubulorum marinorum.* Lipsiae 1773. 4. Mercati *metallotheca* pag. 111. not. Auctores de halcyone qui disputarunt, recensentur in Buffons *ornithol.* edit. Berolin. vol. 24. pag. 84.

Pag. 54. c. 26. Aristot. *rhetoric.* 2. cap. 3. ed. Buhle IV. pag. 177.

Pag. 72. c. 43. Seneca *epist.* 56. p. 237: *aues ex aequo partiuntur cibos.*

Pag. 76. c. 44. l. 11. Etiam Hadr. Iunius *animaduersorum* VI, 6. p. 342. mauult ἁλμυριζούσης.

Pag. 78. a. l. 13. Si ἐπίληπτος cum Athenaeo aliisque oportet h. l. intelligi, quod aegre mihi persuadeo, nam et alibi de morbo comitiali hoc vocab. adhibuit Aristot., mendosam esse scripturam aio, reponendumque ap. Aristot. et Antigon. vocabulum multo aptius εὔληπτος. Nec me movet, quod ἐπιλαμβάνεσθαι saepe inuenitur pro *apprehendere*, *manum iniicere*, quodque ἐπίληψις in loco Platonis, Vol. IX. p. 204. ed. Bip., ab H. Steph. in Thes. laudato, vertitur *apprehensio* siue *vindicatio*, imo non me terret quod ipsum ἐπίληπτος adhibitum est a Sophocle Antig. 412. pro *deprehensus*; nam his omnibus hoc solum euincas, ἐπίληπτος interdum bene verti *deprehensus*, *apprehensus*, *correptus*, quare etiam de comitiali morbo fuit vsurpatum. Sed hoc nimirum ab Salmasio et Scaligero docendum fuisset, ἐπὶ in compositione aliquando *facilitatem* notare: quod sane non fit e. c. in ἐπίγαυρος, ἐπικάρσιος, ἐπίκαιριος, ἐπίμεστος, ἐπιστρόγγυλος, ἐπίπικρος, ἐπίλευκος, ἐπιμέλας, et multis similibus, neque etiam, ceu forte alicui videri possit, in ἐπίγαμος, in quibus omnibus ἐπὶ, (nisi malis in quibusdam

dam aut plane redundare, aut leuiter saltem significationem intendere;) valet *ad*, vel *sub*, non εὖ; atque iam est pro complemento significationis quam simplex habet nomen, iam vero contra limitat eam, et aliquantum minuit. Ceterum περίληπτος, quod e Plutarcho *de fluuiis* adfert Salmasius, ibi certe non legitur, sed sine varietate Codd. ter ibi occurrit περικατάληπτος, et quidem coniunctum cum γενόμενος, γενομένη, et γινομένη, et semel κατάληπτος γενόμενος, in quibus locis ambo vocabula significant *vndique circumuentus*, ita vt effugio non detur locus. At περίληπτος, quod aliquoties in Plutarchi operibus inuenitur, vsurpatur ibi pro eo quod mente, non manu, potest comprehendi. Sic quoque ap. M. A. Antonin cap. XI. sect. 10. περιληπτικωτάτη φύσις. Non negauerim tamen περίληπτος, quemadmodum verbum vnde deductum est, significare posse *quod amplecti vel circumdari potest*, quare εὐπερίληπτος, quod nescio qua auctoritate Ernestius inseruit Lexico Hederici, vertitur ibi *angustus*, *non late patens*, *breuis*. BARO LOCELLA.

Pag. 79. c. 46. De meteorognosia veterum disputauimus in *Vorrath kleiner Anmerkungen über mancherley gelehrte Gegenstände* pag. 167.

Pag. 84. a. De hac confusione auium conf. Pat. Iunii annotat. ad Clementis *epistolas* p. 150 et 154. in *Epistolis patrum* editis a Frey. Basileae 1742. 8.

Pag. 86. b. Tamen Arriano lib. 7. p. m. 486. Alexander M dicitur reperisse cinnamomum in Arabia. Hoc de argumento conf. Heeren *Ideen über den Handel der alten Völker*. 2. p. 732.

Pag. 91. a. l. 2. Fabula de caprimulgo orta videtur, quia auis noctu caprarum gregi aduolat, laruas insectorum, quibus vescitur, inquisitura.

Ibid. b. Callimachus cur Aegyptius dicatur, docet Fabricius *biblioth. gr.* vol. 2. p. 480.

Pag. 94. Huc spectat programma, quod in memoriam von der Hardt scripsit C. Wernsdorf, Helmstadii 1785: *De senectute aquilae*. Conf. Halleri *elementa physiolog.* VI. p. 208. et VIII, 2. p. 84 et 86. Ceterum Aristotelis fabulae de aquilis notantur ab Olao Borrichio in libro *de Hermetis sapientia* p. 253.

Pag. 99. cap. 55. ad vocem ποιοῦνται: immo vero ποιεῖσθαι, quod praecedentes et sequentes infinitiui in hac obliqua, vt dicimus, oratione postulant. BARO LOCELLA.

Pag.

Pag. 106. b. lin. vlt. "Dans les cantons où le froid „de l'hiver est trop rigoureux & trop long pour que les „Abeilles y puissent résister, on les enferme dans leurs „ruches qu'on couvre en entier de gazon séché au soleil „& de terre grasse, afin que l'air extérieur ne puisse pas y „pénétrer; & on n'ouvre leur prison que lorsque le prin-„tems est bien décidé. Il y en a, dit le livre *Hoa-king*, „qui suspendent une poule dans la ruche, avant d'y en-„fermer les Abeilles; mais ils la vuident, & la laissent „quelque tems exposée à l'air, afin, qu'elle se desseche un „peu & n'y repande pas de mauvaise odeur. Quand on „ouvre la ruche au printems, ajoute-t-il, on ne trouve „plus que le squelette de la poule. Plumes & Chairs, tout „a été mangé." *Memoires concernant les Chinois par les Missionaires.* Paris 1788. 4. vol. 13. p. 381.

Pag. 110. Historiam de delphino habet etiam Gellius VII, 8. p. 394. ad quem locum Gronovii et Oiselius plura testimonia collegerunt.

Pag. 116. De numero librorum Aristotelis conferantur omnino, quae disputauit Buhle nostras in *Commentat. societat. Gotting.* an. 1794. vol. 12. p. 105.

Pag. 121. b. lin. 7. Conf. Borrichius *de Hermetis sapientia* p. 270. et Haller *elementa physiolog.* VI. p. 3.

Pag. 122. a. De lepore cornigero conf. Kundaft *Catalogus einer Naturaliensamlung.* Strasburg 1668. pag. vltima: *ein Hasenköpflein mit einem Rehgeweihe.* Hoc cranium idem esse videtur, quod vidit Argentorati Francus. Vid. Paulini *logograph.* p. 47. Aldrovand. p. 371, et ibi laudatus Renodaeus; item Welsch *hecatost.* I. p. 31. Brückmann in Commercio litterar. Norimb. 1740. Schrebers *Säugthiere.* Joh. Hermann prof. Argentor.

Pag. 123. cap. 74. At disputarunt omnino hac de re recentiores. Hallerus in *elementis physiolog.* VII, 2. p. 2. ad sexuum discrimina refert maiorem dentium numerum in viris, vsus auctore Riolano. Verum is in *Enchiridio anatomico*, edito Parisiis 1698. 12. pag. 51. et in *Osteologia nouantiqua*, quae vna cum *Anthropographia* prodiit Parisiis 1626. 4. p. 704: *falsum est*, inquit, *quod retulit Aristoteles, dentes maribus plures quam feminis inesse, vt in genere hominum, ouium, suum, caprarum patet.* Atque Melch. Sebizius in dissertat. *de discrimine corporis virilis et muliebris.* Argentorati, 1630. 4. §. 19: *Dictum Aristotelicum, quo mares plures habere dentes asseueratur, in eorum numero reponendum, quae ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ eueniunt; non quae necessario fiunt.*

ſunt. Ita cenſet etiam Nicol. Ingraſſias in *commentariis in Galeni librum de oſſibus*, editis Panormi 1603. fol. cap. 2, 6. pag. 136.

Pag. 126. b. Auctoribus ibi laudatis adſcribendus eſt etiam Tertullianus *de poenitentia* cap. 12. p. 291. qui quidem fabulam auxit. De Burrho conf. potiſſimum: *Geſchichte der menſchlichen Narheit* I. p. 105. vbi vita viri legitur. Bayle *diction.* I. p. 617. Bartholini *epiſt. medicin.* 3. p. 432. et 4. p. 70. Boerhaave *praelection.* ed. Halleri. IV. p. 176.

Pag. 130. c. 81. a. l. 4. Attamen dignum eſt attentione, quod commemorat Flacourt *hiſtoire de Madagaſcar* I. ch. 38. p. 151. HERMANN.

Pag. 137. cap. 90. lin. 6. pro θηρίοις legendum eſſe ἠρίοις, abiecta littera prima, ſcripſit quondam I. S. Bernard Reiskio. Vid. *Reiskens Lebensbeſchreibung.* Leipz. 1783. 8. pag. 257.

Pag. 139. a. De vermibus in niue repertis conf. Pontoppidans *Naturgeſch. von Norwegen* 2. p. 84. Thom. Bartholinus *de niuis vſu*, cap. 9. p. 59. Etiam Perſis hodiernis iſta inſecta niualia nota eſſe, conſtat e libro, qui inſcribitur: *Perſianiſches Roſenthal.* Hamburgi 1696. fol. p. 25. In eorum numero eſt quoque Cantharis fuſca. Vid. Linnei *fauna Suecica* p. 201.

Pag. 150. c. 99. l. 6. Apud Antigonum aeque atque apud Ariſtotelem χρῆσθαι optime, credo, verteretur *tractare*, ſenſu τοῦ μεταχειρίζεσθαι: *er kan mit ihm nicht umgehen, ihn nicht behandeln, denn er entſchlüpft ihm.* Sic et translate Graeci dicunt χρῆσθαι ὡς φίλῳ, vel πολεμίῳ, et φιλανθρώπως, πολεμικῶς, ὑβριςικῶς, μετριῶς, βασιλικῶς, cet. vbi χρῆσθαι retinet ſignificationem tractandi ſiue in bonam ſiue in malam partem. BARO LOCELLA.

Pag. 154. Etiam I. Hunter contendit rabiem caninam eſſe nouum morbum, nondum Hippocrati cognitum; cuius primam mentionem feciſſe Ariſtotelem. Vid. eius diſſertat. in *Transactions of a ſociety for the improvement of medical and chirurgical knowledge.* London. 1793. 8.

Pag. 156. c. 103. Vid. quae recte edocuit cel. Schneider ad Columel. lib. 8. c. 5. p. 435.

Pag. 158. cap. 107. l. 1. Pro τὸ ὅλως malim τὸ ὅλον. BARO LOCELLA.

Pag. 163. c. 111. conf. Schneider ad Columel. p. 379.

Pag. 163. c. 112. conf. (Venette) *tableau de l'amour coniugal* p. 266.

Pag.

Pag. 165. l. penult. Verbum *μωρόω* non adparet quidem in Steph. thes. sed est in Scotti *appendice.* Baro Locella.

Pag. 168. c. 119. l. 4. legendum ἐκταφέντα pro ἐκταφέντων. Anonymus in *neuer Leipzig. gelehrten Zeit.* 1791, pag. 385.

Pag. 173. cap. 125. l. 4. Vocabulum *μωκὸς* adhuc non nisi in lexicis et Sirachi auctoritate cognitum, recentioris esse Graecitatis opinor, velut verbum *μωκάω* et substantiv. *μωκία*, quo quidem vltimo, quo vtitur Ael. V. H. III, 19. carent omnia, mihi saltem nota, lexica, in quorum supplementum bene multa vocabula in schedis meis adnotata habeo, quae, vt alia omnia mea huius generis, libentissime cum viris doctis, qui ea in vsum publicum aliquando euulgare volent, communicarem. L. Baro Locella.

Pag. 176. a. l. 20. Huc quoque spectat, quod de Democriti in hoc genere perspicientia narrat Diog. Laert. IX, 42. Baro Locella. Conf. etiam omnino Valckenaar in *Phoenic.* Euripidis, et Toup in emendat. in Suidam T. 3. p. 135. ed. nov. Oxoniens. Emendatio vero, quam celeb. Teucherus in notis ad Apollon. Dysc. obtulit, merito reprehenditur in *Gothaischer gel. Zeitung* 1792. St. 81. pag. 755.

Pag. 178. c. 129. Pro ἐπιθυμίας corrigendum censeo ἀπὸ δυσοσμίας, et post τετυχηκέναι comma ponendum. Emendatio ista, praeterquam quod ad vulgatae lectionis litterarum ductum proxime accedit, inde etiam fit verisimilior, quod mox in connexo cap. seq. itidem ex Myrsilo desumto, adiect. δύσοσμος occurrit, et ipsum δυσοσμία apud schol. Apollonii Rh. I, 615. rem eandem ex Myrsilo referentem. L. Baro Locella. Conf. Toup. *emendat. in Suid.* T. 2. p. 521. ed. nouae Oxon.

Pag. 179. b. l. 5. Conf. Blumenbach *de varietat. gen. humani* p. 163. atque Girtanner *über das Kantische Prinzip für Naturgeschichte* p. 112.

Pag. 180. c. 130. Conf. Bayle *diction. hist.* 2. p. 773. v. Hypsipyle.

Pag. 180. b. l. 16. Conf. G. A. Struvii *commentat. de iure diuortiorum.* p. m. 60. et Boerhaavii *praelection.* ed. Halleri 3. p. 570.

Pag. 182. c. 131. Conf. Schneider ad Nicandri *alexiph.* pag. 92.

Pag. 188. c. 137. Hanc συμπάθειαν cum luna commemorat quoque Gellius XX, 8. p. 880.

Pag. 189. c. 140. *Hellanicus ait, sibi non satis certa videri, quae ex Aristotelis libris excerpta sint.* Conf. Heyne *Götting. gel. Anzeigen* 1791. p. 980. Tres lineae vltimae capitis praecedentis ad c. 140. pertinent, male transpositae ab editoribus.

Pag. 189. c. 140. l. 2. Vocabulo *δυσπαρατήρητον* ditari possunt lexica. L. B. Locella.

Pag. 190. c. 141. Est fragmentum pentametri Philoxenii, cuius epigramma legitur in *Antholog.* — *αὐτοὶ γὰρ διὰ* Παρνάσσω (*νέοντο*) *χρυσορόφων* Νυμφέων εἴσω (*ἀνὰ*) *θαλάμων.* Videtur sermo antea fuisse de Deucalione et Pyrrha, sicut in Ovidii *met.* I, 320. Heyne l. d. Fortasse ad idem antrum respexit Aristoteles de mundo c. 1. L. B. Locella.

Pag. 195. c. 148. l. 3. Num forte sermo est de maris accessu et recessu? Heyne l. d.

Pag. 205. c. 160. Conf. dissertat. de fonte vinoso in Delphinatu; in Dion. Salvagnii Boessii *miscellan.* Lugduni 1661. 8. p. 153.

Pag. 206. c. 161. l. vltima. Hadr. Reland in *dissertationibus miscell.* I. p. 228: Iudica, lector, an non *Sid* vel *Sides* sit Persicum *Sid*, *lupus.* Nomen tali stagno conuenientissimum, quod omnia lupi instar intra se rapit et demergit. — Mela 3, 9. p. 307. *In Aethiopia lacus adeo liquidus, vt ad sustinenda quae incidunt aut immittuntur infirmus* cet.

P. 216. c. 173. l. 1. Malo reponere *φησὶν*, subintellecto *ἱστορεῖν* e cap. praeced. *Callimachus refert Nicagoram narrare.* Sic cap. seq. ex emendatione Bentl. Θεόφραστόν φησι — — λέγειν, et mox c. 175. *ἱστορεῖν Λύκον.* Elegantem vero Hemsterhusii emendationem *ἀπαμηθείσης* non arbitror esse necessariam. L. B. Locella.

Pag. 218. c. 174. De aqua Stygia habes loca a variis viris doctis collecta ad Curtii X, 10. p. 812. ed. Snakenb. De veneno, quo Alexander M. necatus dicebatur, allato *ἐν ἡμιόνου ὁπλῇ*, vid. Arrian. *de exped. Alex.* lib. 7. p. 500., et quae ibi annotauit Blancardus. Vasa vitrea erant olim rarissima, quibus alioquin aqua ista potuisset contineri.

Pag. 220. cap. 178. l. 7. Βάψαι h. l. non est *tingere*, sed *haurire.* V. not. ad Hesych. v. Βαπίζειν. L. Baro Locella.

Pag. 222. cap. 179. Conf. Bayle *diction.* 2. p. 434. v. *Europe.*

Pag. 222. c. 180. l. 3. Pro *ἐπὶ* repone *ἀπὸ* ex Sotione, et sic iubente graecae linguae indole. L. Baro Locella. Aqua inebrians narratur in Reineggs *Beschreibung des Kauka-*

Kaukasus. I. p. 290: *zwey Gläser dieses Wassers erregen einen Rausch, auf welchen ein tiefer Schlaf folgt.*

P. 222. c. 181. l. 3. Obserua verbum συμβάλλειν, si sana est lectio, non obuia potestate adhibitum. L. B. Locella.

Pag. 224. cap. 183. Eadem Priscianus *perieg.* v. 495. Confirmantur haec a Th. Fazello *dec. 1. rerum Siculârum* lib. 6. c. 1. At Casp. Sohottus in *Magia vniuersali* I. p. 20: ego vero, inquit, per annos decem et nouem, quibus Siciliam totam peragraui, et in variis ciuitatibus habitaui, varios quoque sales aut concretos in littoribus maritimis, aut e montibus saxorum instar durissimorum erutos vidi atque comedi, nihil vnquam de huiusmodi Agrigentino inaudiui.

Pag. 225. c. 184. l. penult. Cel. Teucherus ad Apollon. Dysc. *histor. comment.* p. 83. reprehendit hanc emendationem, cujus auctorem cel. Schneiderum temere praedicat. Pro σβέσαι malim σβέσῃ. Baro Locella.

Pag. 226. c. 185. l. 3. Forte legendum est Ἐρύθειαν, illam nimirum in Epiro, de qua Scylax in *periplo* p. 23. et Vossius ad Pomp. Mel. p. 547. Mox etiam de Thesprotis sermo est, quae gens est Epirotica, teste Strabone l. 8. p. 498. L. Baro Locella.

Pag. 226. c. 185. De acantho conf. Vossius et alii ad Vellei. Pater. 2, 56. p. 184. vbi triumphi Pontici apparatus ex acantho constitisse scribitur.

Pag. 227. c. 186. l. 2. Non possum induci vt credam, bene graece adhiberi h. l. substant. δύναμις constructum cum verbo infinitiuo κάεσθαι, ita vt sensus sit, *qui potest cremari.* Non tolerarent aures latinae: *facultas vri*; ego et δύναμις κάεσθαι graecas non laturas puto. Itaque aut δυναμένους emendarem, aut δυνατούς. Baro Locella.

Pag. 228. c. 187. Lateres natantes hodie parantur Florentiae a Fabroni, de quibus conf. quae a nobis scripta sunt in *Waarenkunde* 2. pag. 50.

Pag. 236. Alteram editionem huius libri rarioris indicauit cel. Niclas: *Antiperipatias. Hoc est, adv. Aristot. de resp. pisc. diatr. De piscibus in sicco viuentibus. Commentarius in Theophr. lib. huius argumenti. Phoca illustratus, scilicet anatome spectatus et philosophico criterio examinatus. De radio turturis marini eiusque vi, medicina, veneno. Marci Aur. Severini — opuscula diu expectata nunquam visa. Accessit vitae auctoris synopsis.* Neapoli 1659. fol.

Pag. 241. l. 4. Me quidem induxit in errorem Hasselquist, quem confutauit Forskål l. d. pag. XXII. conf. ibid. pag. 81.

Praefat.

Praefat. pag. VI. lege: *ἀποσπασμάτια.* p. VIII. l. *placerent.* p. X. l. 6. *Vltra.* p. XI. l. 22. *quasi* pro *quas.* p. XII. l. 3. ὅμως. l. 4. ἐκείνων. l. 15. Θεοφραςείων. p. 12. a. l. 5. *Aelianus.* p. 13. b. lin. antepen. τρίζειν. p. 15. b. l. 15. *quid sentiam.* p. 33. c. 22. l. 2. τρυγόνος et sic in nota Nic. p. 44. b. *Philae.* p. 49. b. in fine: *deportandi.* p. 50. l. penult. *Combefisius.* p. 53. b. lin. penult. *apud Athen.* p. 54. b. lin. antep. *pileum.* p. 56. a. l. 3. *Aelian.* p. 72. c. 42. a. l. 3. πελαργοὶ. p. 73. a. lin. 6. et p. 95. b. *Philae.* p. 96. a. l. 15. *βάτραχον.* p. 145. b. l. antepenult. *Iungermanno.* p. 146. c. 96. l. 5. ὀσμήν. p. 148. nota Meur. καλεῖσθαι. p. 151. a. l. 15. γόγγρους. p. 161. b. l. 13 et 14. Verba: *Quae — subest,* non litteris cursiuis, sed antiquis excudenda. p. 188. b. lin. pen. *Bonon.* p. 193. a. l. 8. *Thraciam.* p. 197. c. 150. lin. pen. Μούαβιν. p. 199. c. 153. not. a. Ἀμφρύσσῳ. p. 200. not. l. 1. Κυσιτράτῳ. l. 4. *Cystitrato.* p. 201. not. Nic. l. vlt. *cap. 123.* pro *125.* p. 203. c. 158. b. *Chaonia.* p. 207. not. Nic. l. 8. διττογραφία. p. 214. c. 169. l. 4. ὅ, τι pro ὅτι. Sed etiam in editionibus Meursii et Xylandri legitur ὅτι. p. 227. a. l. 1. *Mimosa.* l. 2. *laudantur,* b. lin. 4. *Aristocles.* p. 234. not. 2. B. Locellae: *Si pro vulg.* ἐπ' ἐκεῖν *recipias* ἀπ' ἐκείνων. p. 236. not. 1. B. Locellae: *situm vel collocatum.* p. 237. l. 3. *mari.* p. 240. not. ad p. 304 lege: *Altera edit.* p. 248. a. adde: *ἄορνος* 236. p. 252. a. adde: *σπανίστημι* 174. p. 266. a. adde: *Amphioraus, poeta* 55. n. p. 268. *Canis — — aguntur* 153. p. 269. a. adde: *Catarractes* 136. p. 273. a. l. 2. *Medos.* l. 14. *calidus.* p. 275. b. *Lesbus — conducunt.* p. 277. a. *Mures ferrum.* p. 278. a. adde: *Ozalae* vid. *Locri.* p. 279. b. *Plinius — αἰγώλιος.* p. 280. a. adde: *Pyrrhaea, Thessaliae pars, in qua flumen Aphrodisium.* 215. n. p. 281. b. *Sisymbrium.*